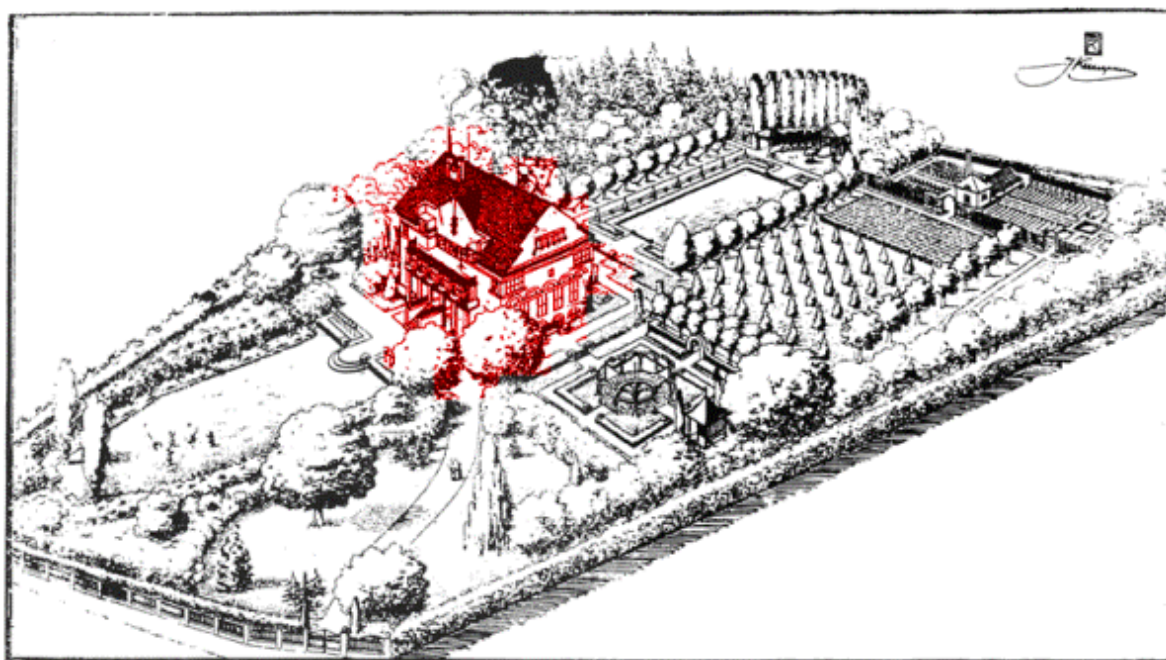

OHLÉDNUTÍ ZA SEMINÁŘI O OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI V LETECH 2004 – 2010

VILA ČERYCH - VZDĚLÁVACÍ STŘEDISKO NROS - MÍSTO SETKÁVÁNÍ

Vydáno u příležitosti 10. výročí darování Vily Čerych do vlastnictví NROS

27. května 2011

Obsah:

Úvod Ladislava Čerycha	3
Poznámka Jana Jiráka	4
Rok 2006: Občanská společnost a evropská integrace	5
Rok 2007: Občanská společnost nebo bezpečná Evropa	21
Rok 2008: Občanská společnost, Evropa a regionální rozvoj	42
Rok 2009: Třetí role vysokých škol a občanská společnost	43
Rok 2010: Občanská společnost a politika	67
Vila Čerych a Nadace rozvoje občanské společnosti – ohlédnutí po deseti letech	79
Účastníci seminářů o občanské společnosti ve Vile Čerych	86

Úvodem k seminářům o občanské společnosti ve vile Čerych

Ladislav Čerych

Tento rok se již posedmé koná ve vile Čerych seminář, který má přispět k plnění jednoho z cílů vily, jímž je rozvoj občanské společnosti v České republice. Dnešní diskuse by měla ujasnit, do jaké míry těch uplynulých šest seminářů splnilo svůj účel a které další kroky by měly být organizovány a uskutečněny.

Možná, že není vhodné, abych tento sborník uváděl právě já, který kdysi celý program těchto seminářů alespoň částečně inicioval, ale budiž, a zde jsou tedy mé osobní dojmy a poznámky:

Zprv se domnívám, že témata seminářů (viz níže) byla zcela určitě klíčová. Nelze pochybovat o tom, že mezinárodní spolupráce, bezpečnost, regionální rozvoj nebo ostatní ze šesti předmětů proběhlých diskusí byly a jsou pro Českou republiku a českou společnost stěžejní.

Zadruhé účastníci seminářů: nebudu zde uvádět jména, ale je nepopíratelné, že se ve většině jednalo o příslušníky takzvané „první ligy“ českého akademického světa, neziskového sektoru i novinářské obce.

Zatřetí, evropská spolupráce, která byla mezi důležitými cíli seminářů: v tomto směru bych možná posílil důraz kladený v seminářích a jejich zaměření na různé praktické i teoretické aspekty Evropské unie, což může být ale považováno za můj hodně osobní názor a přístup.

Pokud jde o dopad seminářů a diskusí na širší veřejnost (zvláště interesovanou odbornou a vybraná média), to necht' posoudí jiní v následující debatě. Jistěže tento vzhledem k existujícím prostředkům nemohl být takříkajíc masivní. Možná také, že předpokládaná a existující trvání diskusí na jednotlivá témata byla příliš krátká (na celý seminář nikdy ne víc než 3 až 4 hodiny), než aby diskuse mohla být dostatečně prohloubena.

Myslím, že v plánování budoucích seminářů by tento problém měl být bráno v potaz, ať už omezením předmětů diskusí nebo určitým prodloužením trvání debat. V každém případě bude důležité těžit ze zkušeností uplynulých šesti až sedmi let, která - a to bych chtěl závěrem zdůraznit - potvrdila to, co bylo již z mnoha stran uváděno, že totiž vila a její zahrada poskytují jakousi výjimečnou atmosféru - kdosi ji nazval kouzlo - která je mimo jiné důležitým faktorem pro úspěšný průběh seminářů a diskusí, jako bude ten, který tady dnes posedmé konáme.

Ostrůvek pozitivní samozřejmosti

Jan Jirák

Žijeme v době, která se má celou řadu pozitivních stránek, ale i mnoho nedostatků a slabých míst. Často na ně žehráme: že nemáme dost času, že nás pořád dohánějí další a další povinnosti, že toho spoustu nemůžeme stihnout, že nemáme čas se zastavit, povídat si s druhými a chvíli přemýšlet...

Zvláště to poslední, tedy touha po zastavení a zamyšlení a pobývání s druhými, a omezená možnost této touze vyhovět, mě v posledních letech pronásledují velmi naléhavě. Svět kolem nás se rychle mění, politický rámec existence společností a států je zcela jiný, než byl před deseti lety, hodnoty, k nimž je možné se vztáhnout, unikají pod prsty jak tekuté písky, vzdělání zřetelně mění obsah i funkci, rizika a ohrožení, s nimiž musíme počítat ve své každodenní existenci, dostávají novou podobu, mezilidská i veřejná komunikace dostává nové podoby i obsahy. A pro nás je obtížné se v nových a měnících se podmínkách orientovat, najít si v nich cestu k druhým, snažit se v kontaktu s nimi svět chápat a vykládat a tyto výklady v kritické a racionální diskusi sdílet, přijímat, korigovat či vyvracet.

O to cennější je, když se někde alespoň na chvíli podaří čas a prostor pro takové zamyšlení vytvořit a udržovat v chodu. Soudím, že semináře, které pořádá NROS ve vile Čerych v České Skalici, se takovým prostorem staly. Za dobu jejich existence se na nich probrala celá řada otázek a problémových okruhů, na něž jinde a jindy nezbývá čas a které jsou podle mého názoru důležité. Jejich společným (byť nijak vnucovaným) obecným rámcem je snaha dobírat se poznání, jakou roli v dnešním světě sehrává či může se hrávat to, čemu se v nejobecnější rovině říká „občanská společnost“, v tomto případě myšlená především jako projev skupinových a individuálních aktivit snažících se přispívat k obecnému blahu, přijatelnosti a udržitelnosti života, k jeho hodnotnému naplnění, k samosprávnému vztahu lidí k prostředí, v němž žijí. Protože takto pojímaná občanská společnost vstupuje do kontaktu a někdy i konfliktu) s celou řadou politických a společenských institucí, probírala se na seminářích ve vile nejružnější témata od role vzdělání a vysokého školství přes důsledky integračních procesů či úlohu neziskového sektoru po globální rizika, včetně terorismu.

Podstatné ale na seminářích pořádaných ve vile Čerych je – alespoň pro mne osobně – to, že se dějí jako intenzivní a soustředěná zastavení v každodenním shonu. Poměrně velká vzdálenost vily a České Skalice od bydlíšť a pracovišť většiny účastníků, vstřícná atmosféra vily, vůle po porozumění a dobírání se poznání promítající se do diskuse vedené v duchu věcné vstřícnosti a prosté osobních výpadů, vzájemná úcta a respekt to vše jsou atributy, které je možné se semináři spojit.

Říkávalo se v dobách minulých o skupinkách lidí, kteří se dokázali setkávat a organizovat jaksi vně vnucených rámců minulého režimu, že představují ostrůvky pozitivní deviance. Rád bych věřil, že doba, v níž žijeme, nás neutlačuje natolik, abychom museli projevy normalnosti považovat – byť v humorné nadsázce – za deviantní. Rád bych věřil, že to, co se děje na seminářích ve vile Čerych, je v této společnosti normální a běžné. Víím ale, že to není běžné a že doba tomu přece jen příliš nepřeje.

Proto tvrdím, že semináře NROS jsou sice něčím normálním, ale vzácným. Jsou to ostrůvky pozitivní samozřejmosti. A moc si přeju, aby nezmizely pod vodu...

Seminář v roce 2006

„OBČANSKÁ SPOLEČNOSTA EVROPSKÁ INTEGRACE“

Po pádu jednoho konfliktního světa – po rozpadu komunistického bloku – se objevuje jiný konfliktní svět – svět střetu různých civilizací a kultur, ať už jsou to problémy terorismu, imigrace, vztah k nezápadním kulturám, ale i napětí mezi evropským a americkým (USA) viděním světa v rámci západní civilizace. Ke konfliktům však dochází i uvnitř Evropy. Samotná její integrace probíhá v rámci neustálých konfliktů, střetů, rozporů, které se v některých podobách mohou jevit jako krize – například odmítnutí smlouvy o evropské ústavě v některých zemích, což může vést k určité skepsi. Jde však spíše o to, že se zde na dvou rovinách střetávají dvě paradigmaty – 1. národní vs. nadnárodní, 2. liberálně tržní vidění světa vs. sociálně státní. Všechny tyto obecnější tendence se neustále promítají do procesů, které v Evropě probíhají.

V ČR je Evropa stále vnímána prostřednictvím *národního* vidění světa (což má své historické kořeny). Evropská integrace se zaměřuje za to, co ji symbolizuje – Brusel jako administrativní centrum, kde se integrační procesy formují a promítají se do legislativních, normativních a jiných systémů, které se potom přenášejí na národní úroveň, a ve kterých se pak velmi často projevuje onen spor mezi tím *národním*, *pestrým* a homogenizačním procesem *evropským*. Tento přístup se odráží i ve vnímání občanské společnosti.

Protože neexistuje jednoznačná definice občanské společnosti, vycházím zde z pojetí občanské společnosti jako jejího institucionálního základu, kterým je soubor nevládních neziskových organizací. Mnozí vnímají úlohu těchto *nevolených* institucí ve společnosti, která je založena na zastupitelské demokracii, jako problematickou. Objevuje se zde spor, zda nejde o prosazování *menšinových*, skupinových zájmů, které mají většinou krátkodobější politické cíle, *v rámci* - nebo dokonce *proti* - institucionálním formám zastupitelské demokracie. Vzájemná diskuse a vyjasňování mezi oběma názorovými skupinami jsou přitom velmi slabé.

Neziskové organizace se skutečně prosazují především na lokální úrovni a hájí menšinové zájmy. Ve světě se však koncept lokálního stává mezinárodním hnutím. Bylo to vidět například na protestech proti MMF, kdy nejvýrazněji hájily své *lokální*, *parciální* zájmy francouzské farmářské skupiny. Takové aktivity jdou *proti* globalizačním procesům. Paralelně s tím se však v rámci těchto občanských aktivit prosazují i *globální* tendence – příkladem mohou být nadnárodní NNO.

Závěrem celého příspěvku je teze, že *neziskový sektor nemá bezprostřední politický vliv na procesy evropské integrace ani na formování evropské občanské společnosti*. Nicméně přes princip občanství a jeho naplňování na lokální a národní úrovni se dostáváme k občanství evropskému.

Může neziskový sektor ovlivnit rozvoj evropské integrace?

Závěrečná teze Josefa Alána, byla hlavním předmětem následné debaty. Otevřel ji Jiří Musil provokativním tvrzením, že dobrým příkladem evropské občanské společnosti je fotbalová organizace UEFA. Občanská společnost vzniká v důsledku interakcí mezi participanty a struktury, které vznikají kolem fotbalu, silně působí na lidové vrstvy po celé Evropě. Miliony lidí cestují se „svými“ kluby, formuje se tak nová vrstva. Podobným příkladem, i když z jiné oblasti, je klasická hudba, umění či věda. Vzniká síť, která je výsledkem interakcí *mezi* jednotlivci i skupinami. Podle Jana Jiráka evropský prostor směřuje k tomu, že se lidé stále více *síťují* kolem různých zájmů (např. profesních). Tento trend musíme brát v úvahu, evropský prostor tak získává novou dynamiku.

Proti závěrečné tezi úvodního příspěvku pak vystoupil Przemyslaw Konopka s argumentem, že jestliže cílem budování občanské společnosti má být *aktivita občanů*, pak *čím více členů* mají organizace občanské společnosti, tím je aktivita občanů větší a *tím silnější* je potom občanská společnost. Podle Davida Stulíka, který argumentoval svými zkušenostmi z Evropského hospodářského a sociálního výboru, jsou společné evropské politiky pod silným vlivem NNO, které se sdružují do sítí, aby získaly větší legitimitu a vliv. Navíc jsou tyto organizace zvány ke konzultacím před schvalováním významných dokumentů nebo rozhodnutí institucí EU. Zároveň však uvedl, že evropská občanská společnost je zatím pouze „vysněné dítě“ Evropské komise, které jí má poskytovat „demos“ a tím i legitimitu.

Integrace nebo spolupráce?

Jan Jirák poukázal na fakt, že se v diskusi objevují tři různé pojmy, které je třeba odlišit. Jedná se o evropskou *integraci*, *spolupráci* a *občanství*. Evropská integrace je přitom proces s řadou rovin od velmi byrokratických po velmi spontánní. Jedním z procesů integrace jsou i možnosti spolupráce mezi nejrůznějšími subjekty, kam může patřit i spolupráce mezi NNO navzájem či mezi NNO a dalšími subjekty.

Podle Josefa Alána se však v dokumentech EU, kde se mluví o konkrétních aktivitách, neříká nic o *integraci*. Mluví se pouze o aktivitách a výměnách probíhajících *mezi* jednotlivými subjekty (občany, organizacemi, státy), o vytváření a rozvíjení sítí. Samotné evropské občanství podle něj připomíná kosmopolitismus. Kosmopolita mohl žít kdekoli, nebyl nikde zakotvený a mohlo by se stát (a pravděpodobně se stane), že evropský občan bude také takto *nezakotvený*.

Podle Petra Janyšky však nemůžeme vycházet pouze z pohledu Evropské komise. Evropská integrace je proces, který vznikl shora jako elitní projekt a takový byl po celá léta. Časem však došlo ke změně. Dnes je situace taková, že ať už nazýváme neziskovou organizací cokoli, lidé mají potřebu se sdružovat kolem určitých zájmů či cílů, ať už jasně definovaných či nikoli. Příkladem je Francie, kde se lidé mobilizují *zdola* v rámci nejrůznějších organizací i hnutí, která pevnou organizační strukturu nemají. Tyto síly a dost možná *pouze* tyto síly pak vytvářejí *integraci*. A přestože to může znít jako paradox, právě tyto síly měly zároveň vliv na francouzské odmítnutí smlouvy o evropské ústavě. Jiný významný trend představuje jeden z největších integračních programů – ERASMUS. Díky němu miliony mladých lidí stráví rok v jiné zemi v citlivém věku, kdy se formuje jejich pohled na život a na svět. S takovou zkušeností pak už nikdy nemohou propadnout nacionalismu, pohybují se ve světě, kde nacionalistické myšlení nemá místo. V následujících letech budou lidé čím dál více cestovat, učit se cizí jazyky a Evropu budou stále více vnímat jako něco *společného*, co je pojí dohromady. Zároveň sílí další trend, a to, že místní vazby získávají mezinárodní charakter – např. určité produkty jsou výrazně lokální, ale zároveň celosvětově známé – jako například roquefort nebo Chianti. Proces evropské integrace

spočívá v tom, že zde vzniká určitý celek a bude záležet hlavně na tom, zda se tento celek dokáže uhájit.

Integrace jako vytváření sítí

Jiří Musil pak poukázal na úzkou souvislost mezi pojmy interakce a integrace. V minulosti patřil pojem interakce především do ekonomického jazyka, jednalo se hlavně o obchod, výměnu zboží. Po 2. světové válce však získal širší sociologický rozměr. Předpokladem *integrace*, tedy toho, že se menší jednotka stává součástí něčeho většího, je, že roste *interakce* mezi menšími částmi. Že tento trend v Evropě existuje a stále sílí, dokazuje např. fakt, že v roce 1950 vycestovalo v Evropě za hranice 50 mil. lidí a v roce 2000 už 450 milionů. To znamená, že *zdola* roste proces sociální *interakce*. Proto lze očekávat, že vznikne evropská občanská společnost jako něco co překročí hranice národních států. Jan Jiráček k tomu ještě doplnil, že vedle pohybu lidí zde existuje i výrazný *pohyb informací*. Podle paní Steinskey není integrace *sjednocení*, ale *propojení* – tvorba sítí, které se dále vzájemně propojují. Josef Alán v této souvislosti poukázal na dvě pojetí integrace. Podle prvního se projevuje *homogenizací* (např. sjednocováním kolejí), podle druhého pojetí je však výsledkem vzájemného *propojování* – mezistátního, mezikorporátního a dalších aktivit jejichž výsledkem jsou sítě. Podle Jana Jiráčka spolu oba procesy těsně souvisí. Síťovací proces vyžaduje proces homogenizační, protože nutným předpokladem síťování je *kompatibilita*.

Jiří Musil na závěr upozornil na vývoj za posledních cca 150 let. Před touto dobou byla Evropa silně diferencovaným prostorem, co se týče základních civilizačních dimenzí života. Postupně však došlo k integraci Skandinávie, která byla dříve spíše na periferii, do jádra Evropy, v současnosti končí proces začleňování jihu Evropy a probíhá snaha přitáhnout blíže jádru i střední a východní Evropu. Tyto procesy interakce a komunikace nakonec vedou k určité formě stejnorodosti – stejnorodosti na civilizační úrovni. Můžeme říci, že probíhá určité *homogenizování evropského prostoru*.

Jan Jiráček pak debatu uzavřel tím, že přestože největším problémem bylo poněkud rozvolněné pole pojmů, lze mluvit o určité shodě. Ta spočívá v tom, že ať už rozumíme integraci, občanskou společnost a roli neziskového sektoru cokoli, vždy narazíme na pojem *síťování* – proces, který je zřejmě v této problematice rozhodující. Jedna z klíčových otázek, které by měl neziskový sektor řešit, proto je jak se na tomto síťování podílet.

VYSOKÉ ŠKOLSTVÍ A EVROPSKÁ INTEGRACE

Úvod Ladislava Čerycha

Vysoké školy jsou důležitou složkou občanské společnosti. Do značné míry je zároveň vysoké školství součástí neziskového sektoru, protože zpravidla nebývá zaměřeno na zisk.

Evropská spolupráce svým způsobem existuje už od středověku a vysoké školství je po celou dobu její významnou součástí. Zhruba od 80. let minulého století má však novou podobu, kterou formují tři hlavní trendy:

1. Kvantitativní rozvoj, který doprovázejí kvalitativní změny. Jde o vývoj od elitního vysokého školství k masovému. Důležité je, že tento vývoj neznamena snížení kvality.
2. Diverzifikace vysokého školství. Původní soustava několika tradičních univerzit se rozšířila na množství vysokých škol různých typů. Zároveň probíhá i diverzifikace oborů a způsobů financování.
3. Internacionalizace, evropanizace. Příkladem je program ERASMUS, v jehož rámci stále více studentů absoluuje část studia v jiné zemi.

Tyto tři trendy a zejména diverzifikace a internacionalizace, přispívají k rozvoji občanské společnosti. Umožňují totiž stále většímu počtu lidí účast v center vědy, zájmových organizacích atp. Současný vývoj vysokých škol a vysokého školství v každém případě přináší občanské společnosti výhody.

Oblast vysokého školství se přirozeně potýká i s určitými problémy. Je to například rezistence vůči změnám nebo absence lídrů. Evropská integrace se stala prioritou právě díky výrazným osobnostem jako Schumann, Monet nebo Delors. V evropském vysokém školství však v současné době takové osobnosti, které by mu poskytly novou dynamiku a určovaly nové směry, chybí.

Do budoucna je úkolem vysokých škol vytvořit povědomí o své důležitosti pro rozvoj občanské společnosti. Vysoké školy také mohou hrát významnou roli například v přeshraničním styku, regionálním rozvoji apod.

Jsou vysoké školy neziskové?

První polemika se týkala ziskovosti či neziskovosti vysokých škol a toho, zda je lze srovnávat s neziskovými organizacemi. Miroslav Kundra v této souvislosti poukázal na význam *partnerství*. Praxe ukázala, že k dosažení určitých cílů je nutné se spojit s jinými subjekty. Partnerství mezi NNO a vysokými školami je efektivní a perspektivní, ať už VŠ považujeme za součást neziskového sektoru nebo nikoli. Hana Šilhánová v této souvislosti poukázala na všeobecně uznávanou metodologii John Hopkins University, podle které nelze vysoké školy považovat za neziskové organizace, protože nesplňují pět základních charakteristik NNO. Jejich činnost je nicméně v řadě ohledů podobná činnosti neziskových organizací. Georgina Steinsky však uvedla, že vysoké školy v Kanadě tato kritéria splňují a jsou tudíž součástí občanské společnosti. Univerzity jsou tam navíc pro NNO konkurencí v získávání financí od firem, veřejnosti a z dalších zdrojů.

Podle Hany Frišenské je zařazení vysokých škol otázkou definice neziskového sektoru. V době, kdy byla formulována státní politika, v této oblasti došlo k vymezení kolekce neziskových organizací. NNO představovaly to *nové*, co se objevilo po roce 1989, oblast kde se projevuje aktivita občanů, šlo o nové typy organizací. Potenciální rozšíření této kolekce by mělo konkrétní důsledky v oblasti financování, daňových úlev apod. Proto ochota k jejímu otevření chybí. Je také otázka, zda by pak nově přijaté typy organizací nebyly příliš silnou konkurencí pro stále ještě poměrně slabé jádro neziskového sektoru – současné NNO.

Jak mohou vysoké školy podpořit evropskou integraci?

Podle Jaroslava Kalouse mohou hrát VŠ v rozvoji evropské občanské společnosti velkou roli. Zdůraznil především význam cestování. Cizí země se po návštěvě stává naším „druhým domovem“, vytvoříme si k ní pevnější vztah, se zvýšeným zájmem sledujeme, co se tam odehrává apod. Vytváření takových vztahů je velmi důležité zejména v mládí. Mezi českými studenty však studium v zahraničí zatím není příliš častým jevem. Také Tomáš Břicháček vidí roli vysokých škol v rozvoji evropské integrace velmi pozitivně. Spočívá

především v *harmonizaci studia* v evropských zemích – v uznávání diplomů, možnostech cestování studentů i pracovníků univerzit apod.

Podle Jana Kovařovice v souboru pojmů, které zatím padly – jako integrace, spolupráce, homogenizace apod., chybí pojem *evropské vědomí* jako pojem kulturní. Epocha národních států je pouze jednou historickou etapou, kterou možná pozvolna opouštíme a přecházíme do jiného vědomí. To přitom může být uvědomělé i neuvědomělé. Velmi důležité je, že tyto různé vrstvy nejsou ve sporu. Nejedná se o otázku buď a nebo - národní nebo evropské, jednotlivé dimenze naopak koexistují. Právě v prolínání těchto vrstev je budoucnost Evropy. Žijeme ve třech rovinách – evropské, národní a lokální – a všechny mají svůj význam a vliv a vzájemně se doplňují. A dokud nový evropský prostor nebude všechny tyto dimenze propojovat, nelze říci, že dospěl. Ve všech těchto rovinách i v dimenzi evropského vědomí přitom mohou vysoké školy sehrát významnou úlohu. Důležitá je v tomto ohledu aktivita občanů, o které mluvil v rámci prvního tématu Przemyslaw Konopka, a zároveň pocit a vědomí *odpovědnosti* vědce či intelektuála. Jan Jiráček však upozornil, že rozložení vysokoškolských studentů podle jednotlivých regionů je velmi nerovnoměrné a navrhl, zda by rolí NNO neměla být podpora vysokoškolského vzdělávání v regionech, kde je počet vysokoškoláků nízký. Podle Dr. Čerycha je třeba se zamyslet nad tím, proč je v některých regionech podíl vysokoškoláků tak nízký (např. z historických důvodů) a co se s tím dá dělat. Na rozdíl například od Skandinávie, kde vlády ve slabých regionech iniciovaly založení univerzit, aby se rozdíly vyrovnaly, Česká republika se nedostatek vysokoškoláků nesnaží nijak kompenzovat.

Reformy – společný úkol vysokých škol a neziskových organizací?

Podle Miroslava Kundraty mají vysoké školy a neziskové organizace tři společné zájmy – inovativnost, hodnotovou orientaci a oblast vzdělávání. Vysoké školy v ČR však na sebe neberou v dostatečné míře proreformní roli, nezasazují se dostatečně o změny ve společnosti. Neziskové organizace se pak někdy snaží tuto roli amatérsky nahrazovat. Je otázka, čím je *malá inovativnost* našich vysokých škol způsobena. Je možné, že je dána jejich poměrně silnou vazbou na stát. K této kritice se připojil také Jaroslav Kalous s tím, že právě neziskové organizace jsou na rozdíl od vysokých škol častými iniciátory změn.

Przemyslaw Konopka však namítl, že vysoké školy mají *jiné* úkoly. Přesto však svou roli v inovačních procesech hrají. Nelze si například představit reformní procesy bez lidí s univerzitním vzděláním a bez jejich teoretických prací. Úkolem vysokých škol není rychle reformovat společnost. Jde o symbiózu, kdy vysoké školy dodávají teoretické modely a produkují vzdělané specialisty a s tímto základem mohou další instituce (mezi nimi i NNO) iniciovat společenské změny či reformy. Podle Jiřího Musila však v této oblasti v ČR došlo k výraznému úpadku. Zatímco dříve bylo myšlení ve společnosti silně ovlivňováno vysokoškolsky vzdělanými lidmi, dnes jejich roli převzala média. Ta manipulují veřejným míněním a intelektuálové jim v tom nedokážou a ani nechtějí konkurovat. Hlubší integraci vysokých škol do života společnosti by pomohla, jak prohlásil Jan Kovařovic, rozsáhlejší spolupráce s neziskovými organizacemi. NNO mohou na druhou stranu využívat kapacitu vysokých škol ke zvyšování své vlastní úrovně.

V závěru debaty Jan Jiráček shrnul několik bodů, na kterých se skupina shodla. Ukazuje se, že vysoké školství považujeme za něco, co může zřetelně ovlivnit průběh integračních procesů, zvláště v rovině vztahu jednotlivce k těmto procesům, tzn. v rovině identifikace, povědomí. Současně se shodujeme v tom, že vysoké školství jako sektor se v určitých rovinách dotýká s neziskovým sektorem v užším slova smyslu jako souhrnem neziskových organizací, jak ho na začátku definoval Josef Alán.

Nezodpovězena však zůstává otázka možností realizace těchto dotyků. Existuje pro neziskové organizace nějaká oblast aktivit, jimiž mohou přispívat k tomu, aby vysoké školství plnilo tu úlohu, kterou mu diskutující přisoudili, nebo nic takového dělat nemohou, nebo to už naopak dělají? Lze jim v této oblasti něco doporučit? Podle Jiřího Musila mohou NNO přispět tím, že budou iniciovat určité projekty, které budou nastavovat konkrétní témata a budou intelektuály z vysokých škol nutit, aby se k nim vyjadřovali. Mohou také využívat kapacity vysokých škol ke zvyšování vlastní úrovně, což zároveň zpětně pomůže reintegraci vysokých škol do intelektuálního života země. Hana Šilhánová pak připomněla, že neziskový sektor sám pro sebe inicioval vznik magisterského oboru „občanský sektor“ na Fakultě humanitních studií UK, který vznikl na základě kurzu pořádaného Nadací rozvoje občanské společnosti pro manažery neziskových organizací. Určité propojení mezi neziskovým sektorem a vysokými školami, i když zatím může být spíše výjimkou než pravidlem, tudíž existuje.

Na úplný závěr pak Jan Jiráček shrnul debatu do několika hlavních témat, která se během ní vynořila. Jedním z nich je téma konkurence a zároveň vnitřní dynamiky neziskového sektoru. Druhou, obecnější, otázkou je vytváření povědomí evropanství a dynamika tohoto procesu a nakonec je zde ještě praktičtější otázka, kterou je vtahování intelektuálů do intelektuálního života společnosti. Právě tato poslední oblast může být zajímavou příležitostí pro neziskové organizace a jejich úkolem. Hana Frištenská ještě připomněla téma vzájemných předsudků a mýtů, které panují mezi vysokými školami a neziskovými organizacemi a které značně ztěžují jejich potenciálně úspěšnou a přínosnou spolupráci. Toto téma by však samo o sobě vydalo na samostatnou diskusi.

SPOLUPRÁCE MĚST A EVROPSKÁ INTEGRACE

Úvod Jiřího Musila

Globalizace a evropská integrace, které jsou výsledkem velmi robustních ekonomických a technologických sil jsou *komplementární* procesy. Tato komplementarita se projevuje jako regionalismus a lokalismus. Spontánně se vynořuje potřeba být někde *doma*, tomu rozumět a tam se uplatňovat. Souvisí to s rostoucím pocitem širokých vrstev lidí, že do vrcholových záležitostí stejně nemohou zasahovat a jedním z dobrých řešení je proto snaha angažovat se v místě a v regionu. Tento model už dnes můžeme dokumentovat statisticky. Lze říci, že Evropa se na jedné straně integruje a zároveň se regionalizuje. V rámci těchto tendencí se rozvíjí spolupráce mezi městy, která v současné době představuje světové hnutí. Umožňují ho jednak moderní technologie, ale významným předpokladem je také demokracie, a to nejen jako způsob vlády, ale především jako způsob života.

V Evropě se toto hnutí začalo rozvíjet brzy po skončení 2. světové války. První vlaštovkou bylo partnerství mezi britským Bristolem a německým Hannoverem, které začalo už v roce 1947. V současné době je partnerství mezi městy podporováno Evropskou unií s cílem posílit komunikaci a spolupráci na úrovni občanů jednotlivých členských států. Bezprostředně s myšlenkou partnerství měst souvisí nový program „Občané pro Evropu“. Jde tu o zcela cílevědomé úsilí o vytváření evropské občanské společnosti a tím i o boj proti demokratickému deficitu.

Obecně lze v evropském vývoji pozorovat rostoucí význam měst ve struktuře politické i ekonomické. Kulturní role měst ovšem patřila i v minulosti k důležitým rysům evropských společností. Lze dokonce tvrdit, že role měst – v rámci soudobého úsilí o decentralizaci a subsidiaritu – v Evropě roste na úkor role státu. Dnes již není pochyb o tom, že města patří mezi nejvýznamnější aktéry při formování evropské občanské společnosti. Z historického hlediska to navíc byla právě města, kde občanská společnost vznikla. Města představovala ostrovy relativní svobody uprostřed „feudálního moře“.

Role menších správních jednotek – roste nebo klesá?

Przemyslaw Konopka v úvodu následné diskuse zdůraznil roli měst v procesu evropské integrace. Existují různé představy, kam tento proces směřuje a jak skončí, ale ať už zvítězí kterákoli z nich, role, význam a kompetence měst či regionů porostou. Naproti tomu role a kompetence státu budou čím dál menší. Podle Jiřího Musila směřuje historický vývoj k důrazu na *menší jednotky*. Evropané podle něj nechtějí být manipulováni, nechtějí být pouhými objekty. Hledají potom kanály, prostřednictvím kterých by mohli dosáhnout větší participace. A právě malé jednotky jako města či regiony jim toto umožňují, právě zde má demokratický étos největší šanci.

Podle Davida Stulíka však význam regionů neroste. Jejich vzestup v 90. letech souvisel s potřebou Evropské unie snížit svůj demokratický deficit. V souvislosti s tím se mluvílo o „Evropě regionů“, velmi populární byla koncepce evropských regionů, o které se však dnes už mnoho nemluví. V současné době se v souvislosti s diskusí o ústavní smlouvě opět mluví o tom jak posílit spolupráci či podíl *národních parlamentů* při rozhodování o evropských záležitostech. Takže spíše došlo k posílení té legitimizující základny, která je stále

na úrovni národního státu nebo institucí, které mají vazbu na národní stát. Navíc evropští občané dnes existují spíše ve *virtuální realitě* – v rámci internetového propojení. Spíše zde je základ pro to, aby se lidé cítili Evropany. Prostřednictvím nejrozličnějších internetových konferencí či diskusních fór si mohou sdělovat své názory a diskutovat prakticky o všem a s kýmkoli. Spíše toto je nová kvalita evropanství, evropské identity, která už není spojena s fyzickým místem. Koncepce regionů, možná bohužel, dnes upadá.

Na tento příspěvek navázal Jan Kovařovic. Zdůraznil existenci nejrozličnějších profesních a zájmových sítí, kde se lidé pravidelně setkávají se svými kolegy z různých zemí a cítí se jako část této sítě. To znamená, že se budou vytvářet nejen prostorové sítě či společenství, ale především *profesní* nebo *zájmové*. Příkladem mohou být vysoké školy, o kterých už byla řeč, a které představují jednu ze sítí, v tomto případě intelektuálně kulturní. Jiným příkladem mohou být umělci, patří sem také už na začátku zmiňovaný fotbal, ale třeba i moderní hudba jako jedna z oblastí zájmů, kolem které se síťuje mladá generace. Je tudíž otázka, z čeho všeho bude to evropské „pletivo“ utkáno ale už dnes je jasné, že to budou velmi různorodé materiály.

Komu spolupráce prospívá?

Tomáš Břicháček přesto vidí výhody spolupráce mezi městy, ale pouze tam kde k ní dochází *spontánně*, zdola – například formou výměnných pobytů, výměny zkušeností spojených s životem obce, kulturních akcí apod. Problém může nastat, když „spolupráce“ existuje pouze na formální úrovni a výhody z ní čerpají jen starostové, případně další členové městského zastupitelstva. Stinnou stránku spolupráce mezi městy může představovat také přístup Evropské unie, která se obrací na určité subjekty – mezi nimi i regiony či města, u kterých pro sebe hledá podporu. Tímto způsobem se EU snaží „obcházet“ moc členských států a zvyšovat svou vlastní přes umělé posilování regionů a územně samosprávních celků. Tím se však zpronevřuje jednomu ze svých cílů, kterým je sloužit zájmům členských států.

Podle Josefa Alána je třeba zamyslet se nad tím co *město* vlastně je. Existují přinejmenším dvě roviny města. První představují radní, manažeři, kteří si potřebují vyměňovat zkušenosti, protože musí řešit konkrétní problémy. Výměny pak slouží k hledání efektivních řešení těchto problémů. Druhou rovinu představuje otázka, jak se toto vše promítá do života občanů. Ještě složitější otázka je jak se kooperace měst promítá do vytváření *evropského* občanství. Evropské občanství v podobě spontánních vytváření vztahů přes internet či prostřednictvím cestování totiž podle Josefa Alána existovalo vždy. I přesto ale dodnes existují nacionální proudy, které způsobují konflikty. Neměli bychom propadnout iluzi, že vztahy mezi městy potlačí tyto vnitřní, dalo by se říci animální, proudy ve společnosti, které bezesporu existují a které bychom měli mít stále na zřeteli.

Miroslav Kundera na základě svých zkušeností potvrdil, že výměnné pobyty jsou často záležitostí pouze městských zastupitelů, kteří k takovým akcím přistupují spíše jako k dovolené než jako k příležitosti pro rozvoj a výměnu zkušeností. Bariéra bránící naplnění

skutečného účelu spolupráce tak spočívá v samosprávě. Jiří Kmoníček však připomněl úspěšnou spolupráci mezi Českou Skalicí a polským městem Bardo, v rámci které už se sešlo 1 500 lidí z obou měst. S Janem Jirákem se shodli, že potenciál partnerství mohou nejlépe využít spíše *menší města*.

Podle Petra Janyšky v uvažování o obyvatelích jiných zemí stále převládá národní pohled – jací jsou Češi, Němci apod. Kontakt obyvatel jedné země s obyvateli jiné země neexistuje – Češi jako takoví nejezdí navštívit Němce jako takové. Města a obce jsou jediné jednotky, které jsou dostatečně velké a zároveň malé, aby se jejich obyvatelé spolu mohli setkat a najít něco co mají společného. Proto je dobré, když se setkávají města, která jsou stejně velká nebo se nějak podobají (např. lázeňská města). Hlavním účelem integrace je zjistit, že jsme v podstatě *stejní*, máme stejné problémy apod. To je nejlépe patrné právě na rovině měst a obcí, která je v tomto směru ideální. Navíc Evropu představují především města – většina obyvatel EU žije v současné době právě ve městech. Vše co se v Evropě řeší – ústava apod., jsou životní postoje městských lidí. Například zemědělci se spolu moc neseťkávají. To znamená, že záležitosti Evropy a budoucnosti Evropy jsou postoje městských lidí.

Jan Jiráček pak téma uzavřel tezí, která z debaty vyplynula, a to, že *podpora spolupráce mezi menšími městy je efektivním nástrojem překonávání stereotypů*.

PŘESHHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE A EVROPSKÁ INTEGRACE

Úvod Jiřího Kmoníčka

Evropská integrace je proces, který je svévolný. Je třeba položit si otázku, kdy vlastně bude Evropa integrovaná a co bude potom – najde se nějaký další společný cíl? Integrace obecně je proces, který je starý jako samo lidstvo. Od počátku probíhala za účelem zisku nejen finančního, ale především s cílem společného prospěchu. Smyslem spolupráce jako jednoho ze základních kamenů integračního procesu je omezení národních států, nacionalismu a odstranění předsudků, se kterými všichni do evropského prostoru a jednání vstupujeme. V současné době můžeme v souvislosti s evropskou integrací mluvit o spolupráci na několika úrovních – mezinárodní, meziregionální a přeshraniční spolupráce na lokální úrovni. V rámci poslední, nejnižší, úrovně vznikají „regiony“ na základě *spolupráce mezi občany*, jejich hranice nevytváří žádná nadřazená instituce, ale lidé, kteří v nich žijí. Všechny tři úrovně pomáhají překonávat omezení národních států, nacionalismus a předsudky. Především ta poslední pak tvoří základ občanské společnosti. Pomáhá aktivizovat občanské hodnoty na místní úrovni. Právě přeshraniční spolupráce na lokální úrovni je tím základním kamenem, na kterém by měla stavět budoucí Evropa.

Poznání „jiného“

Následnou diskusi otevřel Josef Alán námitkou, že přeshraniční spolupráce není o nic hlubší než například zahraniční dovolená. Jde v podstatě o „návštěvnictví“. To však ještě není to pravé - spolupráce je něco dlouhodobého, něco čeho se společně dlouhodobě účastníme, co může ovlivnit i naše předsudky. Kořeny předsudků jsou však mnohem hlubší, než aby se daly odstranit pouhou návštěvou. Podle Jiřího Kmoníčka však nejde jen o návštěvu, ta není skutečným cílem. Přeshraniční spolupráce má různé podoby a různé cílové skupiny. Od konkrétních projektů na určitá témata, přes výměnné pobyty žáků, až třeba po přátelská fotbalová utkání apod. Spolupráce může být dlouhodobá, akce se mohou opakovat nebo

vznikají nové projekty, vznikají osobní vazby a iniciativy „zdola“. Ladislav Čerych připomněl i ekonomickou stránku přeshraniční spolupráce, kterou představuje práce za hranicemi. Podle Jiřího Kmoníčka však toto není ideální příklad fungování přeshraniční spolupráce. Na rozdíl od akcí, jejichž cílem je přímo seznámení se a poznání lidí za hranicemi, využívání pracovních sil z jiné země ještě často naráží na předsudky a nacionalismus.

Jiří Musil také zdůraznil, že jde především o vědomí *propustnosti* hranice. Ta však často chybí. Jako příklad uvedl zásah hasičské či záchranné služby jedné země v sousední zemi. Přestože může být záchranná služba za hranicemi v některých případech blíže než ta domácí, administrativní překážky její zásah neumožňují. Nicméně nejdůležitější je, a to především pro děti, které jsou často cílovou skupinou přeshraniční spolupráce a různých výměnných akcí, že se setkají s někým „jiným“ a najdou s ním „společnou řeč“ – společné zájmy, problémy apod.

Hranice a stereotypy

Przemyslaw Konopka zase upozornil, že hranice někdy uměle rozděluje dříve jednotné území. Uvedl příklad tří měst na polsko-německém pomezí, která byla po druhé světové válce rozdělena hranicí na polskou a německou část. V 90. letech tato města usoudila, že je efektivnější fungovat jako jeden celek (že např. není třeba mít na každé straně hranic jednu čistíčku odpadních vod, když se jedná o jedno město). Aby však každé rozdělené město mohlo opět fungovat jako jeden celek, bylo třeba překonat značné administrativní překážky. Podle Jana Jiráka může přeshraniční spolupráce, s jistou dávkou úsilí, sloužit k překonání bariér. Musíme si také uvědomit, že hranice často existují nejen na papíře, ale především v našich myslích, nejde jen o hranice geografické, mezi zeměmi, ale také mezi skupinami lidí, jejich ideologiemi, vyznáními apod. Georgina Steinsky v této souvislosti připomněla i *kulturní bariéry*. Nevyhnutelně dochází k setkávání naprosto odlišných kultur a často je velmi náročné se s tím vyrovnat. Navíc v dnešní době nelze opominout ani bolestivou otázku terorismu, který je často spojován právě s určitou kulturou, čímž vznikají předsudky, které se pak vztahují na všechny příslušníky této kultury.

Josef Alán připomněl, že nejde jen o předsudky, ale také o složitější fenomén – *stereotypy*. Ty jsou dvojího druhu – autostereotypy (vztahující se ke svému nositeli) a heterostereotypy (týkající se jiných lidí či skupin) a vznikají v nejrůznějších situacích. Může je způsobit neznalost, ale někdy se vytvářejí také během interakcí, které měly původně za cíl sbližovat. V případě arabského světa je vytváření heterostereotypu velmi výrazné. Ovlivňují ho média, politici atd. a nakonec se zapisuje hluboko do duší lidí, kteří danou skupinu ani neznají. Tento problém nejlépe ukazuje jedna studie, podle které se nejvíce heterostereotypů vztahuje ke skupinám, které v dané společnosti nejsou téměř vůbec zastoupené (velmi četné jsou například stereotypy týkající se Židů na Slovensku, kde Židé téměř nežijí). Důvodem je už zmíněná *neznalost* vyplývající z nedostatku kontaktu s danou skupinou. Závěrem lze říci, že přeshraniční spolupráce má dvě tváře a není univerzálním efektem na odstranění stereotypů. S tím souhlasil i Jiří Musil, který argumentoval příklady z urbanistické sociologie. Humanisticky zaměření velcí autoři, jako např. Merton, v 50. a 60. letech ve Spojených státech usilovali o minimalizaci „ghetoizace“, to znamená vytváření relativně uzavřených enkláv obyvatel stejné etnické skupiny. Stavěli na předpokladu, že vzájemná známost by otupila ostří. Politika by proto měla vést k *promíchávání*. Dnes však sociologové docházejí k závěru, že pro etnické skupiny je lepší, když žijí v homogenním prostředí, obklopeni svými lidmi v oddělené komunitě. Dává jim to především větší pocit bezpečí. Tyto přirozené oblasti, kterým se negativně říká ghetta, jsou tudíž plné vnitřních rozporů. Jak poznamenal Jan Jiráček, hranice může mít pozitivní vliv v tom, že dává člověku pocit *přináležení*. Tato problematika se podle něj dá dobře vztáhnout na neziskové organizace. Hovořilo se o přeshraniční

spolupráci jako o fenoménu, který se nějak podílí na budování občanské společnosti, který by tedy mohly neziskové organizace podporovat a realizovat, ale současně je to něco co nemusí mít úspěch. Nabízí se proto otázka jaká je sociální odpovědnost neziskových organizací – kdo nese odpovědnost v případě neúspěchu?

Podle Przemyslaw Konopky však do určité míry stereotypy potřebujeme, abychom věděli, kdo jsme a kam patříme. Přeshraniční spolupráce nemusí mít za cíl naprosté *zboření* stereotypů a vznik multikulturní společnosti. Jde o to, aby se lidé zbavili obav, které vůči sobě pociťují. Přínos stereotypů může být v tom, že nás zbavují strachu z neznámého tím, že nám dávají pocit, že něco známe, bez ohledu na to, zda tento pocit odpovídá skutečnosti či nikoliv. S tím koho známe, nebo si to alespoň myslíme, jsme připraveni *komunikovat*. Proto opozice, která v debatě vznikla – spolupráce x hranice, poznání x stereotypy, je falešná. Bezpodmínečným cílem přeshraniční spolupráce není odstranění stereotypů a potlačení hranic. Ty budou existovat vždy, když ne geograficky, tak v myslích lidí.

Debatující se shodli v tom, že přeshraniční spolupráce jako forma posilování nebo formování občanské společnosti je výrazně *závislá na lokálních poměrech*. Ale nejen na nich, ovlivňuje ji také vůle centrálních vlád a v neposlední řadě vůle a zájem samotných občanů. Neziskové organizace pak mohou sehrát podpůrnou nebo stimulační roli tam, kde má tato spolupráce předpoklady pro fungování.

EVROPSKÁ INTEGRACE, OBČANSKÁ SPOLEČNOST A VLÁDNÍ POLITIKA

Úvod Petra Janyšky

3 úvodní teze:

1. Když po 2. světové válce začal proces evropské integrace, byl to projekt několika lidí, šlo o „elitářský“ projekt. Dnes jsme však ve fázi, kdy se tento projekt zdemokratizoval a stal se součástí myšlení velkého množství lidí, kteří ho chtějí vzít do vlastních rukou a pokračovat v něm „po svém“.
2. Ve špičkách Evropské unie došlo k určitému zablokování způsobenému „krizí“ evropské integrace (2 veta ústavy apod.). Je to pravdivý pocit, který však platí pouze pro rovinu *makro*. V *mikro*-rovině celý proces běží dál, pokračuje financování z fondů EU, nedošlo k zastavení žádného projektu. Evropští politikové jsou odmítnutím ústavy znepokojeni, nicméně obyvatele EU si takové starosti nedělají.
3. Pocit určitého znepokojení či nejasnosti však existuje. Je způsobený poměrně nedávným rozšířením o 10 nových členů, což v historii EU nemá obdoby – vždy přistupovala 1 či 2 země a vstupu předcházela dlouholetá příprava (v případě Španělska dokonce 12 let). Navíc šlo o země, o kterých vzhledem ke čtyřicetiletému rozdělení světa „železnou oponou“ neměli běžní obyvatelé západní Evropy žádné nebo jen zkreslené informace. Toto poslední rozšíření tak ještě nestačily „strávit“ staré ani nové členské státy. V takové situaci stačí relativně málo (např. otázka pracovního trhu) k vyvolání znepokojení a protestů. Zde je možný úkol pro nás, jako nové členy – vytvářet si pozitivní image a rozšíření a náš vstup co nejlépe „prodat“.

Projekt evropské integrace byl dlouho veden spíše (nebo pouze) *shora*. Byla zakládána společná francouzsko německá aj. gymnázia, shora vycházely také první impulzy k partnerství mezi městy apod. Dnes se však situace obrací a (alespoň v západní Evropě) existuje určité povědomí o *evropanství*. Například ve Francii se často mluví o evropském modelu společnosti, evropském sociálním modelu – pojmy mohou být různé, ale určité společné myšlenky a hodnoty zde existují. V kontextu globalizace světa se všeobecně soudí, že tím co je pro Evropu charakteristické a co je třeba zachovat a bránit je například idea solidarity se slabšími vyjádřená zavedením minimálního příjmu, důchodového zabezpečení a dalších nástrojů sociální pomoci, které v rozvojových zemích, ale do určité míry např. i v USA neexistují nebo nejsou tak silné.

Pokud jde o zmiňovanou smlouvu o evropské ústavě, mezi časté mýty patří, že ji nikdo nečetl. To však není pravda. Například ve Francii, která ji v referendu odmítla, ji dostali všichni obyvatelé, byla předmětem diskusí a referenda se zúčastnilo dokonce více lidí než voleb do národního parlamentu. Z krátkodobého hlediska může odmítnutí ústavy vypadat jako problém. Nicméně lze na něj pohlížet i tak, že lidé se o věc zajímali, sháněli si informace, diskutovali, přemýšleli. Velmi důležitý je v této souvislosti především jejich pocit, že žijí v natolik *demokratické* společnosti, že dají-li najevo svůj názor i svůj nesouhlas, bude jejich rozhodnutí akceptováno a věci dopadnou tak jak oni chtěli. Lze říci, že se o evropských záležitostech nikdy tolik nediskutovalo jako v tomto kontextu.

Pokud jde o bod 2., o určité zablokování evropské integrace a pocit „slepé uličky“, je to, jak už bylo řečeno, pocit převažující ve vládních kruzích. Ty v reakci na „krizi“ stanovily tzv. reflexní období, které má skončit v červnu tohoto roku. Očekávalo se, že se věci samy nějak vyřeší, k čemuž však „překvapivě“ nedošlo a nyní se zdá, že krize bude delší, než se předpokládalo. Padly proto návrhy, že v současném vakuu by EU měla přijít s kratší, čistě politickou deklarací, která by vynechala institucionální a administrativní podrobnosti a řešila by to, co obyvatele zajímá – běžný denní život, pracovní záležitosti, problém terorismu apod. To jsou věci, které by v deklaraci být *měly*, je jen otázka *jak*. Z pohledu českého ministra zahraničí bychom takovou deklaraci mít měli z ryze praktických důvodů, například proto, aby nově nastupující politici měli na co navazovat, aby se cítili něčím vázáni. Co se týče nejbližší budoucnosti, v příštím roce bude mít předsednictví Německo a kancléřka Merkelová velmi usiluje o znovuoživení ústavy, už proto, že v Německu již byla smlouva ratifikována v parlamentu. Celkem tak zatím byla ratifikována v 15 zemích. Pokud by smlouvu

ratifikovalo 20 zemí, stačilo by to, podle rozhodnutí Evropské rady, k tomu aby vešla v platnost. Problém zde představuje Francie, jako jedna z největších evropských zemí, jejíž rozhodnutí nelze snadno obejít či pominout. Není ani vyloučeno, že problém s evropskou ústavou bude muset řešit Česká republika během svého předsednictví v roce 2009. Bylo by jistě zajímavé, jak by se s ním dokázala vypořádat.

Nyní k bodu 3 – k „nestrávenému“ rozšíření. To je závažná věc a nové členské země ji velmi podcenily. Přitom se dá říci, že se nejedná o rozšíření, ale o *znovusjednocení* Evropy. Nikdo však tento termín nepoužil. U nás se v souvislosti se vstupem mluvilo především o penězích. Nikdo toto bezprecedentní rozšíření nenazval velkým historickým momentem ani nevyjádřil jeho význam, což jistě na něco ukazuje. V západní Evropě vyvolává střední a východní Evropa obavy především v souvislosti s trhem práce. Jak je však vidět na příkladu Irska, které svůj pracovní trh otevřelo, k žádnému zaplavení levnou pracovní silou z východu zde nedošlo. Západní Evropa zjevně potřebuje určité období, aby si na tak velké rozšíření zvykla. Jedná se o otázku, která existuje jak v rovině makro, např. zda političtí zástupci starých členských států otevřou pracovní trhy (pravděpodobně si to vzhledem k veřejnému mínění nebudou moci dovolit), tak v rovině místní, mikro, kde jde o to, že obyvatelé starých členských států nás, nové země, stále ještě velmi málo znají. Je tudíž nutné navazovat kontakty, umožnit vzájemné poznávání, zjistit, že jsme v podstatě stejní, což vyžaduje určitý čas. V této souvislosti je také velmi důležité, aby si ČR vytvořila určitou – co nejlepší – *image*. Je nutné přesvědčit západní Evropu, že jsme jako oni, že pro ně nepředstavujeme žádné nebezpečí.

Co se týče dalšího rozšiřování o Rumunsko a Bulharsko, nejde ani tak o to, zda jsou připravené (zdaleka nejsou, ale ČR také nebyla). Jde hlavně o to, že v EU ještě neuzrál čas pro další rozšíření. To poslední bylo tak velké, že v současné době je nutností určitý „oddechový“ čas, je třeba situaci zklidnit, diskutovat o tom kam EU směřuje, kde skončí apod. Úvahy představitelů Evropské unie o dalším rozšiřování jen ukazují, jak jsou vzdáleni běžným obyvatelům a jejich pohledu na věc. Integrace samozřejmě pokračuje (viz už zmiňované programy jako ERASMUS) a vede k určité homogenizaci. Je jisté, že Evropa jednou *bude mít* prezidenta, ministra zahraničí atd. Dnes je však EU jakýsi zvláštní „hybrid“, který stojí jednak na národních státech, ale zároveň už se hovoří o evropském občanství, evropské veřejnosti apod.

Špatná image a chybějící vize

V následné debatě se Jiří Musil vrátil k tvrzení o nestráveném rozšíření a poukázal v této souvislosti na naprostý nedostatek kvalitních textů, které by informovaly o tom, co může ČR nabídnout. Je to dáno pasivitou a neochotou ze strany české akademické sféry. Veškeré texty o Evropě, které produkují katedry mezinárodních studií, jsou určeny k tomu, aby informovali *nás* o tom *co je EU* místo toho aby pracovali s koncepty, které by mohly Evropě nabízet. Je třeba věnovat finanční prostředky na vznik kvalitních textů o tom, co všechno může Česká republika nabídnout. Navíc v západní Evropě existuje cosi jako „kulturní rasismus“, se kterým souvisí špatná image východní Evropy, do které je zahrnována i ČR. Jiří Musil souhlasí, že neschopnost starých členských zemí strávit poslední rozšíření souvisí s nedostatkem znalostí o nových členech. V praxi je proto nutné věnovat maximální množství zdrojů na vytváření kvalitních studií, které by formovaly kvalifikované názory o postavení střední a východní Evropy a prezentovaly její situaci z historického, sociologického a kulturního pohledu. Ve velice obtížném procesu integrace se může stát, na což upozorňuje řada autorů, že jeho současná etapa, tzn. přitažení střední a východní Evropy nemusí skončit tak úspěšně jako probíhá přitažení jižní Evropy a jako proběhlo přitažení Skandinávie.

Na to Jaroslav Kalous namítl, že naše republika nemá žádnou *vizi*, neexistuje žádný dokument ani konkrétní představa o tom, kam směřujeme nebo chceme směřovat. Navíc není mnoho lidí, které by nějaká taková vize fascinovala a kteří by ji chtěli hájit a prosazovat. Pokud jde o makro-úroveň tak určitý masový cíl, o kterém lze říci, že ho lidé všeobecně sdíleli, by se dal vyjádřit heslem „zpátky do Evropy!“. Dnes však v Evropě jsme – jsme ve všech organizacích, do kterých jsme se chtěli dostat a nabízí se proto otázka čím dále mobilizovat obyvatelstvo. Máme nějaký další cíl, nějakou vizi? Ozývají se hlasy, že česká společnost „přežívá“, že jako celek nemá žádné směřování. Podobné je to i se samotnou Evropskou unií. Určitým pokusem v tomto smyslu byla Lisabonská strategie – ve zkratce řečeno – „dohnat a předejít Ameriku“. Je tudíž otázka, zda je proces rozšiřování pro Evropu vůbec lákavý – zda chtějí řešit problém Turecka, Ukrajiny apod. Neexistenci vize však Petr Janyška odmítl s tím, že samotná myšlenka sjednocené Evropy – integrace střední a východní Evropy, je velká vize, jen ji tak dosud nikdo nepojmenoval.

Potřebujeme evropskou ústavu?

Przemyslaw Konopka se pak vrátil k problematice ústavy. Namítl, že pokud se, jak tvrdil Petr Janyška, po jejím nepřijetí nic zásadního nestalo, je otázka jaký má tedy smysl a zda ji vůbec potřebujeme. Navíc ústava by podle P. Konopky neměla mít více než 30 stran, na kterých definuje základní prostor, práva a povinnosti a neměla by obsahovat zbytečně mnoho čísel, příloh a podrobností. Měla by obsahovat pouze to, co se očekává od základního dokumentu, jakým je ústava – definování prostoru a základních práv a povinností občanů tohoto prostoru. Petr Janyška reagoval tím, že na *mikroúrovni* nemělo nepřijetí ústavy skutečně žádný dopad – projekty a fondy běží dál, spolupráce se nezastavila. Z toho je vidět, že Evropská unie už je dobře zavedený a fungující mechanismus a problémy na politické makroúrovni její chod nezastaví ani nezpomalí – lze to přirovnat k vyjasňování situace po národních volbách. Nicméně ústavu podle něj *potřebujeme*. Je trochu paradoxní, že to co kritizoval Przemyslaw Konopka – početné přílohy – už stejně dávno platí. Dokument má dvě části – obecnou a už zmiňované přílohy. Právě ona druhá část má původ v myšlence spojit již existující smlouvy do jednoho celku a předložit je takto evropskému obyvatelstvu. Ale přesto, že byla ústava v této podobě odmítnuta, lze mluvit o úspěchu. Nebyla totiž odmítnuta *idea* ústavy jako takové. S existencí ústavy, i když v jiné podobě, se už počítá jako se samozřejmostí. Hovoří se o tom, že by měla vypadat jinak, ale ne o tom, že by *neměla existovat* vůbec.

Krise nebo úspěch?

Podle Davida Stulíka je evropská integrace jako koncept stále otázkou *elit*. Rozdíl oproti dřívějším dobám je jen v tom, že dnes žijeme v informačním světě a každý si může o této problematice najít fundované informace. Ze strany elit je proto patrná snaha si veřejnost získat, získat si podporu obyvatel, která by jim dala legitimitu a schválila jejich politiku. Tyto snahy však vedou k malé ochotě elit nazývat věci pravými jmény a otevřeně hovořit o problémech, před kterými Evropa stojí a usilují o neustálé, i když ne příliš nápadné, prohlubování evropské integrace. Je to případ opakovaných referend v Irsku a Dánsku, je to i problém evropského občanství jako právního konceptu – evropské občanství je jediné občanství, kdy mají lidé pouze práva a žádné povinnosti. Elity se tak snaží získat podporu pro myšlenku evropské integrace tím, že nabízejí nejružnější programy, možnosti cestování apod. Evropská integrace je stále propagována pouze skrze přínosy a výhody, ale chybí zde vytváření povinnostních vazeb, které jsou samozřejmostí ve vztahu k národnímu státu. Je to určitá politika „nenazývání věcí pravými jmény“. Například ani samotný pojem *evropská*

ústava není správný – ve skutečnosti jde o „smlouvu o vytvoření evropské ústavy“. Ale pro prohloubení integrace o další krok má pojem evropská ústava nebo euroústava význam jako *symbol*. Ani demokratický deficit není tak velký, za jaký se často považuje. Evropský parlament je volený přímo, Evropská rada se skládá ze zástupců zvolených na národní úrovni a Evropská komise je výkonný aparát jako každá vláda a každé ministerstvo a komisaři jsou jmenováni Radou. Vazba na občany tudíž existuje. Bohužel na Evropskou unii se ještě stále pohlíží především skrze peníze, které od ní lze získat. Víze přesto existují, jenom tak nejsou nenazývány. Jednou z nich je například politická unie, jednotná měna vede k tomu, aby se časem sjednotila i fiskální politika, zavedení jednotných daní apod. To jsou však hranice, za které dnes některé státy odmítají jít, proto se zdá, že probíhá krize. Ve skutečnosti tomu tak ale není. To, že vše funguje dál, dokazuje, že jde spíše o krizi *imaginární* a o střetávání se dvou tendencí – zda Evropa zůstane Evropou národních států nebo bude směřovat k federalismu, kdy centrální evropské instituce budou získávat stále více kompetencí. Nejedná se tudíž o krizi, ale jen o jakousi *mezieta* v procesu, který stále probíhá. Dokládá to příklad Haagského kongresu v roce 1998, kde byla poprvé představena myšlenka evropské ústavy. Tenkrát to byla myšlenka poměrně šokující, nicméně dnes, jak už bylo řečeno, se nehovoří o tom, zda ústava bude, ale *jaká* bude.

Závěrem Jan Jiráček konstatoval, že, jak už bylo řečeno dříve, jedna z rolí neziskových organizací může být podpora vytváření a posilování komunikačních sítí. Nyní zazněla poznámka, že rozšíření EU je potřeba *strávit*, že tato oblast trpí nedostatkem komunikace, který se týká i *mediální* komunikace, a že jde nakonec i o selhání elit. Neziskový sektor by se měl proto zamyslet zda, případně jak, se může podílet na dohnání a vyrovnaní tohoto komunikačního deficitu, popřípadě na projektech, které by pomohly rozšíření strávit.

Seminář v roce 2007

„OBČANSKÁ SPOLEČNOST NEBO BEZPEČNÁ EVROPA?“

PRVNÍ BLOK: OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV A OBČANSKÝCH SVOBOD VS. BEZPEČNOST VE SPOLEČNOSTI

Josef Alán – Několik vstupních tezí

Bezpečnost ve společnosti lze chápat jako stav, kdy jsou garantována a posilována občanská práva a svobody definované ústavou a Listinou základních práv a svobod. To ustavuje konfliktní situaci: Nakolik je možno ve jménu bezpečnosti omezit, narušit či modifikovat tato práva a svobody? Vždyť v samotné Listině je uvedeno: „Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.“. Nezdá se, že by existovalo universální řešení této situace. Je vždy vázána na konkrétní okolnosti. V současnosti se mezi základní faktory, které určují vztah bezpečnosti a ochrany občanských práv a svobod, dostal nárůst tří hrozeb: kolektivního násilí, skupinové (organizované) kriminality a terorismu.

Historickým pozadím těchto hrozeb je odkaz 20. století jako století válek, především pak jedna proměna, kterou válečná scéna prošla – růst civilních obětí (během 1. světové války tvořilo civilní obyvatelstvo 5% obětí, během 2. světové války to bylo 50% a během válek 90. let to bylo 90%). Navíc jednadvacáté století vkročilo do nového věku zločinu a teroru, jehož opravdová reflexe – navzdory množství analýz – zatím chybí. Vznikla nová situace. Moc státu už nespočívá na moci policejního sboru, který udrží pořádek. Projevuje se to i tendencí boj s terorismem definovat jako válku. Lze vyslovit hypotézu, podle které spolu se silícím důrazem na bezpečnost ve společnosti lze paradoxně sledovat, že se rostoucí počet civilních obětí stává jaksi samozřejmější. Je to nová verze banalizace zla, na níž se podílejí i média.

Společnost vždy obsahuje určitou míru útlaku či nátlaku. Každý jedinec musí vzdát určité části své svrchovanosti ve prospěch celku. Např. u Freuda šlo o základ kultury, jejímž smyslem je potlačování „agresivních pudů“. Tento vnější nátlak se pak mění v tlak vnitřní – o tom je celá koncepce socializace a internalizace, případně sociální kontroly.

Mít pod kontrolou násilí (krok, který podle Eliase z nás učinil moderní lidi) zároveň vyžaduje použití legitimního násilí, které bylo delegováno na stát. Stát je v jistém smyslu ústředním aktérem – jako adresát požadavků, nárokovácí strana či přímo účastník situací kolektivního násilí či terorismu. Má k dispozici vlastní koncentrované prostředky násilí (armáda, policie, věznice). Hranice legitimního násilí jsou předmětem vášnivých sporů a situačně se mění (např. exemplární trest či trest smrti, vyšetřovací metody, postupy při zásazích v průběhu kolektivních akcí s potenciálem násilí, jako jsou demonstrace aj.). Nacházíme se v situaci, kdy stát stále více přechází od reaktivní kontroly (zasahování ex post) ke kontrole potencialit (prevence). S tím je spojena řada rizik pro demokratickou společnost (např. tajné sledování soukromí občanů, skupin, organizací apod.).

V základech demokratické společnosti leží principy svobody a tolerance. V právu na odlišnost lze zároveň spatřovat dvojí hrozbu: bezbřehé relativity, a tedy – což je důsledek – vyprázdnění či ztráty hodnotového i identifikačního konsensu (o jehož minimální míře se neustále vyjednává), a nerespektování sociální kontroly. Na pozadí našich vlastních zkušeností se zločineckými režimy podle některých autorů je Evropa „dlouhodobě shovívavá k rudému i hnědému fašismu“ a přenáší to i na „fašismus třetí generace“ jako krajní křídlo

islámské civilizace (B. H. Lévy), podle jiných „směřujeme spíše k bezbřehé toleranci než k radikalizaci represe“ (M. Petrusek).

Obecně platí, že demokratické režimy vykazují méně kolektivního násilí než režimy nedemokratické. Liší se však schopností vládnout, tedy – v operacionální podobě – schopností prosazovat či vynucovat platné normy a zvládat konflikty. Navíc jsme v Evropě svědky postupné snahy (některých států i orgánů EU) neustále rozšiřovat pole vyžadovaného (předepsaného) jednání, tj. norem, což snižuje schopnost zvládnout kontrolu jejich dodržování a vynucování, posiluje arbitrálnost (svévůli) státních mocenských orgánů a zároveň snižuje funkčnost i účinnost normativního systému. Podobně je tomu se snahou rozšiřovat záběr sbíraných informací, jejichž množství překračuje možnosti jejich zpracování a vyhodnocování (mj. jde o případ rozhodnutí EU v rámci prevence v potírání extremistických skupin nebo organizací, jež financují nebo školí teroristy, sledovat jejich korespondenci i telefony a během příštích let vytvořit centrální databázi telefonních hovorů a elektronické pošty).

Základnou občanské společnosti je národní stát, přesněji vymezení vůči státu. Podle mnohých autorů (např. Gellner) lze v ní spatřovat protiváhu státu, který má garantovat společenskou integritu, právní řád a zásadní zájmy, ale je třeba mu bránit v tom, aby vstupoval do všech sfér společnosti a ovládal je. Zdá se, že jsme svědky spíše posilování moci státu. V některých případech pak byť třeba s dobrým úmyslem činí kroky, které stojí v rozporu s principy společnosti, kterou má spravovat. (Příkladem může být rozhodnutí získat větší přehled o neziskovém sektoru v ČR a zahájit proces certifikace organizací pod hlavičkou „prevence zneužití neziskového sektoru na podporu terorismu“ a dokonce „jiných forem hospodářské trestné činnosti“.)

Zároveň jsme svědky obecného trendu - postupného stírání hranic mezi soukromým a veřejným životem. Nové technologie například nejen rozšiřují možnosti soukromé komunikace, ale přispívají k možnostem sledování soukromí a tedy možnému narušení osobních práv a svobod. Kvůli novým způsobům bezpečnostních kontrol se rozšiřují formy i záběr sledování a vzhledem k tomu, že se tento trend šíří do dalších oblastí veřejného, ale i soukromého života (města, školy, podniky atp.), vytváří se atmosféra obav z neustálého sledování. Logicky je nastolována otázka ochrany osobnosti. Nejde o nic bagatelního, neboť právě svobodný jedinec je hodnotou, kterou demokratický režim vyznává a hájí.

Řešení střetu dvou principů – lidských práv a občanských svobod na straně jedné a bezpečné společnosti na straně druhé – nemůže být svěřen pouze do rukou státu. Vzhledem k tomu, že základní hrozby bezpečné společnosti jsou široce mezinárodně rozvětveny, není pochyb o nutnosti čelit jim v rámci mezinárodní koordinace. Jaká je situace? Přetrvává napětí mezi Evropou a USA, a v Evropě pokusy koordinovat (nebo dokonce integrovat) bezpečnostní a zpravodajské struktury zemí odumřely – zatím - hned v začátku.

Podle Jana Jiráka referát potvrdil existující napětí mezi dvěma principy. Naznačil také, že se nejedná o konflikt, který by byl řešitelný univerzálně, ale že v něm naopak klíčovou roli hraje *konkrétní situace*. Každé legitimní řešení tohoto konfliktu proto logicky musí být dynamické a proměnlivé se v čase.

Jiří Bárta - K problému státního dozoru nad neziskovými organizacemi

Příspěvek se vztahuje primárně k oblasti, která se týká tématu státního dozoru nad NNO, a to především prostřednictvím navrhované certifikace NNO o které se začalo mluvit

v souvislosti s činností Odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR a také díky dokumentu zpracovanému pracovníky MV: "Dosavadní stav v oblasti zpřehledňování fungování neziskového sektoru v České republice: se zvláštním důrazem na prevenci jeho zneužívání pro účely financování terorismu, dalších forem logistické podpory terorismu a jiných forem hospodářské trestné činnosti."

Přitom zjevně existuje rozpor, který spočívá v tom, že na jedné straně se můžeme v určitých věcech shodnout, můžeme se např. zabývat tím, že *má smysl* „lumpy“ hledat, naproti tomu ale existuje tendence státu sahat po řešeních, která zvyšují byrokracii, státní moc, vliv apod., ale *nevedou* k zamýšleným výsledkům.

Za poslední tři roky se v neziskovém sektoru projevují mj. tyto dva vlivy:

1. Diskuse o transparentnosti a tzv. accountability, což lze přeložit jako schopnost a ochotu skládat veřejnosti účty. Nepochybně existuje obecný tlak společnosti na to, aby se neziskové organizace chovaly transparentně a odpovědně.
2. Stále sílící strach z terorismu, který představuje velký společenský problém. Nastává proto otázka jakým způsobem tuto situaci řešit, jak tento problém eliminovat.

Zhruba před třemi lety začaly odborné práce na rekodifikaci občanského zákoníku – ty mj. signalizují změnu přístupu státu. Dosavadní poměrně liberální přístup k neziskovým organizacím (např. relativní jednoduchost zřízení a vzniku NNO) je nahrazován přístupem právně pozitivistickým – ten bohužel zachází příliš daleko ve své snaze předepsat do poslední myslitelné možnosti chování NNO (včetně pravidel jejich vnitřního chodu). Právníci mluví o transparentnosti, ale velmi pravděpodobným důsledkem rekodifikace bude problematizace činnosti NNO pro mnohé organizace, zejména dobrovolnické spolky.

V únoru 2006 vydalo Ministerstvo vnitra dokument "Dosavadní stav v oblasti zpřehledňování fungování neziskového sektoru v České republice: se zvláštním důrazem na prevenci jeho zneužívání pro účely financování terorismu, dalších forem logistické podpory terorismu a jiných forem hospodářské trestné činnosti." ve kterém se mj. snaží mapovat některá bezpečnostní rizika a zároveň předjímá „akce k zajištění transparentnosti“ NNO – mj. dokument navrhuje vznik certifikační agentury.

Problém s hledáním řešení konfliktu svobody a bezpečnosti v oblasti neziskových organizací spočívá v přístupu českého státu. Ten místo aby „vytvářel podmínky“ (např. pro transparentnost činnosti NNO), se snaží „udělat a zajistit to“ sám.

Přitom hlavní klíč ke „skokovému zvýšení“ transparentnosti NNO drží v rukou samo Ministerstvo vnitra. Stačilo by zpřístupnit informace o občanských sdruženích/spolcích formou veřejně přístupného registru – obdobně jako nadační rejstřík a rejstřík obecně prospěšných organizací. Každý by si tak mohl kdykoli zjistit, kdo který spolek zřídil, kdo pracuje v jeho orgánech a další důležité údaje. Místo toho se však Ministerstvo vnitra snaží zvýšit vlastní vliv a kontrolu nad neziskovými organizacemi zaváděním certifikací a podobných opatření.

Jan Jiráček příspěvek shrnul do následujícího poznatku: V současné společnosti můžeme pozorovat trend, podle kterého stát vychází z „presumpce viny“. Jde navíc o směs presumpce viny a paternalismu. Stát vychází z apriorního předpokladu, že neziskové organizace se o sebe nedokážou dostatečně postarat, což v tomto případě znamená neschopnost stanovit si dostatečně kvalitní vnitřní pravidla. Stát má pak snahu stanovit jim co nejvíce pravidel sám.

Garance ochrany lidských práv v základních zákonech států, popř. ve zvláštních chartách postavených naroveň základním zákonům, je dnes vnímáno jako jedna z nezbytných náležitostí ochrany lidských práv, jak je pojímá západní civilizace. V kontextu úvah o garancích lidských práv versus garancích bezpečnosti požadovaných moderními státy, potažmo společenskou poptávkou, je zajímavé si znovu uvědomit racionální základy tohoto mechanismu. Proč je zařazení garancí základních lidských práv do základních zákonů považováno téměř za úhelný kámen právního státu, jak jej pojímá západní civilizace? Před kým má tato záruka jednotlivce chránit? Kdo je v tomto pojetí považován za největšího a nejmocnějšího potenciálního narušitele svobody jednotlivce?

Odpověď nalezneme již v textu prapůvodce všech novodobých listin práv, Magně Chartě Libertatum (1215). Ačkoliv „svobodní mužové“ Magny Charty jsou ve skutečnosti jen ti nejmenší baroni království, její základní význam spočívá v pojetí svobody jako práva, které si lze vynutit i na králi. Podobně i novodobé ústavní listiny práv jsou koncipovány jako ochrana práva svobody lidské individuality, jíž se lze domoci proti státní moci. Je již samozřejmostí, že nejde o privilegium, vydané z milosti státu ve prospěch lidských jednotlivců, ale o normu přímo použitelnou jednotlivcem proti omezování státní mocí – a to zejména v oblasti zákonodárného potenciálu, jímž disponuje pouze státní moc. Víme již dnes, jak bezprecedentním způsobem může státní moc lidskou svobodu omezit, jak lze za pomoci zákonodárství změnit lidi v bezprávné otroky nebo dokonce zcela popřít jejich právo na fyzickou existenci.

V raném novověku vytvořila Evropa světský stát jako novou formu ochrany práva. Celá řada novodobých státních systémů však může zároveň sloužit jako extrémní příklady skutečnosti, že není většího potenciálního ohrožení jednotlivce, než je zákonodárství státu, vyprázdňené od přirozenoprávních hodnot úcty k lidské důstojnosti, jedinečnosti a svobodě. Do důsledků dovedenou koncepci ochrany lidských práv jako práva jednotlivce vůči státu, lze nejzřejměji sledovat právě v ústavních systémech zemí vycházejících z principů *common law*, prameni nejstarších tradic lidskoprávní ochrany. Často tu bývají ústavněprávní normy ochrany lidských práv přímo použitelné pouze vůči státu, jeho orgánům a jimi ovládaným subjektům, zatímco proti osobám soukromého práva se jich přímo dovolávat nelze.

V situaci současného světa před nás hrozby organizovaného zločinu a terorismu staví otázku, zda nenastal čas tento základní mechanismus přehodnotit. Objevily se nové zdroje moci, které sice nedisponují územím, obyvatelstvem a donucovací mocí jako státy, jejich potenciál však spočívá v dispozici těžko odhadnutelným množstvím financí, lidských zdrojů a komunikačních prostředků. Ty jsou využívány buď k přímému ohrožení západní civilizace, nebo k parazitování na jejích zdrojích. Proto je tradiční nastavení právní ochrany lidské svobody často relativizováno. Vždyť právě díky němu je moderní civilizovaný stát nucen respektovat lidskou svobodu natolik, že se sama tato ochrana svobody jednotlivců zapojených do struktur teroristických nebo mezinárodních zločineckých organizací stává hrozbou pro život a bezpečnost jednotlivců jiných. Podle této optiky nepotřebujeme ochránit svou svobodu před rozpínavým zákonodárstvím státu, ale naopak dnes spíše potřebujeme stát, který by nás ochránil prostřednictvím omezení svobody jednotlivců.

Nebezpečí této optiky číhá někde mezi Scillou a Charybdou. Některé jeho aspekty mohou být určitě užitečným podnětem do diskuse. V první řadě nelze pominout základní zákonitosti demokratického normotvorného procesu. Zákonodárné mechanismy moderního státu vycházejí z hegemonie většin. Jen ty jsou schopny zvolit dostatečně silné reprezentace do zákonodárných sborů, aby prosadily své zájmy prostřednictvím zákonů. Jsou-li tedy předmětem zamýšlených zákonodárných omezení lidské svobody zájmy menšinových skupin, neexistuje v podstatě jiná brzda pro jejich realizaci než ústavně zakotvené principy

universální ochrany lidských práv. Jejich omezení pro většinu obvykle nepředstavuje neúnosný problém, ale naopak účelné opatření k její ochraně, protože jejich zájmů se fakticky nedotknou. Pokud britské imigrační kontroly na pražském ruzyňském letišti provádějí selekci cestujících, jejímž výsledkem je odmítnutí vstupu do Velké Británie téměř všem českým občanům tmavé barvy pleti, potom rasově diskriminační charakter takové bezpečnostní praxe neznepokojuje většinu v žádné z obou zúčastněných zemí. Většina občanů ČR je bílé barvy pleti, takže mohou do Británie cestovat bez větších omezení než předtím, pouze s tím rozdílem, že se pohovor s britským imigračním úředníkem nekoná v Londýně ale v Praze. Britského obyvatelstva, které je etnicky diversifikovanější, se zase tato praxe netýká. Britové tedy mohou nanejvýš vnímat pozitivně úbytek azylantů, který by mohl mít nepříznivý vliv na bezpečnost či dávkový systém. Romská menšina v ČR bude celou situaci vnímat jako bezpráví, ale nebude mít politické ani zákonodárné prostředky k tomu, aby ji jakkoliv ovlivnila.

Je ovšem otázka, co se stane, jestliže většiny dovolí státu pojmout lidskou důstojnost a svobodu jako privilegium, jehož jsou hodny jen určité „nepodezřelé“ skupiny lidí. Záruky ochrany lidských práv jsou buď univerzální, přirozenoprávní a tedy „nad státem“, nebo žádné. Stát je mechanismus řídící se principy efektivity a účelnosti, vlastní obsah právních norem nebo hodnot, které tyto normy vyjadřují, je pro jeho fungování irelevantní. Rozdíl mezi svobodou (právem) a privilegiem je podstatný – privilegium neposkytuje ani většině záruku, že nebude v budoucnu opět zrušeno.

Anglický Antiteroristický zákon z roku 2001 (*Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001*), přijatý ve stínu atentátů 11. září 2001, měl představovat jeden z hlavních nástrojů potírání terorismu. Umožňoval ministru vnitra označit za „podezřelého mezinárodního teroristu“ kteroukoliv osobu cizí státní příslušnosti než Spojeného království, u které byl důvod k domněnce, že jde o teroristu, který představuje nebezpečí pro bezpečnost Spojeného království. Taková osoba pak mohla být zadržena až do doby, kdy byla deportována. Ve skutečnosti ovšem z více jak 20ti zadržených „podezřelých mezinárodních teroristů“ byli schopni opustit území Spojeného království pouze 2. Ostatní neměli kam vycestovat, protože bylo zřejmé, že v zemích původu by jim hrozilo mučení a smrt. Byli tedy více než dva a půl roku věznění, aniž by byli kdy souzeni. Zákon byl pochopitelně napaden u anglických soudů - zákaz věznění bez soudního příkazu a rozsudku je tradiční součástí anglického katalogu základních práv, který obsahuje již Magna Charta Libertatum z roku 1215. Jasná většina Odvolacího výboru Sněmovny Lordů (sedm z devíti) shledala napadená ustanovení v rozporu s Evropskou úmluvou o lidských právech. Britská vláda potom reagovala na rozhodnutí Odvolacího výboru oznámením, že navrhne novou „antiteroristickou“ legislativu, která odstraní diskriminaci cizích státních příslušníků tím, že umožní zadržovat po delší dobu jak cizince, tak občany Spojeného království.

Mohli bychom možná skončit citací názoru Lorda Hoffmana: „*Skutečná hrozba pro život našeho národa, národa ve smyslu lidí žijících v souladu se svým tradičním právním řádem a politickými hodnotami, nepochází od terorismu, ale od zákonů, jako jsou tyto.*“ Je to hodnotově zaujaté stanovisko, s nímž lze pochopitelně, jako s každým stanoviskem, polemizovat. V tom případě je ale asi třeba si zároveň položit otázku, zda milujeme svůj holý život natolik, že jsme ochotni vyššímu zabezpečení jeho zachování obětovat právo na svobodu a vyměnit je za právo státu takto s námi zacházet.

Islámský fundamentalismus – studená válka současnosti?

Podle Jana Jiráka se v tomto příspěvku ještě více vyostřuje konflikt svobody jednotlivce a možností jejího omezování. Leo Pavlát v reakci na příspěvek Pavly Boučkové přiznal, že byl překvapen otázkou „zda fyzická existence stojí za to, abychom ji vyměnili za

právo státu s námi takto zacházet“. Toto vyjádření je podle něj až příliš příkré. Navíc nesouhlasí s marginalizací této tematiky a s tím, aby se probírala v každé zemi zvlášť a situačně. To není cesta k řešení. Problém je svou podstatou *společný*, je to krize sociálního státu, kořistnického přístupu ke světu, což vyvolává silné tenze. Jsou menšiny (arabské), které nejsou schopné se za těchto okolností zařadit do západní společnosti. Západní společnosti nejsou schopné integrovat ani své sociálně slabé vrstvy. Je třeba přijmout i určitá bezpečnostní omezení. Fyzická existence je silnější. Je třeba zajistit maximální rozsah občanských svobod, ale úměrně k míře ohrožení.

Islámský fundamentalismus současnosti je obdobou studené války. Jde o systém, který nepřijímá klíčové hodnoty demokratické společnosti, jako jsou lidská práva, svobody, hodnoty opozice proti terorismu. V této situaci je nutné soustředit se na většinu v muslimském světě a dát jí hlas, aby byla eliminována agresivní menšina. Je třeba se soustředit na liberální a světsky orientované arabské intelektuály, novináře, spisovatele, ženská hnutí apod. v muslimském světě.

Je také zarážející s jakou přezíravostí se přistupuje ke zkušenostem USA, Velké Británie či Izraele. V pozadí problému, který zde řešíme, je otázka jak zabránit destabilizaci společností jako takových. Když se Evropa a USA dokáží dohodnout na těchto zásadách jako v době studené války, lze konflikt vyřešit.

Omezování svobod tváří v tvář bezpečnostním hrozbám

Podle Ivana Gabala první otázkou z hlediska svobody, zda není důležitější *způsob* jejího omezování než *rozsah*. Jestliže má totiž způsob omezování svobody legitimitu i legalitu, rozsah, který akceptujeme, pak může být větší. Parlament ČR například může odhlasovat umístění amerického radaru na našem území i proti veřejnému mínění (v současnosti je cca 75% občanů proti). Jde však o rozhodnutí orgánu, který má legitimitu a legalitu, a který za své rozhodování přebírá odpovědnost. Podobně rozhodne-li se např. britská sněmovna, že omezí svobodu svých občanů, veřejnost s tím nemusí souhlasit, ale je to legitimní.

Druhou otázkou jsou civilní oběti. Každý vojenský velitel je vystaven obrovskému tlaku, aby zasáhl pouze vojenské objekty, protože vše ostatní by představovalo velký politický problém. Otázka civilních obětí přitom nabývá na významu v situaci, kdy svět ohrožují skupiny, které mohou vydírat jednotlivé vlády hrozbou útoků právě na civilisty.

Vyvstává proto otázka, zda jsme ochotni pro své svobody zemřít. Pokud ne, musíme dát politikům nástroj k jejich omezení. Právě postoj k umírání, především vojáků, představuje jeden z hlavních rozdílů mezi Evropou a USA. V Evropě je tato představa naprosto nemyslitelná, zatímco v USA není postoj tak vyhraněný. V podstatě jde o věc občanské statečnosti, politici ji však *nesmějí předpokládat*. Naopak musí počítat s jejím nedostatkem, protože s takovou výzvou si nemohou dovolit před veřejnost předstoupit. Proto sílí tendence k prevenci. Reakci – obranu si totiž nemůžeme dovolit. Prevence pak spočívá se sběru informací o lidech, hrozbách apod. a znamená především *vědět včas*. Bezpečností *hrozba* totiž znamená, že nic nevíme, naproti tomu bezpečnostní *riziko* už naopak znamená, že o hrozbě víme a víme také, za jakých okolností se spustí. Pro riziko, na rozdíl od hrozby, je charakteristický fakt, že ho lze *řídít*. Klíčová je tedy především možnost a schopnost převést hrozby na rizika, což je úkol zpravodajských služeb. Následujícím krokem je vytváření a realizace bezpečnostní politiky, která s riziky pracuje.

Podívejme se na tento problém ještě z hlediska státu. Stát je instituce kontrolovaná politickými stranami. Ty jsou však delegované menšinou. Občanská společnost proto představuje pro stát reálnou hrozbu v tom smyslu, že není pod kontrolou politických stran a ve srovnání s nimi má mnohem větší schopnost reprezentace.

Závěrem lze konstatovat, že existuje rozdíl mezi *garancí* a *obranou* svobod. Zákony svobody garantují, ale kdo má a bude chránit samotné zákony? Je nezbytné mít nástroje na jejich obranu. Jak už bylo řečeno, legislativa je pouze vyjádřením vůle menšiny.

Podle Jana Jiráka vede dosavadní diskuse k otázce definování ceny, za jakou jsme ochotni vzdát se části své svobody. Panelisté se shodli na východisku lidských práv jako nezpochybnitelné hodnoty a zároveň na nutnosti platit určitou cenu za bezpečnost. Za tím se však skrývá také nepřiznané východisko, že společnost je třeba považovat za celek a že existující hrozby jsou homogenní. Hrozby jsou však distribuovány nerovnoměrně, a to nejen z hlediska sociálního, ale i topografického. S tím souvisí i další problém, kterým je privatizace bezpečí. Současná společnost se rozpadla na ty, kteří jsou bezpečnější a na ty méně bezpečné. Leo Pavlát k tomu ještě doplnil, že privatizace bezpečí už je přijímána jako fakt, jako něco co je dané. K řadě konfliktů (např. židovské konflikty) zaujímá společnost postoj typu „ať se o svou bezpečnost starají sami“.

Omezování lidských práv a svobod – kam až můžeme (chceme) zajít?

Podle Andrey Baršové je třeba zabývat se také vztahem společnosti k hrozbám, terorismu a lidským právům. V moderním světě jsou lidská práva dělena na jakési „tvrdé jádro“ tvořené právy, kterých člověk nemůže být zbaven (např. zákaz trestu smrti, otroctví apod.), proti nim pak stojí práva, kde prostor pro omezení existuje (např. právo na svobodný projev, na sdružování apod.).

Také přístup k bezpečnosti se projevuje ve dvou rovinách. Princip abstraktních práv (např. zákaz mučení) je absolutní, ale existují tendence i k jejich omezování (např. v rámci vyšetřovacích technik, kdy se klade otázka za jakých okolností je mučení přípustné, případně existují teritoria, kde je možné).

Občanská společnost v tomto ohledu sehrává prioritní roli, tím, že odmítá jakékoli pokusy o zbavování práv a svobod. Existují dvě oblasti svobod. Do první patří ty, které mohou být omezené a v souvislosti s bezpečnostní hrozbou jsou omezovány (např. používáním odposlechů). K takovému omezování svobod je společnost tolerantní, protože je neviditelné. Přesto to je omezení svobod. V této rovině není role občanské společnosti zcela jednoznačná. Řada organizací hájí kolektivní zájmy, ale hájí je i za cenu toho, že práva jednotlivce jsou v tom měkkém smyslu omezena (např. v boji s korupcí či při ochraně životního prostředí).

Podle Josefa Alána bychom si měli klást otázku, kterou už naznačil Leo Pavlát a kterou si většinou nechceme připustit: zda jde o ohrožení *lidí* nebo *režimu*, tj. západní civilizace. Strach z ohrožení západní civilizace dokládá například podpora sekulárních tendencí. Jejím aktuálním příkladem je odmítání Turecka, v němž Evropa spatřuje most, který by do ní přivedl islám.

Druhou otázkou je, jaká je hodnota svobody a jaký k ní máme vztah. Zvykli jsme si ji brát jako samozřejmost, ale svoboda samozřejmá není, je to dar a proto by vždy měla být v ohrožení.

Byl zde již také zmíněn paternalismus státních úřadů, který nás chrání proti nám samým. Stát nerespektuje naši vůli a schopnost bránit se. Nastává proto otázka zda na něj máte tato práva delegovat nebo ne. Neziskový sektor přitom není strukturovaný, aby mohl představovat nějakou sílu. Rozhodně není druhým státem. Kromě místních mocenských nástrojů žádné nemá a nemá ani mocenské aspirace, může se jen bránit.

Zuzana Drhová připomněla, že se už léta mluví o společnosti rizika a přítomnost rizika bereme na vědomí. Během posledních desetiletí jsme si zvykli a bereme na sebe řadu rizik. Ta kromě jiného vyplývají i z nových technologií, které snižují prostor pro soukromí. Od státu pak očekáváme, že bude je kontrolovat a zabrání jejich možnému zneužití. Pak ale vyvstává

otázka, kde je hranice mezi svobodou a kontrolou. Zde se ukazuje význam organizované občanské společnosti. Ta sehraává roli jakéhosi hlídacího psa, dohlíží na to, zda stát tuto hranici nepřekračuje a zda je míra omezení svobody ještě oprávněná. Organizovaná občanská společnost má proto velký význam a může být pro stát nepříjemná, protože mu může být partnerem a oponentem. Je proto legitimní, že stát má snahu zatlačit neziskový sektor do určitých mezí, je to věčná hra.

Jiří Bárta k tomu doplnil, že omezování svobody má různé podoby. Musíme například podstupovat nepříjemné procedury na letišti, ale jsme ochotni tuto cenu zaplatit za pocit bezpečí v letadle. Stát však většinou sahá po nepřiměřených řešeních a je otázka zda taková řešení vůbec rizika sníží. Patří mezi ně např. certifikace neziskových organizací. Problém je v tom, že stát neziskovému sektoru příliš nerozumí a především nechápe, že neziskový sektor je diverzifikovaný a nelze ho jako celek certifikovat jedním způsobem. Podle Romana Hakena existují dvě možnosti, proč stát takto jedná. Může to být buď neznalost, nebo špatné zadání. Žijeme-li ve státě, kde prezident zpochybňuje občanskou společnost, nelze se takovému přístupu ani divit. A proč se NNO nemohou bránit samy? Především proto, že nechtějí být takříkajíc v prvním řádku (na rozdíl např. od odborů).

Pokud jde o svobodu, ta nám ubývá každým desetiletím. Je to proto, že jsme příliš pohodlní a ochotní se jí vzdát. V této situaci je bezpečí marginální otázkou. S trochou nadsázky lze říci, že se například ochotně necháme čipovat, abychom mohli snadněji platit v supermarketu.

Ivan Gabal v této souvislosti zdůraznil nutnost rozlišovat mezi hlediskem státu a hlediskem veřejnosti, občanů. Musí-li být svoboda neustále ohrožována, pak stejně tak její regulace musí být předmětem neustálého dialogu. Omezení svobody závisí na strategických rozhodnutích, k nimž však neexistuje žádný protiklad, protože chybí jeho reprezentant. Proto je takovýto workshop pro neziskový sektor mnohem účinnější než průzkumy veřejného mínění. Klíčové je, že se zde *řeší problém* a najde-li neziskový sektor takový formát jako tento seminář, pak to může být ona protiváha k rozhodování státu. To znamená nejen kritika, ale hledání řešení. Stát nemusí apelovat na odpovědnost, neziskový sektor však musí.

Závěr

Jan Jiráček na závěr konstatoval, že přes různé názory, které zazněly, panuje mezi diskutujícími shoda v tom, že konflikt mezi svobodou a bezpečností přítomen *je*. Objevila se také nejistota, o jakou svobodu se vlastně jedná – jde o svobodu *k čemu*? Všichni se naopak shodli na pojetí svobody jako věci *přirozené*, přestože jí sluší, když je do určité míry omezována. Řešení tohoto napětí je pak vždy v *konkrétním* a ne v obecném.

Nelze také popřít, že existuje mnohovrstevná nedůvěra, která se projevuje u různých aktérů vůči jiným, například nedůvěra ke státu jako nositeli jiných než zastřených motivů. A nakonec se zde objevil motiv určité bezmoci neziskového sektoru kontrastující s motivem státního paternalismu – „my nic nemůžeme, ale nechte nás, ať nic nemůžeme“.

DRUHÝ BLOK: MIGRACE A MULTIKULTURALISMUS VS. BEZPEČNOST VE SPOLEČNOSTI

Ivan Gabal - Existuje v širším pojetí jednotná evropská kultura? Může ji migrace z jiných kulturních prostředí ohrozit?

Odpověď na obě otázky zní *ano*. Jednotná evropská kultura existuje. Migrace ji ohrozit může. Migrace se střetává s evropskými hodnotami na individuální, skupinové a kulturní úrovni.

Evropské hodnoty

Existenci evropských hodnot asi nejvýrazněji pociťujeme, když jsme mimo Evropu, nejen teritoriálně, ale kulturně. Například v Egyptě, v Saudské Arábii, v Kuvajtu nebo v Palestině nebo v Pakistánu. Pokud tuto absenci pociťujeme v Palestině, tak je nutné si všimnout, že je výrazně slabší například v Izraeli, který je v sousedství Palestiny nebo v Istanbulu, který je historicky na geopolitickém rozhraní. Není to ale ryze teritoriální nebo geopolitické rozhraní. Existují sporné oblasti například Japonsko nebo USA. Jde o kontaminaci evropskými hodnotami? Muselo by se zkoumat, v jakých oblastech se USA například odchylují od původního hodnotového rámce a v jakých se Japonsko „přibližuje“?

Absenci evropských hodnot jsme pociťovali v komunismu. Jde tedy – z hlediska „evropských hodnot“ - také o systém, jeho vlastnosti a historické období, které může systém změnit a s ním i hodnoty. Transformace k demokracii, trhu a obrovská individuální a strukturální mobilita společnosti směrem k moderní západoevropské socioprofesionální struktuře po pádu komunismu u nás, ukazují, že zde latentně jakési evropské hodnoty nebo evropský kulturní kapitál byly a proto jsme se dokázali zbavit komunistického systému a učinit se „slučitelnými“ se Západem, Evropou a EU. A je zajímavé, že překonání komunistického systému směrem k evropským hodnotám se jeví jako schůdnější ve srovnání s kulturní harmonizací sekularizovaného Turecka, které bylo součástí obrany západu před komunismem.

Neúspěchy postkomunistické transformace a strukturální mobility na Ukrajině, v Rusku, v Bělorusku, nemluvě o dalších post-sovětských režimech v kaspické a kavkazské oblasti, by mohly ukazovat, že v těchto společnostech evropské hodnoty a evropský kulturní kapitál nejsou. Nebo nejsou v dostatečné koncentraci, rozšíření a sdílení nebo v převaze, a že se je tam nedaří implantovat nebo multiplikovat jako vnitřní zdroj pohybu a vývoje společnosti, chování lidí a systému společnosti.

Lze uzavřít hypotézou, že evropské poměry nevzniknou, pokud není společnost dostatečně nasycena evropskými hodnotami a kulturním kapitálem a v důsledku si evropské poměry nevytvoří sama, vlastní silou? Platí ale, že lze evropské hodnoty rozřeďovat neevropskými poměry, jako byl komunismus – kontaminací odlišným hodnotovým paradigmatem nebo devastací kulturního kapitálu společnosti? Možná, kdybychom byli tak dlouho ničení komunismem a Sovětským svazem jako tomu bylo u Bělorusů nebo Ukrajinců, nedokázali bychom transformaci k evropským, demokratickým a liberálním poměrům také zvládnout.

Proč se v evropském hodnotovém prostředí necítí dobře a doma čeští euroskeptici? Leckterí z nich dokonce původní západoevropské prostředí reprezentované EU shledávají jako nepřátelské a nedemokratické, původnost Evropy naopak vidí v dominanci evropských

národních států, která zvýrazňuje odlišnost německých, francouzských či britských kultur a oslabuje existenci a význam společné panevropské kultury. Sjednocení kultury s národem, státem a obranou a ohrazením vlastní kultury a tudíž s mocí by nasvědčovalo tomu, že společné evropské hodnoty, kulturu a zájmy nevidí a nevidí jejich mocenskou projekci vůči mimoevropským aktérům. Lze formulovat hypotézu, že evropskou kulturu a evropské hodnoty „spatříme“ až se materializují v mocenských institucích a v mocenské chování Evropy, až bude mít Evropa armádu, policii a bude vykonávat mocenské akty a prosazovat svou společnou vůli v mezinárodním a globálním měřítku?

Napětí a tenze mezi zeměmi tradiční EU 15 a novými členskými státy – například ve věci spolupráce s USA, ve vztahu k Izraeli, ve věci demokracie a demokratizace (Kuba, Bělorusko), ve věci odolnosti vůči ruskému nátlaku, ale i ve věci vnitřních reforem EU (společná zemědělská politika, transparentnost EK), ve věci reformy sociálního státu, pro změnu ukazují na existenci vnitřní variability uvnitř Evropy samotné, vyvolané přinejmenším rozdílnou historickou zkušeností, a to života v „nadbytku“ Evropy a evropských hodnot, a života v „nedostatku“ evropských hodnot proti komunistickému barbarství.

Oproti euroskeptickému pojetí protikladu pan-evropského (konfederativního) státu a variability živých národních států a kultur, se objevuje existence dvou evropských kultur, které se zcela nepřekrývají a potkávají se přímo teprve po rozšíření EU uvnitř evropských institucí, a to Evropy zaměřené na obranu vlastního blahobytu před vnějším světem chudých (třetí svět) a příliš ingerujících do globálního dění (USA), oproti pojetí Evropy jako „soft power“, která se aktivně zasazuje o demokracii, lidská práva a civilizační modernizaci v globálním měřítku a ingeruje tudíž do vnitřních záležitostí v třetích zemích pomocí svého politického, hospodářského i mocenského postavení a vlivu. I zde lze hovořit o rozdílných hodnotových systémech i odlišných prvcích kultury, tedy „subkulturách“, které – v důsledku zhroucení komunistického systému – vedou dialog uvnitř EU.

Ohrožení evropských hodnot migrací

. Většina teroristů, kteří realizovali bombové útoky v Londýně a v Madridu byli naturalizovaní imigranti původem z mimoevropských zemí a kultur. Obdobně lze evidovat hlavní aktéry násilných nepokojů ve Francii, hlavní aktéry politicky motivovaných demonstrací v souvislosti s karikaturami proroka Mohameda v Dánsku a v dalších evropských zemích. Skutečnost, že část imigrantů je radikalizovatelná a rekrutovatelná k destruktivním záměrům právě vůči evropským hodnotám, evropské kultuře a evropským poměrům, že existují imigrační komunity a společenství, které na teritoriu Evropy odmítají evropské hodnoty, poměry, organizaci společnosti a veřejného života, minimálně vede k formulaci hypotézy o ohrožení evropských hodnot a evropských poměrů imigrací.

Paradoxem migrace a imigrace je, že je motivována materiálně - cesta za blahobytem v bohaté Evropě, a kulturně – cesta za otevřenou společností a kulturou, která nenutí člověka žít, jednat a vyznávat hodnoty podle náboženství nebo politické vůle panujících poměrů. Past evropských poměrů vůči imigrantům spočívá v tom, že blahobyt nemusí být dosažen, protože cestou k blahobytu není jen imigrace a pobyt v evropských poměrech, ale práce a mobilitní trmácení od nejnižších sociálních vrstev a poměrů vzhůru. To ví první generace a neví druhá, která se dožaduje zcela rovných šancí v nerovných podmínkách a sociální zajištění a pomoc ji uráží a plní pocitem ponížení a nespravedlivosti. Otevřené demokratické a kulturní poměry Evropy pak umožňují plnit a institucionalizovat pocit společenského a kulturního ponížení nenávistí nebo náboženskou doktrínou, která je postavena a komunikována negativně. Prostorová, sociální a kulturní segregace/vyloučení, zrozené v západoevropských

společnostech v druhé generaci naturalizovaných Evropanů, může plodit a plodí násilné a extremistické reakce a militantní chování v marginálním i masovějším rozsahu.

Podobnost mezi extrémním islamismem a islámem na jedné straně a bolševickou větví marxismu realizovanou v aktivním třídním boji proti liberálním, bohatším a hodnotově jinak orientovaným vrstvám a jejich kultuře není náhodná. Obojí jsou na protipólu renesančního, protestantského a osvícenského hodnotového rámce, který chtějí zničit. Zrod extremismu a protievropského cítění má i svou trýznivou třináctou komnatu. Pokud do Evropy jednou vkročíte, není návratu tam, odkud jste odešli.

Je omezování migrace v Evropě cesta k dlouhodobějšímu zajištění vyšší bezpečnosti v Evropě? Je vzrůstající extremismus v Evropě přímým důsledkem migrace a multikulturní politiky?

Omezování migrace

Pokud nedokážeme imigranty úspěšněji integrovat do rámce evropanství jakožto hodnotového světa a kultury, pokud jim nabídneme jen příležitosti na trhu práce a v systému welfare a jinak je ponecháme jejich vlastní kultuře, hodnotám či (ne)schopnosti vyrovnat se s výkonovými i kulturními hodnotami evropských společností, budou se nadále a možná rostoucí měrou cítit a chovat jako cizorodý prvek a v extrémní formě negativismu a agrese budou zdrojem bezpečnostních a politických rizik. Politických v tom, že mohou přivést do politiky radikální až extremistická řešení problému, že mohou politicky mobilizovat i další komunity imigrantů, že mohou eskalovat oboustranný konflikt a být živnou půdou extremismu. Nenajdeme-li společenské a kulturní nástroje integrace imigrantů, bude zesilovat tlak na bezpečnostní kontrolu a represivní řešení, včetně rasantního omezování migrace.

Je však otázkou, zda má EU a schengenský prostor šanci skutečně imigraci omezovat, regulovat či usměrňovat. Mnohé nasvědčuje tomu, že nikoli – důsledkem nedostatečné integrace EU a společné imigrační, vízové a azylové politiky. Proto se otázky migrace, etnického původu a kulturní či náboženské příslušnosti dostávají do přímého spojení s otázkami vnitřní bezpečnosti a i mezinárodních bezpečnostních režimů (například vízového režimu USA). Stávající vývoj tedy může profilovat – kromě restriktivní imigrační politiky – i zesilující bezpečnostní tlak na vnitřní poměry v EU a v členských zemích, na omezování či tlaky proti rozsahu občanských svobod a lidských práv v závislosti na původu člověka respektive imigranta.

Samostatným tématem však je význam migrace vzhledem k nepříznivému demografickému vývoji v Evropě a v důsledku i situace na trhu práce. Jedině zvyšování flexibility pracovního trhu a mobility na celoevropském pracovním trhu musí doprovázet regulovanou imigraci.

Souvisí růst extremismu s multikulturalismem v Evropě?

Kořeny multikulturalismu, zpět v 60. respektive 70. letech minulého století, bývají spojovány rovněž s potřebou pracovních sil do západních ekonomik vyspělých zemí. Absorpce pracovních sil a ponechání volného kulturního a společenského prostoru pro odlišný životní způsob, vztahy a komunitní život imigrantů, jejich vlastní hodnoty i náboženství, to vše se zdálo a delší dobu také bylo synergické v zlatých dekadách bouřlivého hospodářského i kulturního rozvoje západoevropských společností. Pozdější zpomalení ekonomik, ale zejména konec studené války a návazný konec supervelmocenského soupeření

i ve třetím světě, odkryly to, jak se může transformovat prostor ke kulturní a hodnotové autonomii a odlišnosti v cizorodost, odcizení, sociální vyloučení až po změnu kulturních, hodnotových a náboženských odlišností v extremismus. Slučitelnost různých životních stylů, hodnot a náboženství se začala proměňovat v jejich sociální a systémovou nekompatibilitu. Multikulturalismus se těchto v krizových obdobích projevuje snížením koheze společnosti a v rozpadu základní hodnotové synergie a konsenzu mezi imigranty a majoritním společností.

Ve chvíli, kdy se začali imigranti dostávat mimo pracovní trh a propadat se ke dnu či na okraj západoevropských společností a zesilovat svou pozici klientů walfarového státu, se ukázalo, že pro ně není cesta zpět do svých zemí původu, že jsou nuceni v Evropě zůstat. I vyloučená, marginalizovaná pozice v Evropě nabízí nadále řádově větší životní šance a kvalitu života než jsou podmínky a kvalita života v rozvojových zemích Afriky, Středního východu i Asie. Zejména situace imigrantů z afrických a severoafrických a arabských zemí byla definována jejich zablokováním v podmínkách stagnující Evropy.

Příčiny tohoto jevu jsou komplikované a mají značnou historickou dynamiku. Multikulturalismus spjatý s přílivem imigrantů do Evropy, Kanady, USA, ale i Austrálie doprovázel rozpad koloniálních poměrů v třetím světě. Kvapný odchod koloniálních mocností, jejich veřejné správy, profesionálů, vojáků, učitelů apod. vytvořil politické a mocenské vakuum, které rychle vyplnily nejrůznější „plukovnické režimy“ a diktatury, od Kuby až po Indonésii. A nastalo rychlé nové kolo rozdělování strategického vlivu, kdy se tyto režimy a vlády rozdělily pod křídla soupeřících supervelmocí a bloků. Nekompetence, korupce, nedemokratické a diktátorské poměry, destrukce ekonomik a středních vrstev, zesílení vlivu represivních policejních a vojenských složek, exploze výdajů na bezpečnost a zbraně, to vše bylo součástí post-koloniálního vývoje v třetím světě, to vše bylo kryto a tolerováno soupeřícími supervelmocemi, například uveďme poměry na Kubě a v Nikaragui či Libyi pod ochranou Sovětského svazu a komunistického tábora na jedné straně, a poměry v Saudské Arábii, v Iránu, v Argentině či leckde jinde pod ochranou USA. Podobně bychom našli odporné poměry pod ochranou Paříže /Bokassa/, nebo Londýna, ale i Belgie apod.

Na pozadí multikulturalismu a kulturně přívětivých společenských a kulturních poměrů vůči imigrantům v Evropě i za Atlantikem se shovívavě přehlíželo drancování a rozpad stabilních mocenských i společenských poměrů v zemích odkud vlny imigrantů přicházely. Podmínky studené války dokonce vedly velmocí k povzbuzování extremistických odpůrců v soupeřové sféře vlivu a takto zprostředkované přímé vojenské či asymetrické konfrontace. Sovětský Svaz podporoval militantní extrémisty od Jižní a Střední Ameriky, přes Afriku až po Kurdistan, a dále. Spojené státy cílevědomě podporovaly například islámský fundamentalismus v Afganistánu a na Středním východě, kde se snažily takto čelit postupující inklinaci rozvojového světa k diktátorsky atraktivnímu sovětskému socialismu.

Migrace do Evropy i Ameriky tedy byla jednosměrná a zesilovaná devastací politických a společenských hospodářských poměrů v třetím světě. Migrace byla rostoucím dílem „hledáním azylu“ oproti hledání nových příležitostí, bezpečnost a tolerance nabývaly pro exulanty vitálních hodnot. A čím více narůstala váha vytlačování obyvatelstva ze zemí třetího světa a klesal podíl tahu potřeby pracovních sil ve vyspělých zemích, tím méně bylo těch, kdo byli v nových multikulturních podmínkách spokojeni, kdo hledali evropskou prosperitu, liberálnost a individualismus, tím více bylo těch, kdo si v multikulturních poměrech regenerovali své vlastní společenství, kulturu a náboženský život ve svých zemích původu, kde zanikl. Kdo dokonce připravovali změnu či obnovu původních poměrů v zemích odkud přišli.

Pro politicky, bezpečnostně a opozičně motivovanou imigraci má multikulturalismus jinou hodnotu a smysl, než pro někoho, kdo si chce vybudovat restauraci s exotickým jídelníčkem. I u nás jsou azylanti řádově méně spokojeni s kvalitou a podmínkami svého života, s životní úrovní, ve srovnání například asijskými imigranty. V západní Evropě se rychle formovaly a organizovaly komunity, které ze svého středu generovaly skupiny, organizace, radikální koncepty i finance sledující změnu poměrů v zemích jejich původu, vytvářející původní poměry již na půdě Evropy samotné.

To, že západní Evropa a do značné míry i USA nepochopily, že se změnili klienti multikulturalistického prostředí, že se změnila struktura imigrantů, že narůstá podíl politicky či fundamentalisticky motivovaných, inklinujících k regeneraci poměrů v jejich vlasti, proměnilo multikulturalismus v bezpečnostní riziko. A dělo se tak zejména po pádu bipolárního světa, kdy většina diktátorských, plukovnických a zkorumpovaných režimů ztratila „krytí“ a vojenskou či finanční a materiální podporu ze strany velmocí a jejich spojenců. Země nejvíce exponované soupeřením začaly kolabovat pod náporom vnitřních bojů o moc a kontrolu státu respektive ozbrojených sil. Zesílily etnické a náboženské konflikty uvnitř mnohdy uměle vytvořených nebo udržovaných států. Do vnitřních bojů zasahovaly komunity a politické skupiny formované pod záštitou multikulturalismu v Evropě či USA. Takovýchto zemí je celá řada a jejich počet dále narůstá a zřejmě bude narůstat (Afganistan, Jemen, Somálsko, Etiopie, Súdán, Alžír, Rwanda, Angola, Zimbabwe).

Akcelerujícímu procesu rozpadu politické stability i hospodářských poměrů v rozvojovém světě a s tím spjaté rostoucí vlně uprchlíků a imigrantů již multikulturalismus nestačí a jeví se naopak jako živná půda poklesu loajality imigrantů zemi jejich naturalizace, cesta k jejich politické a bezpečnostní radikalizaci (viz demonstrace a násilnosti v souvislosti s aférou karikatur proroka Mohameda). Radikalizace, pokles koheze, formování extrémních postojů a extremistických skupin vyhrocují nejen kritiku multikulturalismu, ale přímo jej propojují s otázkami vývoje vnitřní i vnější bezpečnosti Evropy a členských zemí EU.

U kolabujících států, ať již byly použity vojenské prostředky změny režimu (Irák), nebo mírové mise (Súdán) nebo hospodářská a politická či právní asistence (Etiopie) nebo sankce (Irák, Irán) a nebo kombinace těchto různých prostředků (Kuba, Afganistan). Jediný úspěšný a patrně neopakovatelný případ přechodu od diktatury k demokracii bez obdobných kolapsů představuje postkomunistická Evropa s výjimkou Jugoslávie. I toto je jakýsi nepřímý projev fundamentální odlišnosti evropské kultury například od islámského světa.

Úvahy o multikulturalismu dnes vedou k jasné otázce: Pokud máme rostoucí problémy s absorpcí a integrací rostoucího počtu imigrantů a uprchlíků, pokud jejich uzavřené či sociálně vyloučené komunity generují bezpečnostní rizika, přímo či nepřímo ohrožují kohezi západních společností i jejich bytostné založení na svobodách, právech a právu, dokážeme nalézt způsob jak zahájit hospodářskou, politickou, institucionální a kulturní revitalizaci a stabilizaci zemí, které nejvíce emitují migrační vlny a bezpečnostní problémy? Jsme vůbec v Evropě připraveni se těmito otázkami vážně zabývat za rámec kritiky Američanů za násilný export demokracie a vojenské svržení například diktatury v Iráku?

Chceme-li udržet multikulturně otevřenou Evropu a nikoli ji uzavřít a podříditi imigranty plné povinnosti naturalizace, přijetí hodnot a odmítnutí jejich kulturní odlišnosti a náboženské autonomie, musíme dokázat kulturně, hospodářsky, společensky a institucionálně stabilizovat velkou část třetího světa. Do této úlohy budeme zřejmě v příštích letech investovat svůj blahobyt. O tomto typu angažmá Evropy a USA se nyní vede rozhodující

debata uvnitř EU samotné, odtud přicházejí nejsilnější výzvy na prohloubení integrace a reformu institucí EU jak z hlediska vnější bezpečnostní politiky, tak z hlediska vnitřní obrany a regulace imigrace a azylové politiky. Zde se také nezřetelněji jeví neadekvátnost českého euroskepticismu i spor mezi novými členskými zeměmi a EU 15.¹

Je obtížné říci, zda se koncept multikulturalismu přežil a nyní je více zdrojem rizik a nestability Evropy než platformou konsenzu. V prvé řadě bychom asi měli hlouběji znát příčiny problémů, které se objevily v řadě evropských zemí, od politických sporů až po pouliční násilné konflikty. Výsledky a současné postavení imigrantů v evropských zemích spíše svědčí pro potřebu zásadní změny směrem od multikulturalismu k naturalizaci, od kolektivit k individualizaci procesu.

Platí však již výše řečené, že by v tomto ohledu bylo dobré hledat společnou evropskou politiku. Ta se postupně a obtížně rodí v oblasti imigračních, azylových a vízových režimů a dále i v oblasti vnitřní bezpečnosti EU. Kromě změn a investic do integrace budou zesilovat investice do bezpečnostní infrastruktury a kapacit na úrovni EU, pokud si máme udržet volný pohyb a evropský pracovní trh. Hledání společné zahraniční a bezpečnostní politiky vůči zemím emitujícím nestabilitu a rizika je další oblastí, kde je třeba napřít úsilí a platí, že v této sféře se vrší neřešené problémy namísto vzniku společných pozic (Irán, Sudán, Palestina, Libanon, Syrie atd.). A konečně, schopnost stabilizovat situaci v ohniscích, které generují nestabilitu a emitují migrační vlny, vyžaduje schopnost stabilizace a rekonstrukce, od použití síly až po podporu otevřenějších institucí státu, práva a veřejné správy.

Czeslaw Walek – Několik poznámek k tématu

Vycházím z hypotéz, že nelze mluvit o společné evropské kultuře, nanejvýš o společně sdílených hodnotách; multikulturalismus je teoretický koncept, který mezi tyto hodnoty nepatří; existence kultur vedle sebe v evropském prostoru je skutečností, je však také skutečností jejich segregace. Pokud tedy máme označit něco za bezpečnostní riziko je to dle mého názoru existující segregace jednotlivých skupin ve společnosti, jejich mizivá propustnost a chybějící vzájemné uznání. Toto nevyřešíme omezením migrace, či zaháněním příslušníků jednotlivých skupin do enkláv či ghett.

Mluvit o společné evropské kultuře je pro mne přinejmenším velmi problematické. Lze hovořit o jistých sdílených hodnotách několika evropskými státy (mezi ně zcela jistě patří občanská společnost, lidská práva, ale také spotřeba či sekularismus). Dá se říci, že tyto hodnoty jsou jedním ze základů Evropského společenství. Paradoxně i samotné Evropské společenství má s jednotností těchto hodnot problémy (např. kritika Rakouska, nebo v poslední době Srbska za přístup ultranacionalistů k moci se neopakovala v případě Polska či Slovenska). Co víc pozoruji určitou ztrátu smyslu těchto hodnot v postkomunistických společnostech. Loňské politické krize v Polsku, Maďarsku u nás a vlastně i na Slovensku jsou pouze výsledkem nálad ve společnostech. Tyto nálady se zcela jasně vyznačují nedůvěrou ve fungování státu a práva (ostatně u nás tuto nedůvěru otevřeně deklarují také vládní politici), v demokratické uspořádání. Bezpečnostním rizikem, přinejmenším v střeoevropském

¹ Z české perspektivy je třeba ještě připustit přímou míru spoluodpovědnosti za tento vývoj. Ještě dnes v Somálsku bojují tanky vyrobené na dluh v Dubnici nad Váhom, operuje se ručními zbraněmi a minami vyrobenými v našich zbrojovkách. Leckde ještě vládou extrémisté vystudovaní a vycvičení v našich školách a školících zařízeních. Nikoli náhodou se v mnohých zemích severní a střední Afriky používá místo výrazu kulomet slovo Brno. Ano i toto je náš historický příspěvek k debatě o kořenech multikulturalismu. Vyplývá z něj míra naší spoluodpovědnosti, které se nemůžeme zříkat. Naopak měli bychom se aktivně účastnit hledání řešení.

prostoru, je tedy ztráta víry ve smysl sdílených hodnot a otevírající se možnost pro některé politiky k zneužití této situace ve svůj prospěch. Již v této chvíli pozorujeme radikalizaci politického diskurzu, který má vliv na celospolečenskou debatu, a který se obrací proti menšinám (v Polsku se obětí staly sexuální menšiny, v Čechách menšiny etnické) čímž se politici pokouší zakrýt skutečné důvody možné krize.

Fedor Gál ve svém článku „Multikulturalismus neexistuje“ napsal: „Teorie svět nezmění, je to o vztazích konkrétních lidí. A multikulturalismus je jenom slovo z postmoderního newspeaku, živnost několika aktivistů, název několika knih a článků, téma seminářů a konferencí. Existují společnosti, kde různé kultury existují vedle sebe, aniž by si vadili, kde vedle sebe existují lidé různého kulturního zakotvení a vzájemně je to obohacuje, nechává lhotejnými, anebo šťve. Chcete tomu říkat nějakým jediným slovem? Prosím. Pro mne slovo multikulturalismus obnáší jenom verbální klišé. Svět různých kultur vnímám jako skutečnost. ...“Pokud budu s tímto názorem souhlasit a přijmu, že k vzájemnému soužití jednotlivých kultur nedochází, případně dochází sporadicky (což lze vysledovat také z historie etnických či náboženských pogromů, které se v Evropě pravidelně vyskytovaly) docházím k závěru, že bezpečnost společnosti nemůže být ohrožená teoretickým konceptem multikulturalismu, který možná vyjadřuje zbožné přání teoretiků – jak by to mělo vypadat – bezpečnost společnosti však může a často je ohrožena neprostupností jednotlivých skupin – vzájemným odmítáním. Toto je realita, ve které žijeme a kterou se nedá vykázat ze země nebo z města, obávám se, že ani žádné politické rozhodnutí tuto realitu nezmění. Proto jakékoliv politické proklamace restriktivního přístupu k migraci anebo nulové tolerance vůči menšinám jsou pro mne nepochopitelné, neřeší problém, ba naopak jej dále prohlubují stigmatizací skupin – házením všech do jednoho pytle.

Většina má tendence stereotypizovat či karikovat obraz příslušníka menšiny (cigán – je ten který je nevzdělaný, špinavý a krade, žid – lakomý, homosexuál – zženštilý). Ti, kterých se to týká, jsou mimoděk tlačeni k tomu, aby se stali ztělesněním těchto karikatur (přínejmenším jsou k těmto představám přirovnáváni). Je to jako fantom, ač děláte cokoli, je pořád s Vámi. Nezbyvá jim nic jiného než se uzavírat ve vlastním společenství – v klubech, ghettech a enklávách - kde se cítí dobře.

Jaroslav Skupnik ve své esejí „Marginalizace a integrace z hlediska sociopsychologické dynamiky společnosti“ (Sociologický časopis 2007/1) ukazuje na příkladu života Romů ve východoslovenské osadě, že „Romská ghetta jsou alternativními světy, poskytujícími svým obyvatelům to, co je pro člověka nejdůležitější – potvrzení lidské důstojnosti. Zdánlivá sociální nepřizpůsobivost je tak vlastně příkladem výrazné sociální adaptivity: dokud nebude možné získat společenské uznání i jinde, budou ti, kterým je upíráno, věnovat nikdy nekončící úsilí vytváření paralelních světů či subsvětů, ve kterých jim poskytováno bude. „Romský problém“ a problém „asociálního chování“ je tak vlastně problémem ne-romů a jejich zrcadlení společenského uznání vůči Romům.“ Potvrzuje to mé tušení, že pumpování financí do romských lokalit tyto lokality neeliminuje – dosáhneme jejich ekonomického růstu – domy budou mít nové střechy, v domácnostech budou záchody, teplá voda, možná i pračka. To, ale nic nezmění na faktu, že Romové z nich neodejdou, tato lokalita se bude i nadále vyznačovat stejnou mírou vyloučení jako doposud. Lidé se na Romy budou dívat se stejnou mírou despektu jako doposud. Romové se i nadále budou považovat za ukřivděné. Vzájemného uznání tímto těžko dosáhneme.

Ve Španělsku eliminace slumů a rozstěhovávání jejich obyvatel po celém městě je možná a děje se – dokonce se dá říci, že úspěšně. Přičemž se Romové ve Španělsku potýkají se stejnými problémy jako naši s jedním zásadním rozdílem, Flamenco se stalo národním symbolem Španělska.

Dušan Drbohlav - K imigraci a jejím problémům

Ivan Gabal reagoval spíš na politickou úroveň a zaměřil se především na ekonomické faktory. D. Drbohlav souhlasí, že ekonomická stránka je z hlediska svobody klíčová, na druhou stranu je však nutné přiznat, že zlepšit socioekonomickou situaci stále neumíme.

Problém multikulturalismu je ale vrstevnatější a v každém aspektu je řada dalších podaspektů. Z hlediska bezpečnosti a migrace se role národního státu neustále zmenšuje. Je to dáno mnoha různými faktory jako je vliv nadnárodních organizací, sílící role mezinárodního práva, decentralizace odpovědnosti, kterou stát deleguje na různé subjekty a zároveň integrace, v rámci které některé pravomoci přecházejí na EU. Je obtížné tento problém analyzovat bez příslušné statistiky a monitoringu. Další velkou překážkou pro vypracování analýzy jsou potíže, na které narážíme při snaze oddělit to, co patří k etnicitě od ostatních aspektů, jako jsou gender, věk, vzdělání apod. Kromě toho v této oblasti existují různé mýty, například demografický mýtus, podle kterého migrace může pomoci změnit špatnou demografickou situaci. Migrace však stárnutí společnosti nezabrání. Může pouze lehce oddálit ubývání populace, která však bude stárnout stejně. Dalším mýtem je separace. Ta zde vždy byla a vždycky bude. Důvody pro to je třeba hledat v oblasti sociologické, psychologické, ekonomické, bezpečnostní aj. Faktem zůstává, že již rozptýlené etnické skupiny se po určitém čase opět sestěhují dohromady. Problematika migrace rozhodně přesahuje úroveň národního státu a musí se řešit na nadnárodní úrovni.

Součástí této problematiky je také otázka poptávky a nabídky. Ve Francii začala být na přelomu 20. a 21. století uplatňována politika nulové imigrace. Na trhu práce jsou však segmenty, které stát není schopen naplnit vlastními nezaměstnanými, kterým se především z důvodů štědrých sociálních dávek nevyplatí přijmout práci za minimální mzdu. Zde se otevírá prostor pro ekonomickou imigraci. Tuto situaci nezměnilo ani 11. září a řeší se vhodným nábořem vhodné pracovní síly. Státy však nedefinují vizi ani strategii pro to, koho potřebují, v této oblasti zůstávají ještě velké mezery.

Vraťme se však ke konceptu multikulturalismu. Jde o jeden z modelů, který existuje vedle diskriminačního a asimilačního². Žádný z nich však v praxi nefunguje. Všechny proto začínají směřovat ke čtvrtému modelu, který v sobě spojuje prvky multikulturalismu a asimilačního modelu. Pro imigranty představuje nutnost se v určitých věcech přizpůsobit, ale jinak mohou udržovat a pěstovat vlastní kulturu.

Francis Fukuyama popisuje důvody úspěchu asijských přistěhovalců ve Spojených státech. Jejich úspěch pramení z toho, že dávají na odiv své hodnoty, které korelují s těmi americkými (například důraz na rodinu) a ty ostatní vyznávají pouze v soukromí. Podle výzkumů, které proběhly v ČR, jsou právě ti, kteří praktikují tento model, s asimilací do naší společnosti nejspokojenější. Fukuyama dále poukazuje na mýtus, díky kterému se imigranti často stávají obětními beránky, na které společnost svaluje řadu nešvarů. Sám naopak na příkladu asijských imigrantů v USA ukazuje, že to špatné nepřichází od imigrantů, ale od majoritní společnosti. Stejná situace panuje i u nás např. ve vztahu k vietnamským

² Diskriminační model je založen na dočasném pobytu cizinců a lze o něm mluvit v Německu, Rakousku či Švýcarsku.

Asimilační model soužití spočívá v jednostranném procesu rychlé a jednoduché adaptace imigranta do nové společnosti a nejbližší k němu má imigrační politika Francie.

imigrantům. Ti k nám přišli s „dobrymi“ hodnotami jako je pracovitost, touha po vzdělání apod., životem v naší společnosti je však pomalu ztrácení.

Pokud jde o nelegální imigraci, je to nevyhratelný boj, dokud bude existovat poptávka po levné pracovní síle.

Dalším problémem je kulturní vzdálenost. Ta je dobře patrná např. ve vztahu s muslimskou komunitou. Muslimové se v očích majoritní společnosti ukazují jako kulturně nejvzdálenější a nejméně ochotni se přizpůsobit. To v sobě nese potenciální prvek konfliktu, protože majoritní společnost to pociťuje jako určitou aroganci.

Je však důležité si uvědomit, že všechny nastíněné otázky jsou velmi komplexní a s největší pravděpodobností k nim nelze nalézt jednoduchá řešení.

Bezpečnostní riziko jako problém hodnot

Leo Pavlát také reagoval na příspěvek Ivana Gabala, konkrétně na větu „Nenajdeme-li nástroje integrace imigrantů...“, se kterou polemizuje. Například u integrace Židů existovala vůle dostat se do společnosti na úrovni *občana* té dané země a udržet se tam s tím, že si udrží partikularitu svého soukromí. Dnes je to však jiné, je to obráceně. Jak říká Ivan Gabal: nenajdeme-li *my* – už to není na *nich*, ale na *nás* a zde začíná problém. Judaismus prošel proměnou, přizpůbil se majoritní společnosti. Židé, aby se zařadili do kontextu euroamerické kultury, začali pojímat náboženství jako aspekt, který patří do soukromí, a oddělují ho od občanství. K tomuto postoji však islám zatím nedospěl. V islámu víra stále představuje řešení pro celý svět, což v křesťanství a judaismu už není. Náboženství je partikulární, a jestliže je v určitém společenství tato partikularita oddělena od univerzálního lidství a hodnot, je velmi obtížné takové společenství integrovat. Majoritní společnost říká „vy jste *naš* problém“, nikdo však neříká „je to i *váš* problém“.

Helena Dluhošová souhlasí, že když majoritní společnost imigranty neintegruje, budou představovat cizorodý prvek a bezpečnostní riziko. To je problém všude. Integrační modely selhaly, což znamená, že Česká republika je v současné době na stejné rovině jako západní země, které mají tradici imigrace delší. Paradoxní je, že imigrantům nabízíme své hodnoty, které však sami neumíme definovat, a rozvoj jejich vlastních tradičních hodnot, čímž ale myslíme spíše zvláštnosti materiální kultury, folklór. To je však jen špička ledovce. Kultura a její hodnoty obsahují mnohem víc – především to co je pod povrchem. Patří sem mnohoženství, ženská obřízka, nižší vzdělání žen apod. Chceme opravdu toto? Kde je hranice toho co jsme ochotni přijmout? Dovolíme rozvíjet všechny prvky různých náboženství, i ty které odporují našim hodnotám? Mluvíme-li o integraci či asimilaci, mluvíme ve frázích. Asimilace musí být spontánní a dobrovolná, nelze ji nařídit. Násilná asimilace není možná.

V Evropě se mluví o modelu občanské/politické participace, který spočívá v tom, že imigranti budou mít určitá práva dřív, než získají občanství. Druhou metodu představuje výchova k demokracii. Jejím základem je myšlenka, že když imigrantům přiblížíme své hodnoty, historii apod., tak je přijmou a přizpůsobí se. To však v praxi nefunguje. Třetím modelem je propojování komunit imigrantů v sousedních zemích, to je však proti integraci. Stále jsme proto ve fázi hledání.

Dalším problémem je přístup policie, která často nechává imigranty, aby si své problémy vyřešili sami, protože jsou jiní a mají přece právo být jiní.

Pokud jde o problematiku hodnot, Jan Jiráček připomněl obecnou tendenci vztahovat se k našim hodnotám jako k něčemu statickému. I hodnoty se však v průběhu času proměňují – například s koncem studené války, s rozvojem technologií apod.

Nejen hodnoty, ale i obsah různých pojmů se časem mění. Podle Hany Frišenské je proto potřeba zamyslet se nad tím, co dnes rozumíme pod pojmem integrace, který se v diskusi stále opakuje. Na počátku 90. let byla integrace pojímána jako určitá smlouva.

Imigranti se měli vzdát toho, co se příliš přičí hodnotám majoritní společnosti a ta je pak měla přijmout a umožnit jim rozvíjet ty aspekty jejich kultury, které jsou pro majoritu přijatelnější. Dnes se používají jiné termíny, například inkluze. Existuje řada termínů, které je třeba naplnit obsahem a přiblížit je těm, které chceme integrovat. Co je dnes tedy obsahem pojmu integrace? Josef Alán však tento problém vidí pouze jako určitou „fetišizaci pojmů“. V akademickém světě se pojmy šíří, aplikují se na různé jevy, až vzniká samostatný svět, který nemusí mít s realitou nic společného.

Podle Věry Haberlové je jedním z důsledků či nebezpečí multikulturalismu ředění či uvolňování norem. Je dnes ještě společnost schopna definovat to, do čeho se mají imigranti integrovat? Podle Andrey Baršové je přesto multikulturalismus za určitých okolností jediným spravedlivým řešením soužití ve společnosti. Dobrým příkladem může být Austrálie nebo Kanada, kde byl vytvořen jeden stát z přistěhovalců a původních obyvatel. Byl to obtížný proces a multikulturalismus jako oficiální politika je v takové situaci jediným východiskem. Polemizuje také s tezí Ivana Gabala, že multikulturalismus je spjat s hrozbou terorismu. Toto nelze zobecňovat. Například Německo nikdy nevytvářelo multikulturalismus, a přesto tam vznikaly teroristické skupiny.

Náboženství vs. občanství

Leo Pavlát se opět vrátil k již zmiňovanému občanskému principu. Tvrdí, že integrovaný je ten, kdo přijme *občanský princip* té dané země. Problém nastává tehdy, když je náboženství občanskému principu nadřazené, pak dochází ke střetu. Například v Izraeli existuje naprosto neintegrováná ultraortodoxní skupina, která neuznává stát, ale nejde proti němu a stát ji nechává být. Jestliže společenství respektuje občanský princip země, může náboženství existovat zvlášť, paralelně. Když ale nějaká skupina považuje náboženství za nadřazené občanskému principu, nastává konflikt.

Podle Ivana Gabala jde o problém jak zajistit politickou loajalitu lidí, kteří se nenarodili v našem prostředí. Zároveň zmizel klasický stratifikační mechanismus, kdy základem loajality byl konzum získaný ve druhé generaci přes vzdělání. Řada doktrinálních teroristů má však velmi dobré západní vzdělání a dobré ekonomické zázemí. V určitých oblastech na hranici bohatého severu a chudého jihu (např. v Marákeši v Maroku) dochází ke kulturní synkrezi, kdy jsou v zájmu rozvoje turistického průmyslu místní společnosti tolerovány podniky západního typu jako diskotéky a noční kluby pro bohaté turisty. Pro mladé lidi z venkova, kteří na takovou úroveň konzumu nemají šanci nedosáhnout, to však představuje hlubokou devastaci jejich kultury. Právě zde se pak rodí terorismus. My přitom nemáme žádné prostředky jak tyto lidi donutit, aby převzali naše hodnoty. Oni nejsou kulturní, jsou bez kultury.

Majoritní část společnosti by si v každém případě měla vzít něco od minority. Dušan Drbohlav uvedl jako příklad USA, které mají jako jeden z cílů zvyšování diverzity vlastních obyvatel. Existují tam kvóty pro země, ze kterých mají USA málo obyvatel. Jiná kultura totiž přináší pozitivita v podobě jiných pohledů na řešení problémů. Soužití majority s minoritou je dynamický proces. USA a Austrálie prošly všemi zmíněnými modely, aby nakonec dospěly k „individuálně multikulturnímu“ modelu. Dynamika celého procesu je velmi důležitá a promítá se do chování států.

Pokud jde o ČR a problematiku soužití majoritní společnosti s romskou menšinou, byly podle Ivana Gabala úvodní multikulturní fáze i následná „Uhlovská“ antidiskriminační fáze pouze doktrínami. Romové ze společnosti stále vypadávali, což se jednoduše vysvětluje tím, že česká společnost je rasistická. Tento problém však nikdy nebyl realisticky reflektovaný. Projevuje se zde doktrinální myšlení, které brání vidět realitu. Součástí celé věci je také role médií. Příkladem může být spuštění vysílání televize Al Džazíra v anglickém

jazyce, kdy se z utilitárních, komerčních důvodů část západní společnosti účastní jakési hry, kterou rozehrály radikální muslimské skupiny. Tento typ pojetí svobody médií vtahuje do problému mnohem větší část populace, než která by jím jinak byla zasažena.

Ondřej Hrab poukázal na problém způsobu, jakým se zde mluví o nebezpečí terorismu. Z dosavadní diskuse se může zdát, že toto nebezpečí přišlo až se současnou generací imigrantů. Terorismus 20. století (reprezentovaný např. baskickými teroristickými skupinami nebo radikálními irskými katolíky) však sahá stovky let zpět do minulosti. V současné době se výrazně projevuje „střet civilizací“ jako obrana před hrozbou šíření konzumní společnosti.

Podle Ivana Gabala je současný terorismus specifický tím, že narozdíl od dřívější doby, kdy teroristické skupiny své útoky předem ohlásily, dnes usilují o co největší počet civilních obětí. Je to útok na systém západních zemí. Na otázku Andrey Baršové, zda existuje nějaká studie o tom, jestli je terorismus tradičním řešením konfliktů v islámských zemích, reagoval Ivan Gabal teorií Tomáše Akvinského. Podle jeho učení existují dva světy – dokonalý božský a nedokonalý pozemský, který se snaží tomu božskému přiblížit. Toto rozdělení a především protestantská idea odpovědnosti za svůj osud vytvořily základ výkonnosti evropské kultury. Islám však nic podobného nemá a právě tím se svět evropské kultury a islámu tak odlišuje. Leo Pavlát ale namítl, že náboženství jako základ života je společné pro islám, křesťanství i judaismus. Rozdíl však spočívá v potřebě vystoupit násilím proti světské společnosti, která už je dnes vlastní pouze islámu, který učí, že je třeba obětovat svůj život v boji proti nevěřícím. Podle Pavly Boučkové je sebeobětování určitý ideál, který je společný všem těmto náboženstvím. Otázka zní, zda a do jaké míry jsme schopni sdílet určitým náboženským skupinám (imigrantům) obsah vlastních hodnot. Evropské hodnoty také stojí na náboženství – mají judaistický a křesťanský základ. Musíme v nich však nejdříve sami nalézt to pozitivní co pak můžeme nabídnout imigrantům. Zatím jim totiž nabízíme pouze konzum a to především mladým lidem v řadě situací nestačí. Sebeobětování pak pro ně může být transcendentní hodnotou. Leo Pavlát však odmítá dávat vinu majoritní společnosti. Podle něj zde přistěhovalci nemusí být, když jim nevyhovují naše hodnoty.

Josef Alán pak otevřel otázku, jaké jsou kořeny tohoto problému – kulturní nebo mocenské?. Podle Leo Pavláta je islám rizikovým faktorem jako celek, ne jen svou mocenskou částí. Vždy také záleží na tom, co si kdo ze které kultury vybere, i evropská kultura je diverzifikovaná. Není tedy pozadí tohoto problému spíše mocenské? Nejde o pocit, že jsme jim sebrali jejich vlastnictví? Tento problém nemá kulturní základ, ale spíš ekonomicko politický. Leo Pavlát však považuje za podstatné, že terorismus je spjat s lidmi, kteří se k islámu hlásí.

Ivan Gabal zase připomíná význam materiálních očekávání. Ve druhé generaci se imigranti dostávají do existenciálního prázdna. Nesdílejí konzumní úroveň tak, jak si představovali, nemají stejné šance jako jejich vrstevníci z majoritní společnosti. Na rozdíl od svých rodičů, kteří se snažili uplatnit a věřili, že se mohou ekonomicky a sociálně pozvednout, se tak mohou snáze dostat k terorismu.

Jiří Bárta pak vztáhl problém na naši společnost. Podle něj pořád mluvíme o těch druhých, ale řada problémů je zakotvena v nás. My jsme ti vyprázdnění. Dobrý evropský život je *konzumní*. Pak ale nejsme schopni říct, do čeho se mají imigranti integrovat – jak říká Pavla Boučková, nejsme schopni jim nic nabídnout. To my jsme ti slabší, kteří neumí definovat ani vlastní hodnoty. Máme je v sobě, ale ve veřejném prostoru o nich nemluvíme. Co to tedy vlastně bráníme? Fakt, že to nejsme schopni přesně říci, způsobuje velkou část problémů, o kterých se zde diskutuje, protože jsme se odtrhli od svých kořenů.

Podle Petra Broda je třeba zabývat se otázkou jak stabilizovat islámské země. Historie zná různá řešení. Jedním z nich bylo rozbít Osmanskou říši a určitý mocenský rámec na blízkém východě, což se ale nepovedlo. Přístup USA zase stavěl na potřebě ropy a z toho

vyplývající snahy stabilizovat tamní režimy ať jsou jakékoli. Následovala vlna vývozu demokracie, ani ta však nebyla úspěšná. Otázka tedy stále trvá.

Závěr

V závěru semináře Jan Jirák konstatoval, že obě témata si všichni diskutující dokáží shodně konceptualizovat – první jako problém provozní, druhé jako existenciální – jako otázku co se sebou. Existuje však mezi oběma tématy styčný bod?

Podle Josefa Alána spočívá společné téma je v tom, že se bráníme. Přitom nejsme schopni definovat, co bráníme, ale zároveň to chceme exportovat. Nevíme si rady sami se sebou a zároveň chceme něco udělat s rizikovými zeměmi – ale co?

Helena Dluhošová připomněla, že „rizikovými zeměmi“ nebo skupinami bychom neměli myslet pouze ty islámské. Mluvíme jen o islámu jako by to bylo jediné vyznání, jediné ohrožení. Existují ale i jiné církve, které jsou velmi uzavřené, a moc toho o nich nevíme. To také představuje jisté riziko. K tomu ještě dodal Dušan Drbohlav, že ani terorismus není jediné velké riziko. Terorismus je mediálně zviditelněný, ale existují i jiné obrovské problémy, např. novodobé otroctví. Společnost je hluchá k určitým problémům, protože se na nich sama podílí. Značný problém je vykořisťování, které zároveň svědčí o velikém pokrytectví naší společnosti.

Ivan Gabal pak především ocenil, že se začíná vést debata na téma bezpečnost versus svoboda. Každý pokus o nezaújatou diskusi na toto téma je nesmírně důležitý, protože stále neexistuje dialog mezi lidmi, kteří bezpečnost „dělají“, tedy především státními institucemi, a neziskovými organizacemi. V českém prostředí je přitom z hlediska občanského sektoru dialog se státem velmi smysluplný proces. Stát musí získat určitou reflexi, ale z politiky ji nedostává, je tedy právě na občanském sektoru, aby mu ji poskytl. Na druhé straně se celý vývoj neziskového sektoru dostal do fáze, kdy sám přejímá odpovědnost za řešení závažných otázek jako je bezpečnost, integrace Romů, problém cizinců a imigrantů apod. Hlásí se ke své úloze ochránce hodnot a kapacity na to má. Naopak hodně zde dluží akademický sektor, který se zdráhá ponořit se do problému hlouběji, pustit se do hlubší reflexe, výzkumu apod. S tím souhlasil i Josef Alán, podle kterého by akademický sektor měl být jakýmsi nezávislým arbitrem. Namísto toho však k praktickým věcem mlčí.

Seminář v roce 2008

„OBČANSKÁ SPOLEČNOST, EVROPA A REGIONÁLNÍ ROZVOJ“

Z tohoto semináře nebyl, bohužel, pořízen zápis a ani nebyly soustředěny příspěvky referujících. Všechny semináře ve Vile Čerych však tvoří souvislou, rozvíjející řadu, která, a dovolte nám použít metaforu, nastavuje jednu plošku vybroušeného krystalu tématu občanské společnosti za druhou. Žádný z nich by tedy neměl být zapomenut a neměli by být zapomenuti ani jména těch, kteří o tématu přemýšleli a na semináři hovořili.

Proto nám dovolte uvést alespoň základní faktografické údaje. Seminář opět moderoval Jan Jiráček a první tématický blok byl věnován „Evropa regionů“ a v jeho rámci vystoupil Ivan Gabal, Juan Braun a Ladislav Čerych. Druhý tématický blok, věnovaný roli občanské společnosti v rozvoji regionů, zahrnoval příspěvky senátorky Soni Paukrtové, Josefa Alána a Petra Sušanky. Poslední, třetí blok dostal název Role a potenciál přeshraniční spolupráce“ a vystoupili v něm Józef Szymeczek, předseda Kongresu Poláků a Václav Houžvička.

Seminář v roce 2009

**„TŘETÍ ROLE VYSOKÝCH ŠKOL A OBČANSKÁ
SPOLEČNOST“**

Koncept a výraz „třetí role univerzit“ je v českém kontextu poměrně nový a jistě pro mnoho neodborníků nejasný. Úvodem tedy stručná definice: v podstatě se jedná o pojem běžný v anglo - americkém světě, většinou pod názvem „public service function of universities“, a možná lépe řečeno „community service function“. Jinými slovy, zatímco tradičně, zvláště od humboldtovských reforem z počátku 19. století, byly za dvě hlavní, ne-li jediné, funkce vysokého školství považovány výzkum a vzdělávání (teaching and research), ta tzv. „třetí role“ de facto znamená další, také důležitou funkci univerzit, která se v podstatě rovná rozšíření zodpovědnosti a úkolů vysokého školství na úkoly a poslání nesouvisající přímo s vědeckým výzkumem nebo vzděláváním na terciární (víc než středoškolské) rovině. Mimo tyto úkoly či funkce spadá mimo jiné:

- Spolupráce mezi vysokými školami a průmyslem, a sice v nejrůznějších formách této spolupráce – podpora univerzitního výzkumu ze strany průmyslu, společné výzkumné projekty, speciální nebo všeobecné vzdělávací programy odpovídající potřebám průmyslu a poskytované vysokou školou, nové univerzitní katedry odpovídající zájmům průmyslu a vznikající za jeho podpory, společné výstavy a PR akce, apod. Často je spolupráce s průmyslem považována za nejdůležitější, ne-li jediný aspekt třetí role univerzit, což není oprávněné. Beze sporu jde o roli velmi důležitou, ale zdaleka ne jedinou. Přinejmenším do této role či funkce spadá také:
- podpora regionálního a místního (ekonomického, sociálního a kulturního) rozvoje;
- podpora školství na předškolní, základní, střední a odborné rovině, v nejrůznějších formách této podpory – další vzdělávání učitelů, pedagogický výzkum, tvorba a sponsoring pilotních škol, apod.;
- podpora zdravotnictví a zdravotnických zařízení, často ve spojitosti s regionálním nebo místním vývojem a jeho potřebami.

Podpora neziskového sektoru může být a často je součástí kteréhokoliv z výše uvedených forem třetí role vysokého školství. Je ale nesnadné nebo i nemožné přesně rozdělit, které z forem třetí role se týkají výlučně nebo převážně neziskových organizací. Situace se v tomto směru neustále vyvíjí a mění a je v každé vysoké škole jiná a odvisí od oblasti, kterou daná škola či univerzita považuje za prioritní nebo odpovídající její specializaci (zdravotnictví, školství, regionální rozvoj, životní prostředí, apod.), a kde a jak může získat nutné finanční a personální prostředky.

Navrhuji zabývat se a objasnit 4 další otázky:

1. Které faktory či okolnosti přispívají nebo mohou přispět k rozvoji třetí role českých vysokých škol (např. nové příznivé zákony, určité změny ve statutu univerzit, zvláště pokud jde o jeho management, příznivé finanční aspekty ve spojitosti s vývojem třetí role, informace o pozitivních zahraničních zkušenostech v této oblasti apod.);
2. Hlavní překážky rozvoje třetí role českých vysokých škol (např. existující zákony, tradiční konzervativnost univerzit, nedostatečné informace o existujících možnostech, nezájem vnějších aktérů a také uvnitř vysokých škol apod.);
3. Eventuální konkrétní doporučení vysokým školám, veřejným institucím (MŠMT, správa regionů), vybraným složkám soukromého sektoru a neziskovým organizacím;

4. Na základě přednesených referátů a následujících diskusí určit, ve kterých částech českého vysokoškolského systému, oborech či fakultách se třetí role univerzit nejvíce vyvíjí (včetně situace a možnosti vyšších odborných škol).

ZAHRANIČNÍ INSPIRACE

Georgina Steinsky – Schwarz – Role univerzit ve společnosti – příklady ze Severní Ameriky

V následujícím textu je uvedena řada příkladů, jak se univerzity v severní Americe zapojují do „občanské společnosti“, nazývané také neziskový sektor. V žádném případě nejde o vyčerpávající přehled. Záměrem předložení reprezentativních příkladů rozličných společenských rolí univerzit je vyvolání diskuze na toto téma.

Všeobecný úvod

V Kanadě a ve Spojených státech jsou univerzity považovány za neoddělitelnou součást neziskového sektoru. Podle daňového zákona v obou zemích jsou univerzity „dobročinnými“ institucemi, což znamená, že soukromí dárci peněžních částek univerzitám získávají daňové úlevy.

Téměř všechny univerzity v Kanadě jsou veřejnými institucemi, které získávají státní podporu prostřednictvím vlád v jednotlivých provinciích³. Se zvyšujícím se omezováním veřejných výdajů vznikly na univerzitách speciální skupiny na získávání finančních prostředků (tzv. fundraisingové skupiny), které se snaží získávat finance od bývalých absolventů škol a dalších filantropů. Z takto získaných prostředků vznikly zásoby kapitálu, tzv. nadační jistina, která je investována, a výtěžky jsou použity pro financování činností univerzity.

Získávání finančních prostředků (fundraising) představuje ve Spojených státech také významnou činnost mnoha institucí. Avšak na rozdíl od Kanady, kde jsou téměř všechny univerzity nesoukromé, jsou ve Spojených státech univerzity jak veřejné, tak soukromé. Veřejné univerzity jsou stejně jako v kanadské federaci financovány na vládní úrovni jednotlivých států. Soukromé americké univerzity mají finanční příjmy ze školného, investic, z kontraktů v oblasti výzkumu a ze soukromých darů. Mnoho z nejznámějších a nejrespektovanějších univerzit je soukromých, jmenujme alespoň několik: např. Harvard, Yale, Princeton. Na svém vrcholu dosáhl Harvardský nadační fond hodnoty 35 miliard USD, čímž se Harvard stal nejbohatší univerzitou na světě.

Charitativní status v kontextu daní a obrovská kapacita při získávání finančních prostředků uvádí univerzity do nejednoznačného vztahu vůči ostatním neziskovým organizacím. Ačkoli univerzity s ostatními neziskovými organizacemi spolupracují, jak je popsáno níže, soutěží tyto instituce mezi sebou o dárcovské peníze. Ve fundraisingové společnosti jsou považovány za „rybářské lodě“ neziskového sektoru, kteří s pomocí svých fundraisingových „strojů“ „vytahují na udicí“ velká množství sponzorských dolarů.

Závazek univerzity vůči společnosti

Existují čtyři základní způsoby angažování univerzit:

- Přinést „zviditelnění“ a „pochopení“ neziskového sektoru prostřednictvím výzkumných a vzdělávacích institucí.

³ Kanada je federace a podle kanadské ústavy odpovědnost za vzdělání nesou provincie.

- Vzdělávat stávající nebo budoucí vedoucí v řízení neziskových organizací.
- Spolupracovat s komunitními organizacemi, a tak zlepšit efektivitu neziskového sektoru a podpořit společenskou změnu a sociální inovace.
- Otevřít univerzitní zařízení pro veřejnost.

A. Úkol první: Zviditelnit a přinést pochopení neziskového sektoru

Rozhodující funkcí, kterou mají univerzity zastávat, je vytvořit soubor znalostí o neziskové sféře, které podpoří jeho lepší chápání jak v akademických kruzích, tak mezi širokou veřejností. Lester Salamon, který založil Centrum pro studia občanské společnosti (**Centre for Civil Society Studies, Johns Hopkins University**), jako první uznal, že si neziskové instituce zaslouží zvláštní empirické studium. Ve své knize z roku 1982 „The Federal Budget and the Nonprofit Sector“ jako první zdokumentoval míru amerického neziskového sektoru a rozsah vládní podpory. Jeho kniha „Partners in Public Service: Government-Nonprofit Relations in the Modern Welfare State“ (Johns Hopkins University Press, 1995) o vztazích mezi vládou a neziskovými organizacemi ve Spojených státech byla mezní prací, která uznala jedinečnou roli neziskové sféry v americké společnosti. Pod Salamonovým vedením vyvinulo centrum analytickou metodologii, která je dnes rozšířená po celém světě. Ve spolupráci s akademickými partnery ze 42 zemí světa (včetně Kanady a České republiky) vytvořilo jeho centrum vůbec první empirické srovnání velikosti, struktury, financování a úlohy neziskového sektoru v celosvětovém měřítku.

Z této práce také vyplynuly určité standardy měření, jako jsou hodnota a struktura dobrovolnické práce. Ve spolupráci se Spojenými národy centrum prosadilo, aby se statistické agentury začlenily do neziskového sektoru v systémech národních účtů. Centrum kombinuje výzkumný program, výcvik a sdílení informací v rámci konferencí, seminářů a společných programů.

Poté, co bylo uznáno, že si neziskový sektor zaslouhuje výzkum, začala vznikat specializovaná centra, zaměřená na specifické činnosti neziskové sféry.

Příklady takových specializovaných center:

The National Centre on Philanthropy and the Law, New York University.

Centrum bylo založeno v roce 1988. Jeho posláním je prozkoumávat širokou škálu právních otázek ovlivňujících národní neziskový sektor a prověřovat právní teorie související s charitativními organizacemi. Centrum se nezabývá pouze právními otázkami, které jsou v tradičních právních kurzech často ignorovány a přecházeny, ale snaží se také skloubit důležité prvky práva daňového, firemního, svěrečnického, smluvního a ústavního spolu s dalšími odvětvími právní vědy do společného kompendia filantropie a práva. Centrum vyvíjí jednotnou studijní oblast, zaměřenou na rozvoj vzdělání, odborný výzkum, konference a rozvoj zaměstnání v neziskovém sektoru.

The Center for the Study of Philanthropy and Voluntarism, součást Sanfordova institutu veřejné politiky na **Duke University**. Mezi hlavní cíle tohoto centra patří podpora odborného výzkumu, podněcování výměny názorů a vědeckých poznatků mezi vědci. Centrum také podporuje vývoj univerzitních kurzů v oblasti filantropie. Tím, že je centrum součástí politické školy, orientuje se jeho výzkum na vzájemné ovlivňování mezi vládou a neziskovým sektorem. Minulé a současné výzkumné projekty zkoumají předpověděné a skutečné vlivy daňové reformy na charitativní dárcovství, analyzují vládní politiky vůči uměleckým muzeím, studují důsledky podnikatelského chování v neziskových organizacích, historii filantropického dárcovství, analyzují vzrůst výdajů v soukromých výzkumných univerzitách a vládní regulaci neziskového sektoru.

The Heyman Center for Philanthropy and Fundraising, Univerzity New York, které nabízí praktické profesionální programy ve fundraisingu a získávání grantů prostřednictvím pokročilého studia historie a teorie neziskového sektoru a filantropie. Nabídka centra je široká v rozsahu titulu „Master of Science“ (obdoba Mgr.) ve fundraisingu až po certifikované kurzy s možností zkráceného studia. Centrum nedávno hostovalo mezinárodní seminář o univerzitním fundraisingu s cílem napomoci institucím poskytujícím vyšší vzdělání v zemích, kde je fundraising teprve ve svých počátcích.

The Centre on Philanthropy at Indiana Univerzity sbírá data, dokumentuje chování a analyzuje trendy. Vede dlouhodobá studia, publikuje roční zprávy a určuje nejlepší praxi. Cílem je lepší základní znalost filantropie ve svém celém projevu, dobrovolnické činnosti, získávání finančních prostředků a provozování neziskové instituce tak, aby se zlepšila praxe a řízení ve všech těchto oblastech. Součástí tohoto centra je **Institut fundraisingu** zaměřený na rozvoj praktických dovedností. Centrum nyní zahájilo významnou studii 8 000 domácností, v rámci které budou po řadu let sledovány vzorce a motivace dárcovství.

The Centre on Wealth and Philanthropy, Boston College. Centrum poslední dvě dekády studuje trendy, úmysly, motivace a praxi filantropie. V dnešních dnech centrum spouští ambiciózní program praktického vzdělávání pro dárce, specialisty na získávání finančních prostředků a finanční poradce v této oblasti.

Díky podpoře výzkumu na univerzitách vznikla také **profesionální seskupení** výzkumných pracovníků. Dvě nejznámější jsou:

ARNOVA (the Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action). Organizace, která se sama charakterizuje jako „přední interdisciplinární komunita lidí, věnující se výzkumu a vzdělávání, tvorbě, používání a šíření znalostí o neziskových organizacích, filantropii, občanské společnosti a dobrovolnické činnosti“. Její každoročně pořádaná konference přitahuje stovky výzkumníků, zvláště ze Spojených států a Kanady.

ANSER (Association for Nonprofit and Social Economy Research). Nedávno vytvořená kanadská asociace pro zájemce o výzkum neziskových organizací a sociální ekonomie. ANSER pracuje na tom, aby vybudoval spolupracující komunitu vědců a výzkumníků a aby v rámci Kanady vytvořil základ znalostí v oborech, jako je rozvoj společenské ekonomie, filantropie, řízení neziskových organizací, dobrovolnictví, sociální a environmentální účetnictví, vztahy mezi vládou a dobrovolnickým sektorem, sociální hnutí, angažovanost občanů a občanská společnost.

B. Úkol druhý: Vzdělávání vedoucích a manažerů

Vzdělávání v oblasti řízení je pravděpodobně nejrozšířenější činností univerzit v Severní Americe. Šířka jejich nabídky je veliká. Jedná se o školy celoživotního vzdělávání, vysokoškolské programy v oblasti řízení a absolventské programy. Tyto kurzy také často nabízejí obchodní školy se specializací na neziskovou sféru nebo školní či veřejné správy.

Komplexní studie těchto programů byla provedena na Univerzitě Seton Hall ve Spojených státech v roce 1995⁴. Lze předpokládat, že od té doby se nabídka ještě rozšířila. Zjištění studie provedené v Seton Hall byly následující:

- Přes dvě stě padesát pět akademii a univerzit nabízí kurzy v oblasti řízení neziskového sféry.

⁴ Roseanne M. Mirabella, Ph.D., Department of Political Science, Seton Hall University – viz <http://tltc.shu.edu/npo/>

- Sedmdesát dva programů nabízí neakreditované kurzy jako je fundraising, řízení neziskové organizace a vedení.
- Mnoho z padesáti sedmi programů s kurzy v rámci celoživotního vzdělávání má obdobné kurzy upravené pro manažery z neziskové sféry, včetně strategického plánování, řízení lidských zdrojů a finanční managementu.
- Dalších sto dvacet devět škol nabízí alespoň jeden vysokoškolsky akreditovaný kurz, více než sedmdesát z nich ve spolupráci s American Humanics (aliance akademií, univerzit a neziskových organizací připravujících vysokoškoláky pro práci s mládeží a agenturami humanitárních služeb).
- Sto padesát sedm akademií a univerzit má alespoň jeden kurz v rámci postgraduálního oddělení. Sto čtrnáct z těchto programů nabízí postgraduální stupeň se zaměřením (tři nebo více kurzů) na oblast řízení neziskových organizací.
- Dalších čtyřicet jedna univerzit nabízí alespoň jeden nebo dva postgraduální kurzy, obvykle finanční management a všeobecné řízení v neziskové sféře.

Takto vyčerpávající studie neexistuje pro Kanadu, avšak z útržkovitých informací z různých zdrojů lze usuzovat, že zde existují obdobné typy nabídek, jsou ale méně rozvinuté. To je odrazem velikosti kanadského hospodářství (asi 10 % americké ekonomiky) a menší možnosti financování ze soukromých fondů – což jsou hlavní sponzoři těchto projektů ve Spojených státech. Neoficiální informace také říkají, že v některých kanadských společnostech jsou kurzy dalšího vzdělávání výsledkem spolupráce mezi soukromými sponzory a univerzitami. Například, soukromá nadace, která se zabývá usazováním přistěhovalců v oblasti Toronta, spolupracuje s obchodní školou na York University, a vytvořila tak upravený program rozvoje schopností řízení pro osoby, které řídí neziskové organizace pomáhající přistěhovalcům.

Kanada má také svůj jedinečný rys, a to francouzsky mluvící provincii Quebec, kde jsou zdroje vzdělávání v oblasti řízení neziskové sféry ve francouzském jazyce méně dostupné než v jazyce anglickém. Některé koncepty výcviku pro neziskovou oblast v Quebecu vycházejí z vazeb na „la francophonie internationale“.

Díky výcvikovým programům pro řízení neziskové sféry vznikají také na univerzitách skupiny lidí, které pomáhají neziskovým organizacím. Například na York University v Torontu nabízí fakulta spolu se studenty volitelného předmětu řízení neziskové instituce v rámci studia MBA (Business Administration at the Schulich School of Business) službu pro neziskovou oblast. Za skromný poplatek studenti pomáhají neziskovým organizacím s takovými činnostmi jako příprava strategického plánu, provádění marketingových studií nebo pomáhají s finanční analýzou potřeb organizace.

C. Úkol třetí: Plánování výzkumu týkajícího se potřeb společnosti pro prosazení „sociálních inovací“

Koncept výzkumu občanské společnosti pro dosažení sociálních a environmentálních cílů se rozšířil v západní Evropě a Severní Americe během studentských aktivistických dnů na konci šedesátých let 20. století. Od té doby se objevuje významná snaha přiblížit badatele a komunitní skupiny specifickým problémům v jejich společnostech – nebo k širším mezinárodním problémům, jako je změna klimatu. Podobně jako obchodní sféry žádá, aby univerzity vyvinuly nové techniky a technologie, které zvýší průmyslovou výkonnost. Obdobně by tedy akademické disciplíny měly samy věnovat záležitostem neziskové sféry a širším sociálním a ekonomickým otázkám ve společnosti.

V Kanadě hraje roli ve financování těchto činností federální vláda podporou „výzkumných spolků v oblasti společnost – univerzita“, které jsou financovány radou Social Sciences and Humanities Research Council – agenturou kanadské vlády, jež

propaguje a podporuje univerzitní výzkum a školení v humanitárních a sociálních vědách. Tento program byl ovlivněn iniciativou, která začala v Nizozemí a nyní je široce rozšířena po celé Evropě jako „Science Shop“⁵.

Základním předpokladem těchto spolků je, že potřeby výzkumu jsou definovány společností a univerzitní akademická obec, která se angažuje v neziskových organizacích, strukturuje svůj výzkum na základě těchto potřeb.

Příkladem takového spolku v Kanadě je Centrum sociální ekonomie (Centre on Social Economy) torontské univerzity⁶. Centrum spolupracuje s neziskovými a „sociálními podniky“ napříč provincií Ontariem. Přináší akademickou disciplínu, která pomáhá malým a velkým neziskovým institucím určit hlavní otázky v jejich komunitách. Tyto záležitosti se obvykle určují prostřednictvím dialogu mezi samotnými organizacemi a sdílením informací mezi skupinami se společnými zájmy. Když je výzkum dokončen, existuje pak zpětná vazba k organizacím samotným. Dva příklady výzkumu:

- Studie potenciálu osob, které jsou blízko odchodu do důchodu, jako dobrovolníků. Poznatky jsou potom sdíleny s neziskovými organizacemi a sociálními podniky, které vyhodnotí potřeby dobrovolnické práce a vyvinou strategii, jak přitáhnout a udržet dobrovolníky.
- Studie vzájemného ovlivňování mezi postojem spotřebitele a jeho chováním k produktům „přátelským pro životní prostředí“. Smyslem studie je pomoci obchodníkům, zvláště v neziskových organizacích, v seznamování a vzdělání populace a získávání účasti na akcích, které určují sociální a environmentální záležitosti.

Soukromé nadace jak ve Spojených státech, tak v Kanadě se těchto projektů také účastní. V Kanadě se nadace J. W. McConnell Family Foundation účastní komplexního partnerského programu nazývaného „Generace sociálních inovací (Social Innovation Generation)“; tento program zahrnuje – kromě dalších skupina – dvě univerzity a řadu komunitních skupin. Projekt se zabývá „holistickými“ přístupy ke zdánlivě nezvladatelným sociálním problémům, jako jsou bezdomovci, chudoba a mentální zdraví. Akademici spolupracují s neziskovým sociálním sektorem a zkoumají, jaké „systematické“ změny jsou požadovány, aby byly určeny základní příčiny těchto problémů spíše než jejich příznaky. Cituji Francise Westlyho, vedoucího jedné z institucí na Waterloo University⁷:

„sociální sektor často zápasí s řešením „skupinové pomoci“...organizace poskytující sociální služby bojují, aby našly finanční podporu pro ty, co trpí mentálními nemocemi, aniž by oslovily hospodářský systém, který je vylučuje z hlavního proudu ekonomiky... Pokud bude mít sociální inovace široký nebo trvalý dopad, bude rozkladná, zpochybní společenský systém a sociální instituce, které ovládají naše chování, tím že ovlivní základní rozdělení síly a zdrojů...“

Pravděpodobně nejznámější institucí tohoto typu ve Spojených státech je **the Stanford Centre on Social Innovation**, která spolu se svou publikací Stanford Social Innovation Review aspiruje na „inspirování a vzdělávání sociálních inovátorů, předávání znalostí a

⁵ Viz <http://www.scienceshops.org/new%20web-content/framesets/fs-about.html> Zde je uvedena studijní síť odkazující se na tyto „science shopy“ napříč Evropou – zdá se, že Česká republika je jedna z mála zemí, která se této iniciativy neúčastní.

⁶ Viz <http://sec.oise.utoronto.ca/english/>

⁷ Frances Westley, SIG@Waterloo (říjen 2008), http://www.sig.uwaterloo.ca/documents/TheSocialInnovationDynamic_001.pdf

názorů, které posilují schopnosti současných a budoucích vůdčích osobností k vítězné sociální změně“⁸.

D. Úkol čtvrtý: Otevření zařízení pro veřejnost

V minulých dvou dekáдах si univerzity stále více uvědomovaly, že by se měly více integrovat do společnosti, ve které se geograficky nachází. Tam, kde to bylo možné, se pokusily otevřít svá zařízení pro širokou veřejnost. Čas od času byla pozvána určitá část veřejnosti k návštěvě přednášek, teď ale byl poskytnut přístup pro širokou veřejnost na koncerty a představení, do center pro péči o dítě, do sportovních a fitness zařízení, na přednášky, do muzeí, k poslechu kampusového rádia, do uměleckých galerií. Ačkoli se to netýká přímo neziskových organizací, mohou být také ony příjemci tohoto přístupu.

Závěr

Nejedná se o vyčerpávající studii, výše uvedené však ilustruje, že vzájemné ovlivňování univerzit a občanské společnosti probíhá v širokém měřítku.

Simona Škarabelová, Iva Randusová - Třetí role vysokých škol - poznatky ze zemí EU

Tento krátký příspěvek je nutno brát jako výstup řešerše internetových zdrojů na téma „třetí role vysokých škol v zemích EU“. Pozornost byla věnována starým členským státům EU. Hlavní, resp. první rolí vysokých škol je bezesporu vzdělávání, druhou pak výzkum a jeho aplikace do praxe, resp. spolupráce vysokých škol s aplikační sférou. Pod třetí rolí vysokých škol se nabízí chápání takových aktivit, které v ziskové sféře označujeme jako „společenskou odpovědnost firem“. Že tomu tak ve skutečnosti je jen zčásti, dokládá tento krátký příspěvek.

Vymezení pojmů

Podívejme se nejdříve na pojem „**společenská odpovědnost firem**“ (dále také CRS – corporate social responsibility). CRS je v posledních letech heslem politik členských států EU, přitom vlastně nejde o novou koncepci. Podle Doležalové (2005:40) se začala rozvíjet už od poloviny 20. století především v USA, kdy Bowen vydal knihu *Social Responsibilities of the Businessman* (1953), v níž definuje společenskou odpovědnost jako „*závazek podnikatele uskutečňovat takové postupy, přijímat taková rozhodnutí, nebo následovat takový směr jednání, které je žádoucí z hlediska cílů a hodnot naší společnosti.*“ Takto definovaná koncepce byla dále rozpracovávána na poli managementu. V rámci něj vyniká zejména Carrollova čtyřdílná definice CSR (Doležalová, 2005: 41-42), která se skládá z následujících složek:

- *Ekonomická odpovědnost*, kdy na sebe podnik bere závazek vyrábět výrobky a služby a prodávat je za spravedlivou cenu,
- *Zákonná odpovědnost*, kdy na sebe podnik bere závazek chovat se v souladu s místní legislativou,
- *Etická odpovědnost*, kdy na sebe podnik bere závazek chovat se v souladu s očekáváním společnosti, která nejsou upravena legislativou,
- *Dobrovolná, resp. filantropická odpovědnost*, která není společností očekávána, ale nabývá na strategické úloze.

⁸ Centre for Social Innovation, Stanford Graduate School of Business, <http://www.gsb.stanford.edu/csi/>

Současný, řekněme „marketingový přístup“ ke společenské odpovědnosti firem však nevychází z poznatků nashromážděných v managementu, ale jde si svou vlastní cestou. Společenská odpovědnost se zde vyvozuje z **účelového sponzorství, nebo-li MUSH sponzoringu**⁹, tj. sponzorování dobročinných aktivit (M - municipal, U- university, S – social, H – hospital). Vztaheno ke Carrollově definici CSR jde z pohledu marketingu o zúžený pohled na sociální odpovědnosti firmy, protože jde jen o jednu čtvrtinu celé problematiky, totiž o filantropickou odpovědnost.

Evropská unie se pak o koncept společensky odpovědné firmy začíná zajímat v 90. letech 20. století, protože v ní spatřuje nástroj k dosažení trvale udržitelného a přijatelného růstu. Problematicou CSR se proto logicky zabývá i Evropská komise, která otevřela diskusi na toto téma v roce 2001 vydáním tzv. Zelené knihy, kde lze mj. nalézt první **evropskou definici společenské odpovědnosti firem**: „CSR – je dobrovolné integrování sociálních a ekologických hledisek do každodenních firemních operací a interakcí s firemními stakeholders¹⁰“ (Trnková, 2004: 7). Důležitý je zde podle mě fakt, že Evropská unie podporuje dobrovolný, nikoli povinný charakter společenské odpovědnosti firem. Požadavek na alespoň minimální vymahatelný rámec CSR vznesly v reakcích na Zelenou knihu až neziskové organizace, které logicky vidí v CSR příslib stabilního toku financí pro jejich aktivity.

Jejich hlavní zásluhou je také rozvoj tzv. **sociálního marketingu**¹¹, resp. **cause related marketingu**, který apeluje na společenskou odpovědnost firem, ale pozor, právě ve vztahu ke zvýšení jejich sponzorských aktivit. V České republice se „vlajkovou lodí“ společenské odpovědnosti firem stalo Fórum dárců, které v rámci podpory firemní filantropie nabízí např. konzultační a supervizí program „Sociální marketing – prostor pro inovativní marketingové kampaně“, a každým rokem pořádá celostátní konferenci CSR a firemní filantropie. To logicky přispívá k tak časté záměně CSR s PR aktivitami, ačkoli, jak vyplývá z Carrollovy čtyřdílné definice CSR, jde o mnohem komplexnější problém.

V poslední době se v souvislosti s CSR pozornost obrací k tzv. „**socially responsible investment**“ (SRI), které bývá definováno jako „investiční rozhodování, které kombinuje faktory finanční s faktory sociálními, enviromentálními a etickými“ (Trnková, 2004: 13). Mezi kritéria, zvažovaná v tomto přístupu, patří nejen garance bezpečnosti a dlouhodobé udržitelnosti podniku, ale také schopnost podniku reagovat na environmentální otázky a sociální otázky. V současné době totiž převládá názor (viz např. Trnková, 2004), že investice do společensky odpovědných firem jsou méně rizikové a schopné nadprůměrného zhodnocení. Trnková (2004: 13) dále uvádí, výsledky evropského výzkumu Investing in Responsible Business z roku 2003, z nichž vyplývá, že více než 50 % manažerů a analytiků odhaduje, že SFI bude do roku 2005 dále růst. V důsledku toho lze předpokládat, že se bude zvyšovat tlak na ostatní podniky, aby koncepci společenské odpovědnosti přijaly. Ve vztahu ke Carrollově definici CSR jde vlastně o víru v etickou odpovědnost firem.

Pojem „**třetí role**“ se objevuje právě a jen v souvislosti s rolemi, které hrají vysoké školy ve společnosti. První definice¹² pojmu „třetí role vysokých škol“ vznikla ve Velké Británii. Třetí role je definována jako „*proces přenosu technologií a znalostí*“. V tomto významu ji začaly používat i další evropské země. Dále byla tato definice používána i jako

⁹ Blíže viz. např. Pelsmacker, P. - Geuens, M. - Bergh, J. V. Marketingová komunikace. 1. vyd. Praha : Grada, 2003. 581 s. ISBN 80-247-0254-1. , kapitola 11

¹⁰ Jako stakeholders jsou označovány všechny zainteresované osoby či skupiny osob uvnitř a v okolí firmy, jako zákazníci, akcionáři, zaměstnanci, obchodní partneři, dodavatelé, zástupci státní správy a samosprávy, zájmové skupiny, média, odbory, mezinárodní organizace apod.

¹¹ Blíže viz např. www.donorsforum.cz

¹² [on-line], 2005.[cit. 20.1.2009]. Dostupné na http://sangakukan.jp/journal/main/200509/0509-12/0509-12_e.txt

označení pro aktivity primárně určené k podpoře regionálního zapojení a růstu. Toto **rozšíření konceptu třetí role** zahrnovalo různé formy vzdělávání, participaci na vyšším vzdělání ekonomicky znevýhodněných skupin stejně jako nabízení podpory malým a středním firmám, tvorbu investičních fondů k založení „vedlejších (spin-off)“ firem a rozvíjení partnerství s firmami.

Postupem času bylo zjištěno, že mnoho aktivit vyplývajících z jejich třetí role si univerzity nebudou schopny financovat samy, že pro ně bude potřeba státní nebo regionální podpory. Aktivity související s třetí rolí vysokých škol jsou tedy převážně financovány programově, takže každá země inklinuje k vytvoření vlastní definice, která vyjadřuje to, čeho chce daná země v rámci třetí role univerzit dosáhnout.

Koncept „třetí role vysokých škol v dokumentech zemí EU

V dokumentech EU neexistuje žádný, který by se konkrétně věnoval problematice třetí role vysokých škol. V Lisabonské deklaraci týkající se univerzit lze najít prvky třetí role jako spolupráce s podniky a s aplikační sférou. Konkrétní vymezení pojmu třetí role se zde však neobjevuje. Dále lze např. v rámci ProTon Projectu informaci, že je potřeba přesnější koncepce třetí role.

Sdílnější na informace, a to zvláště v souvislosti s CSR, je dokument „**Observatory of the European University**“, který je výstupem stejnojmenného projektu. Pozornost zde byla zaměřena také na třetí roli vysokých škol (dále jen třetí role) a způsoby jejího měření. V projektu třetí role definována jako vazba univerzity s neakademickým vnějším světem: průmyslem, úřady a společnostmi. Třetí role zde tedy zahrnuje několik rozdílných aktivit jako je komercializace akademických znalostí prostřednictvím spolupráce s průmyslem, patentování/licencování, zakládání spin-off společností, participace při tvorbě politiky, zapojení do sociálního a kulturního života.

Projekt se dále zaměřuje na navržení postupu a dimenzí, podle kterých by bylo možno hodnotit třetí roli vysokých škol. Navržený koncept rozlišuje sociální a ekonomickou dimenzi třetí role.

Ekonomická dimenze je tvořena:

- lidskými zdroji – počet zaměstnanců, kteří se zabývají třetí rolí, počet zaměstnanců, kteří přešli z univerzity do nových firem
- intelektuální vlastnictví – institucionální (patenty vlastněny univerzitou nebo univerzitou a jinou organizací, individuální (patenty vlastněny investory nebo univerzitními profesory a jinými lidmi či společnostmi), kombinace individuálního a institucionálního vlastnictví
- spin-off společnosti - podněty pro zakládání, počet a hodnota spoluinvestic s velkými podniky v spin-off
- kontrakty s průmyslem (jsou rozlišovány kontrakty s malými a středními podniky, velkými společnostmi a globálními hráči) – počet kontraktů s firmami, typy spolupráce,

Sociální dimenze obsahuje:

- participaci při tvorbě politiky – počet zpráv týkajících se politiky
- zapojení do sociálního a kulturního života - velikost kulturních a sociálních investic, typologie a počet služeb pro veřejnost
- veřejné porozumění vědě - dny vědy, populárně naučné články, pořádané dny vědy

V sociální dimenzi upozorňuje zpráva na to, že nejsou dostupná žádná nashromážděná data, která by měření podporovala. Z toho důvodu je nutné využít deskriptci a shromažďovat data pomocí rozhovorů. Speciálním případem jsou kontrakty s veřejnými orgány, které jsou řazeny do sociální i ekonomické dimenze.

Švédsko

Dle švédského dokumentu “The Role of Academic Institutions in the National System of Innovation and the Debate in Sweden”, byly první základy třetí role dány v roce 1977 zákonem The Higher Education Act. Do zákona byl tehdy začleněn krátký paragraf požadující po univerzitách informace o jejich výzkumech. V roce 1997 se chápání třetí role vysokých škol změnilo stejným zákonem The Higher Education Act. Třetí role univerzit dle tohoto zákona spočívala v podpoře ekonomického a sociálního rozvoje. Důraz byl také kladen na přibližování akademického světa veřejnosti. Jinými slovy – vysoké školy měly působit na okolní společnost a ekonomický život.

Na rozdíl od Japonska nebyl tento silný legislativní rámce doplněn stejně silným implementačním mechanismem. Nová legislativní úprava byla naopak spojena s obavami o ekonomický růst a zvýšenou míru nezaměstnanosti. Problém byl také v tom, že koncept třetí role univerzit byl vytvořen shora dolů, což vedlo k jeho rozdílné interpretaci. Třetí role univerzit tak byla chápána velmi široce - od kvalitnějšího informování veřejnosti o akademických aktivitách až po založení mechanismu transferu technologií.

To vyvolalo diskuzi o rozdílech v akademické svobodě u soukromých veřejných univerzit. Na toto téma byly provedeny také výzkumy, díky nimž je možno konstatovat, že malé univerzity se více zapojují do regionálního rozvoje, spolupracují s místními společnostmi, a to hlavně z důvodu navýšení veřejných prostředků od vlády. Výzkumy také ukázaly, že plnění tzv. třetí role je vysokými školami vnímáno jako administrativní byrokratická zátěž.

Univerzity jsou totiž v rámci své třetí role povinny prokazovat, že výzkum bude mít dopad na společnost, a to prostřednictvím jiných mechanismů, než je učení a publikování. Mezi tyto aktivity, které napomáhají tomuto prokazování, patří např.:

- lekce a semináře pro politiky, firmy, průmyslové asociace a jiné organizace
- rozhovory pro média
- aktivní účast v politických diskusích
- Advisory Boards
- Plenary Speeches

Finsko

Ve Finsku je třetí role¹³ zakotvena v zákoně The Universities Act od roku 2004. V rámci vykonávání třetí role na sebe měly vysoké školy a společnost vzájemně působit a zvyšovat sociální dopad výsledků výzkumů a uměleckých aktivit. Legislativa také upravuje složení univerzitního senátu, kde nejméně jeden a nejvíce jedna třetina členů může být vybrána z lidí, kteří nejsou ani personálem ani studenty univerzity.

Podobné opatření je uvedeno i v zákoně Polytechnics Act, kde je třetí role definována jako „realizace výzkumu, který podporuje regionální rozvoj a zvyšuje průmyslovou strukturu regionu¹⁴“. Dále konkrétně specifikuje, že vysoké školy při vykonávání svého poslání musí kooperovat s průmyslem v příslušném regionu, s finskými a zahraničními univerzitami a jinými vzdělávacími institucemi.

Velká Británie

Jak už bylo výše řečeno, ve Velké Británii vznikla první definice pojmu „třetí role vysokých škol“, a to jako „proces přenosu technologií a znalostí“. Do zákona byl však požadavek na plnění třetí role začleněn až v roce 1998. S tímto požadavkem došlo i k zavedení veřejného financování této role univerzit - tzv. third stream funding. Tato forma financování má podporovat univerzity k aktivnímu plnění třetí role.

¹³ OECD thematic review of tertiary education Country Background report for Finland. [on-line]

¹⁴ OECD thematic review of tertiary education Country Background report for Finland. [on-line]

V průběhu let 1999 – 2000 bylo tak např. založeno 199 spin-off společností, zatímco v pěti předchozích letech to bylo 338 společností. Tento nárůst se vysvětluje právě financováním třetí role.¹⁵

Ve Velké Británii tak vláda nabádá univerzity k větším investicím do aktivit, spojených s jejich třetí rolí. Univerzity zase chtějí vědět co nejvíce o tom, jak jsou v těchto aktivitách samy úspěšné. Právě od toho, jak jsou v plnění své třetí role úspěšné, se odvíjí výše veřejné státní podpory. Proto je nutné mít metodiku měření třetí role vysokých škol. Tomu se věnuje zpráva vypracovaná týmem University of Sussex.¹⁶ V této zprávě jsou aktivity třetí role definovány jako „*tvorba, užití, aplikace a využití znalostí mimo akademické prostředí*.“ Existuje zde také speciální Third Mission Committee - Higher Education Funding Council for Wales¹⁷, který se zaměřuje především na zlepšování vysokoškolského vzdělání vzhledem k přínosům pro jedince, společnost a ekonomiku ve Walesu i mimo něj. Tento výbor definuje třetí roli vysokých škol jako stimulaci a řízení aplikací a využívání znalostí ve prospěch sociálního, kulturního a ekonomického rozvoje.

Španělsko

Třetí role se ve Španělsku soustřeďuje na komercializaci akademického vědění prostřednictvím spolupráce s průmyslem, patentováním a zakládáním „vedlejších“ (spin off) společností. Spolupráce vysokých škol s průmyslem ve formě výzkumu na objednávku a sponzorování univerzit má tradici, patentování a provozování „vedlejších“ společností je však novým trendem. Třetí role je tedy mixem uvedených aktivit, proto je výzkum třetí role komplikovaný a přináší potíže.¹⁸

Francie

Ve Francii se třetí roli vysokých škol v žádném specifickém dokumentu nevěnují, jediné, co lze pokládat za náznak třetí role, je požadavek na sbližení univerzitního a ekonomického prostředí, protože úspěšné umístění studentů na trhu práce by mělo být třetím posláním univerzit.¹⁹

Německo

V německém dokumentu rady pro vědu,²⁰ se přímo nehovoří o třetí roli univerzit. Zdůrazňuje se jejich role ve výzkumu, vzdělávání a inovacích, a také jejich působení jako kulturní zařízení. V důsledku toho jsou hybnou silou rozvoje území.

Závěr

Na závěr lze konstatovat, že ve zkoumaném vzorku zemí pouze ve Švédsku a Velké Británii je možné sledovat souvislost mezi obsahem pojmů třetí role vysokých škol a společenská odpovědnost firem. U vysokých škol se předpokládá v rámci plnění jejich třetí role podpora ekonomického a sociálního rozvoje území, v němž působí, stejně jako se u společensky odpovědné firmy předpokládá dobrovolné integrování sociálních a ekologických hledisek do každodenních firemních operací. Také evropský dokument „Observatory of the European University“ rozlišuje sociální a ekonomickou dimenzi třetí role vysokých škol. V rámci sociální dimenze se hovoří o zapojení univerzit do sociálního a kulturního života, což je měřeno velikostí kulturních a sociálních investic.²¹

¹⁵ North West Universities. Times On-line. [on-line]

¹⁶ Final Report to the Russell Group of Universities. Measuring Third Stream Activities. [on-line]

¹⁷ Third Mission Committee. [on-line], 2009.[cit. 28.1.2009]. Dostupné na http://www.hefcw.ac.uk/Business_and_Community/third_mission_committee.htm

¹⁸ Trade-offs of Spanish Public Universities missions: teaching, research and third mission. [on-line]

¹⁹ [on-line], 2009.[cit. 20.1.2009]. Dostupné na <http://www.euractiv.com/en/innovation/lisbon-agenda-delivered-generation/article-170619>

²⁰ Empfehlungen zur künftigen Rolle der Universitäten im Wissenschaftssystem. [on-line]

TŘETÍ ROLE UNIVERZIT V ČR

Hana Brabcová, Karla Provázková, Helena Šebková - Třetí role vysokých škol - dlouhodobé záměry, aktualizace a výroční zprávy vybraných VŠ

1.

Naším záměrem bylo zjistit, jak je termín „třetí role“ a především jeho obsah reflektován v rozvojových dokumentech vysokých škol. Konkrétně se jednalo o Dlouhodobý záměr na období 2006 – 2010, Aktualizace dlouhodobého záměru na roky 2006, 2007 a 2008 a Výroční zprávy za roky 2006 a 2007. Do termínu konání semináře jsme nestihli prostudovat všechny materiály, veškeré informace, které jsme do příspěvku zpracovali, tedy vycházejí ze vzorku deseti vysokých škol. Začali jsme se zabývat nejdříve veřejnými vysokými školami a zároveň těmi mimopražskými, protože jsme předpokládali, že v jejich případě by mohla být činnost v regionu (jedna z forem naplňování třetí role) patrnější.

Nejprve jsme zjistili, co se o třetí roli (resp. servisní funkci či společenské odpovědnosti) píše v Dlouhodobém záměru MŠMT. Našli jsme dvě relevantní pasáže:

- *Třetí neméně významnou oblastí činnosti vysokých škol je jejich úzká spolupráce s hospodářskou sférou (podniky, zaměstnavateli a dalšími odběrateli), spoluvytváření inovačních a technologických klastrů a zapojení se do rozvoje celého regionu, ve kterém vysoká škola působí (tzv. servisní funkce).*
- *Spolupráce vysokých škol s regionálními institucemi, potenciálními zaměstnavateli a odběrateli výsledků VaV kromě naplnění společenské odpovědnosti a role, kterou vysoké školy*

²¹ Použité zdroje:

DOLEŽALOVÁ, K. Vztah podniku – community a corporate social responsibility jako jeden z nástrojů konkurenceschopnosti podniku. In: Vývojové tendence podniků. Specifický výzkum Katedry podnikového hospodářství, ESF MU. Svazek 1. 1. vyd. Masarykova univerzita: Brno, 2005. 304 s. ISBN 80-210-3847-0.

TRNKOVÁ, J. Společenská odpovědnost firem – kompletní průvodce tématem a závěry z průzkumu v ČR. Praha: Business Leaders Forum. [on-line], 2004.[cit. 28.9.2006]. Dostupné na <http://www.blf.cz/publikace.htm>

OEU - Observatory of the European University. Metodological guide. Strategic management of university research activities. Lugano: Prime, 2006. [on-line], 2006.[cit. 28.1.2009]. Dostupné na <http://www.prime-noe.org/Local/prime/dir/Projects/OEU/OEU%20methodological%20guide%20v2007.pdf>

Empfehlungen zur künftigen Rolle der Universitäten im Wissenschaftssystem. Köln: Wissenschaftsrat, 2005. ISBN 3-935353-22-7. [on-line], 2006.[cit. 28.1.2009]. Dostupné na http://www.wissenschaftsrat.de/texte/rolle_universitaeten.pdf

CLAES BRUNDENIUS, BO GÖRANSSON AND JAN ÄGREN. The Role of Academic Institutions in the National System of Innovation and the Debate in Sweden. Research Policy Institute, Lund University, Sweden 2006. [on-line], 2006.[cit. 20.1.2009]. Dostupné na <http://developinguniversities.blogspot.com/category/sweden/>

OECD thematic review of tertiary education Country Background report for Finland. Publications of the Ministry of Education, Finland 2005. [on-line], 2006.[cit. 10.1.2009]. Dostupné na http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2005/oecd_thematic_review_of_tertiary_education_country_background_r?lang=fi&extra_locale=en.

North West Universities. Times On-line. [on-line], 2009.[cit. 10.1.2009]. Dostupné na http://www.bcglocations.com/uk/uk_art_nwua.html

Final Report to the Russell Group of Universities. Measuring Third Stream Activities. SPRU, University of Sussex, 2002. [on-line], 2009.[cit. 10.1.2009]. Dostupné na http://www.sussex.ac.uk/spru/documents/final_russell_report.pdf

DAVINIA PALOMARES-MONTERO; ADELA GARCÍA-ARACIL. Trade-offs of Spanish Public Universities missions: teaching, research and third mission. Instituto de Gestión de la Innovación y del Conocimiento, INGENIO (CSIC-UPV). Valencia, 2005. [on-line], 2009.[cit. 10.1.2009]. Dostupné na http://www.dipoli.tkk.fi/uce/seminaari/150906/what_is.pdf

jako centra vzdělávání, vědy a tvořivé a umělecké činnosti sehrávají, povede i ke zvýšení atraktivnosti vysokých škol a možnosti získání dalších finančních zdrojů zejména ze soukromé sféry. Tato spolupráce také umožní studentům snazší přechod z akademického do profesně-praktického prostředí. Cílem je významné posílení spolupráce s regionálními institucemi a potenciálními zaměstnavateli.

2.

Zmínky o třetí roli, které jsme v rozvojových dokumentech našli, jsme rozdělili do skupin podle jejich tématu. Neměli jsme pro toto rozdělení žádný vzor a kategorie jsme tvořili až na základě sebraného materiálu. Jsme si vědomi, že nejsou přesně definovány a že se navzájem mohou překrývat, ale šlo nám alespoň o hrubé rozlišení témat, kterých se třetí role může týkat. Ke každé kategorii uvádíme několik příkladů.

Region, město:

- Nabídka kurzů celoživotního vzdělávání vytvářena ve spolupráci s úřadem práce a krajským úřadem s cílem snížit nezaměstnanost v regionu (OU)
- Projekty „Konkurenceschopnost malých měst v České republice“ a „Teorie učících se regionů a její uplatnění v regionálním programování a projektování“ (ZČU)

Instituce, svazy:

- Spolupráce s Regionální agrární komorou Jihomoravského kraje při založení a provozování Krajského informačního střediska pro potřeby zemědělství a venkova (MZLU)
- Podíl na vzniku Klastru českých nábytkářů společně s Asociací českých nábytkářů a Svazem českých a moravských výrobních družstev (MZLU)
- Spolupráce s Jihočeskou hospodářskou komorou (budování technologických center) (JU)

Podniky:

- Spolupráce v sektoru bankovníctví, s úřady všech typů a stupňů, s podnikatelskými subjekty (VSTECB)
- Vzdělávání zaměstnanců podniků – tzv. „kurzy šité na míru“ podle konkrétních potřeb podniků (ZČU)
- Projekty aplikovaného výzkumu pro průmyslové firmy v regionu i mimo něj (TUL – zařízení pro výrobu polymerních a anorganických nanovláken)

Spolupráce s VŠ, VOŠ, SŠ:

- Podpora středoškolské studentské odborné činnosti, studentské olympiády (MZLU, ZČU)
- Účast na výstavě „Vzdělání a řemeslo“ – oslovení konkrétních středních a vyšších odborných škol v regionu (VSTECB)

Vzdělanost:

- Digitální knihovna elektronických kvalifikačních prací přístupná veřejnosti (VUT)
- Rekvalifikační kurzy pro pracovníky veřejné správy, programy zájmového vzdělávání pro veřejnost (ZČU, MU)
- Zpřístupňování výsledků vědeckého bádání odborné i širší veřejnosti, např. prostřednictvím univerzitního vydavatelství (MU)

Umění a kultura:

- Pěvecký soubor, univerzitní galerie (ZČU, TUL)
- Vysokoškolský umělecký soubor Pardubice, koncertní činnost, soutěže a festivaly doma i v zahraničí (UPa)
- Veřejná divadelní a koncertní činnost (Studio Marta, Komorní opera, janáčkův akademický orchestr) (JAMU)

Péče o občany:

- Prevence negativních jevů (drogy a jiné návykové látky) (JU)

- Integrace menšinových skupin obyvatel České republiky, studium kvality života seniorů a dětí, prevence civilizačních chorob (JU)
- Prázdninové pohybové aktivity dětí školního věku „Týdny pohybu hrou“ (TUL)
- Program pohybových aktivit (OU)

Studenti se specifickými potřebami:

- Centrum podpory studentů se specifickými potřebami Pyramida (OU)
- Projekt Slunečnice: seminář o problematice sluchově handicapovaných, konference Zkvalitňování přístupu akademických pracovníků k integraci znevýhodněných studentů, den otevřených dveří (VŠB-TUO + OU)

3.

Při četbě rozvojových dokumentů vysokých škol si nelze nepovšimnout, jak se jednotlivé pasáže odlišují mírou obecnosti svých formulací. Uvědomujeme si, že dlouhodobé záměry a výroční zprávy jsou dokumenty různého typu a že někde obecné formulace nemusí být na závalu, ale zkušenost z analýzy těchto dokumentů říká, že není pravidlem, že by se nepřiliš konkrétní výroky objevovaly pouze v dlouhodobých záměrech. Uvádíme několik ukázek obecných formulací, které hraničí až s významovou vyprázdněností a naproti nim pak několik velice konkrétních sdělení o naplňování třetí role té které vysoké školy.

Obecné deklarace:

- *Budování vazeb s průmyslem*
- *Spolupráce s regionálními středními školami*
- *Příspěvek k dalšímu dobrému rozvoji vzdělanosti, vědy a výzkumu, příspěvek k utváření kvalitního podnikatelského, ekologického i kulturního obrazu společnosti.*

Konkrétní příklady:

- *Projekt se Společenstvím cukrářů ČR zaměřený na obnovu tradic „mistrovské školy cukrářské“*
- *Spolupráce v oblasti experimentálních metod s klastry EKOGEN, o.s. a NIPAS, o.s., Technickým a zkušebním ústavem stavebním, Sdružením pro stavebnictví a územní rozvoj při JHK, s Českou komorou autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě, Českým svazem stavebních inženýrů, Českou vodohospodářskou společností a Ústavem pro hydrodynamiku AV ČR, v.v.i.*
- *Vytvoření nové turistické mapy s názvem „Špendlíky historie na mapě Plzně“, jednotného vizuálního stylu pro Knihovnu města Plzně, spolupráce na informační kampani zaměřené na konzumaci alkoholu mladistvými „Dávej bacha, když sedáš za volant“, charitativní projekt Lavičky Plzeň 2007, ztvárnění několika zastávek plzeňské hromadné dopravy atd.*

4.

Protože nikde není definováno, co přesně třetí role je a jak má být naplňována, po celou dobu zkoumání rozvojových dokumentů vysokých škol jsme se potýkali s problémem, které činnosti a aktivity do oblasti třetí role můžeme zahrnout a které nikoliv.

Nejasná je hranice mezi třetí rolí a vědou a výzkumem, resp. přenosem jejich výsledků do praxe:

- *Vedle podpory základního výzkumu bude Přírodovědecká fakulta JU usilovat o zvýšení počtu chráněných technologií (např. patenty, užité vzory) a jejich přenosu do praxe. (JU)*
- *Jako komanditista ve společnosti TechnoPark Pardubice k.s. podněcovat inovační trendy založené na progresivních metodách a technologiích. (UPa)*

V následujícím případě jsme nedokázali rozhodnout, kde končí věda a výzkum a kde začíná služba občanům:

- *Spolupráce v oblasti infekčních nákaz – diagnostika, sledování epidemiologicko-ekologických vztahů (lymská borelióza, klíšťová encefalitida) (JU)*

Není ani zcela zřejmé, která forma vzdělávání (a rozšiřování studijní nabídky) je první a která už třetí rolí vysokých škol:

- *Spolupracovat se středními školami s cílem zvýšení zájmu o studium technických a přírodovědných oborů, prezentovat činnost kateder přednáškami, organizování soutěží studentů. (TUL)*
- *Vzhledem k jedinečnosti jihočeského regionu vytvořit samostatný studijní obor Cestovní ruch se specializací agroturistika, hotelnictví a veřejné stravování. (JU)*

Marie Dohnalová - Společenská odpovědnost univerzity – příklad Fakulty humanitních studií, UK
--

Poslání univerzit

V současnosti je pozornost ve vysokém školství věnovaná Bílé knize terciárního vzdělávání. V diskusích (také Rady vysokých škol) je zřejmá kritika takzvané třetí role VŠ. Podle Rady vysokých škol termín znamená, že akademická půda je stále více místem, kde se vytvářejí nové znalosti, tedy že na univerzitách tradičně nedochází pouze k předávání vědomostí. Zástupcům VŠ vadí, že úloha univerzit je v Bílé knize terciárního vzdělávání převážně rozebírána jen v kontextu s průmyslem. Třetí role však zahrnuje například i služby v oblasti školství, zdravotnictví nebo sociální. Očekává se, že třetí role bude v budoucnosti teprve naplňována a uvažuje se o způsobech.

Společenská odpovědnost univerzity vyplývá z poslání vysoké školy. Zákon č. 111 z roku 1998 o vysokých školách uvádí: Vysoké školy jako nejvyšší článek vzdělávací soustavy jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti tím, že: uchovávají a rozhojňují dosažené poznání a podle svého typu a zaměření pěstují činnost vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost, umožňují v souladu s demokratickými principy přístup k vysokoškolskému vzdělání, získání odpovídající profesní kvalifikace a přípravu pro výzkumnou práci a další náročné odborné činnosti, poskytují další formy vzdělávání a umožňují získávat, rozšiřovat, prohlubovat nebo obnovovat znalosti z různých oblastí poznání a kultury a podílejí se tak na celoživotním vzdělávání, hrají aktivní roli ve veřejné diskusi o společenských a etických otázkách, při pěstování kulturní rozmanitosti a vzájemného porozumění, při utváření občanské společnosti a přípravě mladých lidí pro život v ní, přispívají k rozvoji na národní a regionální úrovni a spolupracují s různými stupni státní správy a samosprávy, s podnikovou a kulturní sférou, rozvíjejí mezinárodní a zvláště evropskou spolupráci jako podstatný rozměr svých činností, podporují společné projekty s obdobnými institucemi v zahraničí, vzájemné uznávání studia a diplomů, výměnu akademických pracovníků a studentů.

Univerzita Karlova založená v roce 1348 patří mezi nejstarší světové univerzity a dnes je jednou z nejvýznamnějších vzdělávacích a vědeckých institucí v České republice uznávanou v kontextu evropském i světovém. Univerzita Karlova je podle platné právní úpravy veřejnou vysokou školou, tj. autonomní vědeckou a vzdělávací institucí. Univerzita má v současnosti 17 fakult (14 v Praze, 2 v Hradci Králové a 1 v Plzni), 3 vysokoškolské ústavy, 6 dalších pracovišť pro vzdělávací, vědeckou, výzkumnou a vývojovou nebo další tvůrčí činnost nebo pro poskytování informačních služeb. Na UK studuje přes 42 400

studentů (což je zhruba jedna pětina všech studentů v ČR), kteří studují ve více než 270 akreditovaných studijních programech s takřka 600 studijními obory.

Prioritou univerzity je vědecká a výzkumná činnost, o kterou se též musí opírat doktorské i magisterské studijní programy. Cílem UK je profilovat se jako research university, konkurenceschopná v rámci světového univerzitního a výzkumného prostoru. Zásadní důraz klade univerzita na mezinárodní spolupráci s prestižními vzdělávacími a vědeckými institucemi. UK uzavřela celkem 450 bilaterálních smluv a 170 mezinárodních partnerských smluv se zahraničními univerzitami.

Připomínky Rady vysokých škol k návrhu Bílé knihy terciárního vzdělávání

Experti na oblast terciárního vzdělávání v ČR mají potřebu přispět do diskuse řadou připomínek, které jsou jednoznačně vedeny snahou tento dokument dopracovat, doplnit, event. odstranit některé jeho nedostatky a jednostrannosti.

Rector Univerzity Karlovy v Praze se netají kritikou Bílé knihy terciárního vzdělávání. „Pokud jde o tzv. třetí roli vysokých škol, je problematika v BKTV příliš zúžena prakticky na záležitost transferu inovací technického charakteru směrem k podnikatelské sféře. Nelze sice nevidět zásadní důležitost tohoto transferu pro rozvoj průmyslu a národního hospodářství obecně a zpětně i pro vysoké školy, ale oblast třetí role zahrnuje mnohem širší služby společnosti a jejímu rozvoji, a to např. v oblastech školství, zdravotnictví, sociálních služeb, administrativy, kultury atd. V těchto oblastech se stát nemůže zříci svojí odpovědnosti a vyvstává otázka, jak právě on hodlá vůči vysokým školám uplatňovat roli „stakeholdera“. Tato záležitost není v BKTV prakticky reflektována.“ *(Na základě připomínek členů Rady vysokých škol vypracoval místopředseda Rady VŠ prof. Jan Bednář, 2008.)*

Jak se třetí role realizuje na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze?

V souladu se záměrem, s nímž byla v roce 2000 založena, sleduje Fakulta humanitních studií UK i nadále především následující cíle: poskytovat vysokoškolské vzdělání v humanitních oborech, vědecky pracovat v širokém rozsahu věd o člověku a lidské společnosti, dále rozvíjet systém studia s individuálním kurikulem a kreditován hodnocením a vyplňovat mezery v nabídce humanitních oborů na UK. Fakulta nabízí dělené studium v bakalářském, magisterském a doktorském stupni, programy celoživotního vzdělávání a podporuje mezinárodní výměny studentů. Její vědecká činnost je soustředěna do oblasti humanitních a společenských věd, zejména s ohledem na jejich antropologické a obecně humanistické dimenze.

Hlavní a nosnou vědeckou disciplínou je obecná antropologie jako věda o člověku. Vzdělávací činnost sleduje na jedné straně programy vědeckého poznání člověka, na druhé straně různé aplikace tohoto poznání. Jak v oblasti vědeckého bádání, tak i ve výuce a vedení závěrečných prací klademe velký důraz na rozvoj spolupráce s dalšími vědeckými institucemi v ČR i zahraničí.

Katedra studií občanské společnosti - Studia občanského sektoru

Jako humanitní fakulta je existence fakulty spojena s akreditovanými studijními obory a s realizací výzkumné a badatelské činnosti. Fakulta humanitních studií je moderní, angažovaná a společensky odpovědnou v tom smyslu, jaké obory nabízí a jak připravuje své absolventy.

Jedním z navazujících magisterských oborů je Studia občanského sektoru. Katedra studií občanské společnosti, které obor realizuje, je první samostatná katedra v České republice zaměřená na problematiku občanské společnosti. Zároveň se vznikem 17. fakulty UK, Fakulty humanitních studií, se zrodila myšlenka připravit studium magisterského oboru, který by vytvářel možnosti pro uplatnění absolventů v tzv. třetím (občanském) sektoru. Obor

vznikl v roce 2000 a dodnes jde o jediné takto zaměřené magisterské studium a jedinou katedru studií občanské společnosti v ČR. Marie Dohnalová obor založila společně s několika dalšími kolegy z FHS UK. Inspiraci čerpali ze západních univerzit.

Cíle studia

Student získá přehled o nejnovějších přístupech k občanské společnosti a poznatcích o nestátních neziskových organizacích (NNO) - nadace, nadační fondy, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti- z oblasti sociologie, ekonomie, politologie a práva, přehled o politickém systému a systému zprostředkování zájmů v České republice a Evropské unii a znalosti o tvorbě a vývoji veřejné politiky v národním i evropském rámci aj. Studenti si v průběhu studia vedle těchto teoretických znalostí osvojí i praktické dovednosti z oblasti řízení, provozu a personalistiky NNO. Absolventi jsou také schopni projektovat, zajišťovat i účelně veřejně propagovat filantropické a humanitární aktivity NNO, soukromých i státních subjektů, mají též kompetence pro vyřizování agendy grantových projektů EU, zejména (ale nejen) pro občanský sektor.

O přípravě studentů na jejich společensky odpovědné chování svědčí i témata diplomových prací.

Příklady témat diplomových prací

Firemní nadace v kontextu společenské odpovědnosti firem.

Komparativní výhody nestátních neziskových organizací v zahraniční rozvojové spolupráci České republiky.

Lobbying neziskových organizací v Evropské unii.

Měření účinků firemního dárcovství a podpory firem do komunity jako součást společenské odpovědnosti firem.

Možnosti a meze pořádání veřejných sbírek v České republice.

Občanská společnost v pojetí českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause.

Podmínky pro přijetí koncepce sociální ekonomiky v České republice.

Role státního a nestátního občanského sektoru v Praze a Středočeském kraji.

Působnost nestátních neziskových organizací v oblasti náhradní péče - Fond ohrožených dětí.

Síťování v občanském sektoru - formy spolupráce nestátních neziskových organizací.

Social Capital: Usefulness of the Concept

Srovnání podmínek pro vývoj občanského sektoru v České republice a Slovenské republice po rozpadu ČSFR. Vztah státu a nestátních neziskových organizací.

Venkov jako nové místo pro nové typy neziskových organizací a vytváření identit.

Zapojování veřejnosti a občanského sektoru do rozhodovacích procesů v komunální politice.

Uplatnění absolventů

Studium připravuje odborníky pro uplatnění v občanském sektoru, ale také na pozicích v soukromém sektoru (odbor společenské odpovědnosti firem, public relations, firemní filantropie) nebo státní správě (řízení evropských fondů, rozhodování o státních dotacích), dále v oblasti vzdělávání, poradenství a osvěty, v médiích, politických stranách, mezinárodních institucích a organizacích aj. Studium svým absolventům poskytuje dostatečnou kvalifikaci pro vzdělávací činnost zaměřenou na pracovníky občanského sektoru. Nejčastější pracovní pozice absolventů oboru: programový manažer, koordinátor projektu, fundraiser.

Absolventi našli uplatnění například v: Amnesty International, Centrum pro integraci cizinců o.s., Člověk v tísni o.p.s., Fórum dárců o.s., Google Czech Republic, s.r.o., Greater [London Enterprise](#), Krajský úřad Liberec, Linka bezpečí o.s., Magistrát hl.m. Prahy, Magistrát města Brna, Nadace Charty 77, Nadace rozvoje občanské společnosti, Nadační fond

Domovy potřebných, Probační a mediační služba ČR, Rozvojové středisko Ministerstva zahraničních věcí ČR, Siemens, s.r.o., Úřad práce Most.

Výzkumná a badatelská činnost učitelů katedry je v souladu s realizací výzkumného záměru Fakulty humanitních studií (Antropologie komunikace a lidské adaptace), tématu „lidská práva v občanském sektoru“. Katedrou byl úspěšně realizován evropský projekt CZECHKID – multikulturalita očima dětí, Antidiskriminace v rámci programu EU Transition Facility projektu Antidiskriminace, Civic participation and representation of refugees and asylum seekers in the EU, Combating social exclusion among young homeless populations: a comparative investigation of homeless paths and reinsertion programmes for young men and women of different ethnic and migrant statuses, How teachers cope with multicultural education: Case of the Czech Republic, Podnikání nestátních neziskových organizací, Role organizací občanské společnosti integraci vybraných menšin v ČR, Sociální ekonomika – nová oblast výzkumu, Social Anthropology in and of Post-Socialism, Special Thematic Issue of Sociologický časopis/Czech Sociological Review, Stát a občanská společnost v postkomunistických zemích střední Evropy.

Závěr

Domnívám se, že Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze realizuje svojí třetí roli mimo jiné v tom, že jsou zde vhodné podmínky pro realizování a rozvíjení magisterského oboru Studia občanského sektoru.

Ivan Malý - Realita realizace společenské odpovědnosti/angažovanosti vysokých škol v praxi (případ konkrétní fakulty), Ekonomicko-právní fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Popsat, jak je na konkrétní fakultě realizovaná tzv. společenská odpovědnost resp. angažovanost, není zcela snadné. Pro univerzitní prostředí je typická relativně vysoká decentralizace pravomocí, autonomie rozhodování a často i odpor k byrokratickým činnostem, zde zejména k vykazování, evidenci apod. Každopádně, v námi popisovaném případě jsme konfrontováni se situací, kdy fakulta sice identifikuje svou „společenskou odpovědnost“ jako jeden z rozměrů své činnosti, nicméně není k dispozici žádný souborný přehled aktivit v této oblasti. Může se tak lehce stát, že některé aktivity či formy realizace zůstanou opomenuty. V této studii vycházíme primárně ze znění tzv. věcných plánů – základních řídicích dokumentů zpracovávaných a vyhodnocovaných s roční periodicitou. Měli jsme k dispozici znění za období 1999-2007, což považujeme za dostatečně relevantní období. Celkový obrázek pak doplňujeme o aktivity, které se na fakultě realizují v rámci takříkajíc společné univerzitní politiky, a o specifické činnosti, které sice nejsou uváděny ve věcných plánech, ale konají se s podporou či se souhlasem fakulty jejím jménem a na její půdě.

Na popisované fakultě je společenská odpovědnost institucionálně součástí resortu „vnějších vztahů“, kam původně spadaly zahraniční aktivity²² a aktivity zaměřené na partnery fakulty v nejširším smyslu, tj. od absolventů, přes sponzory a potenciální zaměstnavatele až po širší odbornou veřejnost a obecně řečeno lokální komunitu. Podstatná většina aktivit v rámci „vnějších vztahů“ má marketingový charakter, nicméně vidíme zde i jasné případy „nezištné“ společenské angažovanosti, přičemž patrně nepřekvapuje, že tyto dvě polohy lze v praxi dosti těžko oddělovat, takže my se o to nebudeme snažit a ponecháme to na úvaze čtenáře.

²² S rozvojem zahraničních vztahů došlo k jejich vyčlenění.

Fakulta se dlouhodobě orientuje na spolupráci s občanskými sdruženími, které se věnují propagaci a rozvoji ekonomiky či příbuzných disciplin. Systematicky podporuje aktivity místní pobočky České společnosti ekonomické, mezinárodní studentské organizace AIESEC, na půdě fakulty vzniklo sdružení MUES (Ekonomická společnost MU). Fakulta se rovněž angažovala jako iniciátor a spoluzakladatel tzv. „Manažerského klubu“ - společné aktivity s regionální obchodní komorou.

Dlouhodobou prioritou byla podpora vzniku absolventské organizace, což nakonec vyústilo v mnohem širší projekt garantovaný univerzitou, přičemž fakulta zde sehrává rovněž jistou roli. Fakulta pravidelně na své půdě pořádá setkání s absolventy a jejich partnery (Absolventský majáles, reprezentační ples).

Zejména v posledních letech došlo k rozvoji spolupráce se středními školami, resp. aktivit zaměřených na středoškolské studenty, podporu jejich volnočasových aktivit i informovanosti o možnostech studia na ESF a jejich následném uplatnění v praxi. Fakulta pořádá standardní dny otevřených dveří, ale také speciální akci „Den na vysoké škole“, kdy si vybraní studenti partnerských gymnázií a středních škol mohou vyzkoušet účast na přednáškách, v seminářích apod.

Příkladem klasického naplňování tzv. třetí funkce/role vysoké školy byl rovněž i projekt vzniku Kariérního centra ve spolupráci s Zentrum für Berufsplanung ve Vídni (Wirtschaftsuniversität Wien) s cílem posílit možnosti fakulty v oblasti pracovního uplatnění studentů a absolventů, spolupráce s partnerskými institucemi, realizace praxí a stáží.

Ročně je na fakultě pořádáno cca 5-10 veřejných přednášek určených jak členům akademické obce, tak i širší veřejnosti. Reprezentační ples fakulty je koncipován jako místo setkání zejména pracovníků fakulty, absolventů, zástupců spolupracujících institucí, široké odborné veřejnosti a studentů.

Významnou aktivitou, která zcela odpovídá charakteristikám „společenské angažovanosti“ je podíl na univerzitou organizovaném a financovaném vzdělávání v rámci tzv. Univerzity třetího věku (U3V). Na přednáškách se zde za symbolickou odměnu podílí řada pracovníků fakulty.

Již několik let realizuje fakulta „zelenou“ odpadovou politiku, což byla původně aktivita a požadavek studentské komory akademického senátu.

Vědomí společenské odpovědnosti se v praxi odráží na přijímacím řízení organizovaným univerzitou za spoluúčasti fakulty. V rámci odvolacího řízení jsou významně zvýhodněni hendikepovaní uchazeči o studium, případně cizinci, kteří překonávají jazykový handicap. Díky technické podpoře univerzitního pracoviště pro studenty se zvláštními nároky na ESF studuje řada hendikepovaných studentů (bezbariérový přístup, výtahy, brailovo písmo – bude dokončeno toto značení všech poslucháren a pracovišť, jsou samozřejmostí)

Standardním prvkem stipendijní politiky jsou sociální stipendia. Sociální důvody jsou zpravidla uznávány jako relevantní při žádostech o osvobození či snížení poplatků a výjimky ze studijního řádu. V současnosti fakulta intenzivně zvažuje i zapojení do filantropických projektů a aktivní stipendijní politiku zaměřenou na podporu studentů z vybraných zemí.

Antonie Doležalová - Třetí role univerzity: Vzdělávání manažerů neziskových organizací

Chci se na tomto místě zamyslet nad otázkou, jakou roli hraje ve vztahu k neziskovému sektoru vysoká škola jako místo, kde budoucí manažeři získávají některé ze svých znalostí a dovedností a zamyslet se také nad tím, zda situace v České republice opravňuje k úvahám, že univerzity ve vztahu ke třetímu sektoru hrají nějakou speciální roli.

Můj příspěvek je založen na mých vlastních zkušenostech z Národohospodářské fakulty Vysoké školy ekonomické v Praze. Zároveň se pokusím své zkušenosti převést do obecnější roviny, která by umožnila aplikaci mých poznatků do vyučovací praxe na jiných vysokých školách.

Předesílám, že můj přístup ke vzdělávání manažerů neziskových organizací se opírá o přesvědčení, že vzdělávání těchto manažerů se principiálně neodlišuje od vzdělávání manažerů obecně, protože tato práce v obou případech vyžaduje stejné vstupní dovednosti a znalosti. Manažeři ziskových i neziskových firem se potýkají se stejným institucionálním prostředím. Obě skupiny manažerů pracují v tržním prostředí, i když situace v Čechách občas budí zdání, že tomu tak není. Obě hledají cestu k uspokojení potřeb svých zákazníků.

Univerzity a neziskový sektor: co je spojuje?

Hannah Arendtová napsala, že univerzita patří k „výbavě“ civilizované společnosti, a tato společnost není schopna přežít jejich zánik jako míst, kde se pěstuje intelektuální objektivita, nezaujaté hledání pravdy, jako institucí, jejichž hlavní sociální a politická funkce spočívá v nestrannosti a nezávislosti na sociálním tlaku a politické moci.²³

I když etymologie slova univerzita není jasná a neexistují pro ni potřebné historické doklady, je velmi pravděpodobné, že termín univerzita vznikl ze slovního spojení „in unum vertere“, znamenající „v jedno obrátit“, „sjednotit“, „učinit jedním“. Středověké univerzity vznikaly jako instituce, založené na myšlence jednoty, společenství, vzájemné podpory a ochrany, celistvosti v naukách a v šíření poznání, společného soužití akademické obce při naplňování společného smyslu existence univerzit. Středověcí žáci, studenti, bakaláři, licenciáti, mistři, doktoři či korporace profesorů na sebe brali vědomě závazek, který nalezneme formulovaný v zakládajících listinách mnoha slavných univerzit: pospolu a v jednotě „odhánět mračna nevědomosti [...] být ku prospěchu společenství i jednotlivcům a rozmnožovat dobro člověka“ (zakládající listina univerzity v Kolíně nad Rýnem, 21. 5. 1388).²⁴

Ani dnes univerzity nejsou klasickou firmou, která nabízí zboží. Univerzita nepatří státu či administrativě, jejím základem je akademická obec, a tu tvoří rovným dílem pedagogický sbor a studenti. Jejich práce stojí a padá se svobodomyšlností ducha a s pocitem osobní zodpovědnosti každé z těchto skupin za svůj vlastní duchovní rozvoj a tím blahobyť celé společnosti.

Neziskový sektor není doplněk státní sociální péče, ani vše a nic zahrnující meziprostor mezi soukromou a státní sférou, ale alternativa, jak pracovat. Pracovat v neziskovém sektoru, lépe řečeno podnikat, podnikatelsky objevovat v neziskovém sektoru totiž znamená být inovátorem nejen ve smyslu objevování nových podnikatelských příležitostí, ale i na poli individuální odpovědnosti ke společnosti.

Ve dvacátém století se obě oblasti (oblast vzdělání i oblast sociální) dostaly do hledáčku státní moci, takže dnes je zřejmé, že žádná vláda si nemůže dovolit vědu, vzdělání a sociální oblast nepodporovat. Pro univerzity ani neziskovky to však není jednoznačně pozitivní moment, byť se zdá být jakkoli výhodný tok prostředků ze státních rozpočtů do jejich struktur. Tím, že se univerzity staly zcela závislými na státních zdrojích, ztratily nepochybně část své integrity a svobody. Chtějí-li se z této závislosti vymanit, nezbyvá jim, než přestat žádat o prostředky stát a naučit se hledat zdroje pro svůj rozvoj jinde – v soukromém sektoru. Zároveň by tím mohly univerzity dokázat nahradit organizaci

²³ Arendtová H., O násilí. Praha 2004, s.68.

²⁴ Z projevu Prof. M. Horyny, nositele Ceny rektora Masarykovy univerzity za rok 2007 přednesený na Dies Academicus MU 14. května 2008.

založenou na moci, tolik přetrvávající v naší postkomunistické společnosti, organizací založenou na úctě a respektování svobody druhých. Vzhledem k rostoucí roli vzdělání to je přímo výzva. Vzhledem ke snižující se schopnosti státu zajistit sociální blahobyť i skupinám na okraji společnosti je to však naléhavá výzva i pro neziskový sektor.

Víra v sílu vzdělanosti a přesvědčení o potřebě individuální odpovědnosti jsou tudíž dvě výrazné charakteristiky, které spojují univerzity a neziskovky. Ale dovolím si připojit ještě jednu, nanejvýš důležitou spojitost: od vzniku prvních univerzit nepatřili akademici ani studenti k elitě společnosti, a trvalo stovky let, než společnost připustila, že jí dlouhé a nudné disputace přinášejí dlouhodobý užitek. Také lidé věnující se práci v neziskových organizacích nebudí vždy obdiv svého okolí, jsou spíše považováni za jakési podivíny, většinová společnost často nedůvěřuje jejich „neziskové“ motivaci, mnohem více se zabývá negativními příklady z neziskové praxe než jejich pozitivními výsledky. Kde tedy hledat naději, že se tato situace změní: možnou cestou je inspirace v historii: poznání skutečnosti, že tomu tak vždy nebylo, že mecenáši, dárcové, a vůbec lidé věnující se charitě, mohou skrze svoji práci dojít společenského uznání. A tady se protíná realita fungování neziskových organizací a pravý smysl univerzit, a v tomto průniku dostává vývoj neziskového sektoru možnost nové dynamiky.

Co by vysoká škola měla naučit budoucí manažery neziskových organizací?

Měla by je naučit chápat smysl lidské kooperace, která hraje v každodenním životě stejně důležitou roli jako konkurence.

Měla by je obeznámit s institucionálním prostředím, v němž se neziskové organizace pohybují.

Měla by jim dovednosti související s praktickými otázkami řízení firmy, včetně řízení finančního.

A konečně, měla by je naučit pracovat s vícezdrojovým financováním a nespolehat se na státní zdroje. To je totiž ten úhel pohledu, který způsobuje, že se na neziskovky nepohlíží jako na standardní firmy, ale na nějaký přívěšek státního rozpočtu. Dokud nedojde k tomuto řezu, nebude možné rozlišovat efektivní a neefektivní neziskové organizace, trh nebude schopen prostřednictvím cenového mechanismu signalizovat potřebu nových pracovních sil pro tento sektor a růst poptávky po „sociálních“ službách, a vysoké školy samy nebudou mít žádný signál, na jehož základě by mohly připravovat speciální studijní programy, zaměřené na práci v neziskovém sektoru, ale i na vztah mezi sektorem neziskovým a ziskovým. Předkladatelé akreditací takových oborů či předmětů budou u vedení svých fakult narážet na stále tvrdší bariéru ekonomické kalkulace. Obory, o které studenti nestojí, nemá přece smysl akreditovat.

Jak z tohoto kruhu ven?

Jednou z cest je akreditace jednotlivých předmětů, které přichází s aplikací ekonomie - ať teoretické či praktické - na neziskový sektor. To je cesta, kterou jsme zvolili na NF VŠE s tím, že předměty budeme akreditovat postupně, podle zájmu studentů. Tím se vyhýbáme nejen nedůvěře či dokonce neochotě příslušných fakultních orgánů při akreditaci, ale zároveň situaci, kdy před studenty předstupuje nedostatečně vybavený a nedostatečně erudovaný profesionál v roli učitele, který jenom náterem interdisciplinarit zkouší přetříť klasický marketing na neziskový, rozpočtování na neziskové apod., a vymýšlí si nová pravidla, definice a poučky. Ale jak praví staré židovské přísloví, je to jen staré víno v nových lahvích. Takže klíčové otázky, které si musí vysoké školy při výuce manažerů pro neziskový sektor zodpovědět, se točí kolem profilu absolventa. Měl by to být v každém případě vzdělaný ekonom, který může stavět na nejnovějších teoretických poznatcích ekonomie. Člověk, který

se z různých úhlů pohledu seznámil s neziskovým sektorem: zná jeho historii, ví, jaké motivace v neziskovém sektoru hrají roli, zná jeho institucionální zakotvení, orientuje se v domácích i zahraničních zvyklostech při organizaci neziskového sektoru. Tím se mu otevírají možnosti, se kterými může naložit podle svých vlastních morálních postojů, ať už odejde pracovat do státního, soukromého nebo neziskového sektoru. I v těch prvních dvou totiž může pracovat pro sektor neziskový, stejně jako ve svém soukromém životě.

Způsob výuky ekonomie pro neziskový sektor.

Úvodní kurz dvanácti přednášek a seminářů seznamuje studenty s tím, co to je neziskový sektor a jak funguje v České republice i jinde – dnes i v minulosti. Zároveň jsou studenti konfrontováni konkrétními příběhy a postoji zaměstnanců neziskových organizací, kteří do přednášek chodí jako hosté a představují svou práci tak, jak ji sami vidí. V další části semestru studenti získávají znalosti z oblasti organizace neziskového sektoru, studují texty klasiků ekonomie, vypořádávají se s otázkou dobročinnosti, filosofů, analyzujících fenomén altruismu, seznamují se s nejnovějšími vědeckými poznatky z oblasti sociobiologie a psychologie, které se zabývají otázkami hledání blahobytu a štěstí v individuálním životě, zamýšlí se nad propojením individuálního a sociálního života člověka, nad konfrontací individuálního a skupinového zájmu. Zkrátka, jako budoucí profesionální ekonomové, hledají odpověď na otázku, co to znamená, být člověkem ekonomickým: seznamují se s ekonomii jako vědou o lidském jednání.

Druhý kurz se týká řízení neziskových organizací: kurz počítá s tím, že studenti mají za sebou kurzy ekonomie, marketingu, účetnictví či financí, které se standardně na VŠE vyučují, a proto kurz přináší již poznatky o řízení neziskových organizací a aplikaci těchto dovedností do neziskových organizací. Studenti získávají praktické informace a dovednosti pro řízení neziskové organizace jako standardní firmy. Tento kurz už nestojí na spolupráci s neziskovkami, o jejich fungování už mají studenti přehled z prvního kurzu. V tomto programu mají naopak pevné místo předem připravení odborníci ze soukromých, tržních firem, kteří jednotlivé ekonomické aplikace doslova demonstrují na případových studiích: ať už jde o strategický marketing, PR a reklamu, IT technologie, finanční řízení jako součást standardního řízení firmy, účetnictví a daňové implikace, operativní a strategické plánování, rozpočtování a řízení nákladů.

Závěr

Univerzity by i nadále měly by být místem, kde se pěstují svobodná diskuse, daří se otevřeným a svobodomyslným jedincům, nadaným kritickým duchem, a mohly by také napomoci znovu objevit neziskový sektor jako pole pro určitý druh podnikatelství, projevení empatie a základ pro budování občanské společnosti. Tím, že studenti absolvují praxi nebo alespoň rozhovory s lidmi z neziskového sektoru, sáhnou si na jeho problémy v praxi, sami se navíc mohou již během studia své návrhy realizovat. Takto k občanským ctnostem „probuzení“ absolventi vysoké školy, mnohem lépe chápou, že sledovat svůj vlastní zájem nemusí být v rozporu se zájmy druhých, a že práce v neziskovém sektoru není práce nezisková. A lze doufat, že tuto zkušenost budou dál ve svém životě používat. Ale to nelze přikázat: univerzity musí zůstat místem tvůrčí svobody.

Od svého počátku rovněž věnuje NROS mnoho pozornosti zlepšování celkových podmínek činnosti neziskových organizací, podpoře vzájemné informovanosti, vzdělávání, vytváření legislativního prostředí, mapování a rozvoji informačních zdrojů.

NROS dlouhodobě sleduje ve svých programech i projektech růst kompetencí, kvality i dlouhodobé udržitelnost neziskového sektoru jako nové společenské entity po roce 1989. Svými granty podporuje mimo jiné i projekty neziskových organizací, které posilují jejich vnitřní strukturu a zaměřují se na vzdělávání manažerů, zaměstnanců i dobrovolníků tak, aby dovedli zajistit udržitelnost své organizace. NROS sama jako přední organizace neziskového sektoru prošla cestou profesionalizace v oblasti řízení a grantování a na základě toho získala jako jediná z NNO akreditaci EDIS (jako implementační jednotka pro programy EU). Je logické, že po získání takových zkušeností NROS přešla k aktivnímu rozvíjení vzdělávacích aktivit ve prospěch vzniku a posilování klíčových dovedností manažerů neziskového sektoru.

Na základě této zkušenosti a na základě iniciativy a finanční podpory paní Georginy Schwarz-Steinsky vznikl i projekt spolupráce Neziskových organizací a vysokých škol. Nadace rozvoje občanské společnosti se oblasti spolupráce neziskových organizací a vysokých škol začala věnovat počátkem rok 2008. Prvním tématem, bylo vzdělávání manažerů neziskových organizací na tuzemských vysokých školách. Analýza této oblasti, která je první svého druhu, byla připravena socioložkou Terezou Pospíšilovou z Fakulty humanitních studií UK, a byla představena na semináři zástupců vybraných vysokých škol a neziskových organizací dne 14. října 2008, pořádaném NROS (se studií je se možné seznámit na www.nros.cz). Již na tomto semináři vznikl záměr věnovat se více tzv. třetí roli vysokých škol, a toto v České republice nové téma vztáhnout k občanské společnosti, resp. ke spolupráci neziskových organizací a vysokých škol. NROS vytvořila strukturu tohoto dokumentu a požádala zástupce vysokých škol a další osobnosti o zpracování jednotlivých autorských příspěvků. Témata byla zvolena tak, aby dokument obsáhl téma třetí role vysokých škol z různých aspektů pohledu jak teorie, tak praktických zkušeností, tuzemských i zahraničních. Autoři příspěvků představili své poznatky na dalším semináři, uspořádaném NROS dne 12. února 2009. Vyvrcholením této etapy projektu je seminář, konaný NROS dne 15. 5. 2009 ve Vile Čerých jako jeden z řady každoročních seminářů věnovaných různým aspektům občanské společnosti v České republice s přesahem na Evropskou Unii.

Seminář v roce 2010

„OBČANSKÁ SPOLEČNOST A POLITIKA“

PRVNÍ BLOK: AKTÉŘI A JEJICH ROLE

Za nejvhodnější institucionální rámec pro dobrý život jedince i společnosti jsou pokládány zastupitelské instituce a vláda zákona. Obecně se předpokládá, že je jejich správné fungování podmíněno oddělením veřejné (institucionální) a soukromé sféry. To je základní předpoklad vymezení rolí veřejných činitelů, profesionálních politiků i správního aparátu a východisko politické etiky i zodpovědnosti. Významnou úlohu při tom hrají mechanismy kontroly moci – zákony, opozic i veřejností, resp. médií.

Úvodní úvaha – Prof. Doc. Josef Alán, CSc., sociolog, správní rada NROS

Další referující:

- **PhDr. Pavol Frič, FSV UK Praha**
- **Prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc., VŠE Praha**
- **Ing. Zuzana Drhová, Ph.D., Úřad vlády ČR**

DRUHÝ BLOK: MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE, NEBO KONFLIKT?

Občanská společnost bývá někdy ztotožňována s tzv. nepolitickou politikou, participativní demokracií nebo jen s charitou. Tyto zúžené představy pak souvisejí i s pokusy definovat je v termínech institucionalizované politiky či státních zájmů, nikoli postojů občanské vzájemnosti. Jde o velmi heterogenní sféru s pestrou paletou funkcí. Organizace, které tuto sféru představují, se dostávají do rozmanitých vztahů ke státním institucím – jak ve formě spolupráce (např. při řešení problémů sociálních minorit), konfliktů (např. při postupech některých ekologických aktivit), nebo mimoběžnosti, která zahrnuje i možnost udržet si autonomii. Podobně rozdílné jsou postoje politické reprezentace – na celostátní i lokální úrovni, které mívají spíš pragmatickou než koncepční podobu. Svou roli v tom hrají jak představy o cílech a prostředcích různých aktivit, tak osobnosti, které za nimi stojí.

Úvodní úvaha – PhDr. Ivan Gabal, GaC Praha

Další referující:

- **Ing. Jana Vohralíková, poradkyně předsedy vlády**
- **Helmut Dohnálek, náměstek hejtmána Královéhradeckého kraje**
- **Prof. PhDr. Jiří Musil, CSc. FSV UK**

Vybrané příspěvky:

Josef Alán - Úvodní úvaha

Naše téma není nikterak originální, vždyť se už nejméně dvacet let objevuje jako předmět diskusí a sporů. V nich nejnápadněji figurují zastánci dvou ideově, ba přímo ideologicky ukotvených proudů, které patří buď spíše k pravému, či naopak levému křídlu politického spektra. Zjednodušeně řečeno jde o spor stoupenců myšlenky, že jádrem, těžištěm, ba snad jediným legitimním zdrojem politické moci v demokratické společnosti je většinový princip mechanismu voleb, proti kterým stojí ti, podle kterých jde o nepřípustnou a nebezpečnou redukci. A na této druhé pozici se nacházejí v podstatě všichni obhájci a stoupenci konceptu občanské společnosti. Takže stojíme-li dnes na půdě nadace, která má

v názvu podporu občanské společnosti, mohli bychom říci, že tady je rozhodnuto. Proč a o čem ještě diskutovat?

Abych nespádl do této jednoduché pastičky, pokusím se v několika poznámkách upozornit na pár souvislostí, které se týkají hlavních aktérů této scény. Jejich role – ať už si je definují a nárokují sami, nebo jsou jim připisovány ostatními, nikdy nebývají jednoznačné a neustále se o nich složitě vyjednává.

Není asi pochyb o tom, že kostru společnosti tvoří síť institucí, z hlediska politické moci má pak stále dominantní postavení instituce národního státu. Vůči občanovi vystupuje jako autorita, která vymezuje jeho práva a povinnosti a své závazné příkazy si vynucuje. Opírá se o soubor norem, kterými svazuje jednání všech lidí i institucí. Je to prostě vládce, který jako jediný může legitimně použít i násilí. V tom, aby se nestal despotou, mu brání právě systém zastupitelské demokracie, vycházející v podstatě ze soupeření politických stran. Odtud plyne to sebevědomí zvolených politiků, že oni, kteří představují volbami legitimované reprezentanty občanů, právě oni a jenom oni, mohou rozhodovat o konkrétní podobě státu. A budeme-li nezaujatí, mají vlastně pravdu. Stát je na nich závislý, byť si našel prostřednictvím značné autonomie státní byrokracie způsoby, jak tuto závislost oslabit. Spor se ovšem vede hlavně o míru jeho moci nad společností. Právce usiluje spíše o to, jak zajistit vzkvétání společnosti, aniž by do toho stát moc mluvil, jak nedovolit státu, aby hypertrofoval a svévolně zasahoval do jejího života. Prosazuje myšlenku minimálního státu – byť se tak v praxi příliš důsledně nechová. Naopak levice se kloní k ideji silného státu, ve kterém spatřuje prostředek, jak „rozdělovat dobro“, zajistit naplňování zásady rovnosti, prosadit kompenzace různých znevýhodnění atd. – obvykle pod hesly sociální spravedlnosti a solidarity - a s využitím nástrojů přerozdělování. Opírá se přitom o projekt sociálního státu.

Do tohoto sporu vstoupilo v posledních desetiletích několik nových faktorů: proces globalizace, především ekonomické, nárůst vlivu Evropského společenství, zvyšující se propast mezi výdaji na zavedené a nárokované služby pro občany a disponibilními prostředky atp. Nechci tyto věci rozebírat, jedno zdá se být jasné – to vše jenom dále přispívá k oslabování moci národního státu. Výsledkem jsou konflikty, ale také snaha státu přenášet některé své aktivity či závazky na jiné aktéry, buď do prostoru soukromého podnikání, nebo – jak to vidíme hlavně v systému sociálních služeb - do prostoru občanské dobrovolnosti. Začíná v občanské společnosti spatřovat užitečného pomocníka - s vědomím, že takto zprostředkovaně se bude moci počítat se soukromými zdroji, které stojí mimo jeho dosah. A tak se občanská společnost, v zásadě stojící mimo stát a nejednou proti němu, stává jeho suplentem a tedy v podstatě nechtěným spojencem. Chtělo by se říci – proč ne? I když by se z nouze dělala ctnost. Jenže: je třeba to jasně pojmenovat – i to, že mnohé z nezvládaných problémů generoval právě stát, tedy důsledně vzato političtí vládcí. A taky brát vážně varování, zda nehrozí etatizace institucí občanské společnosti.

Je i jiná cesta oslabování státu – institucionální a tudíž i mocenská decentralizace. Ta je idejím i praxí občanské společnosti nejbližší. Instituce (našeho) státu jsou v tomto směru dosti rezervované, a to i na úrovni místních státních orgánů, které se ve chvílích nesnází obracejí na centrální orgány jako na spasitele. A s nedůvěrou sledují všechny aktivity, které kříží jejich cesty – nejen podnikatelské, ale možná ještě silněji ty občanské. Dnes se však už politika na této úrovni bez účasti občanských aktivit neobejde, což ovšem vede k mnoha nedorozuměním, nejasnostem i rozporným zkušenostem – z obou stran.

Je to přirozené, protože se ocitáme v prostoru, ve kterém se veřejný zájem prolíná se zájmy skupinovými a menšinovými, ve kterém se dlouhodobost důsledků rozhodování střetává s momentálními, aktuálními postoji či krátkodobými potřebami, občanská spontaneita s byrokracií, zájem hájený státem se zájmy občanů, kterých se bezprostředně dotýká atd. Je přirozené, že hájení těchto lokálních či menšinových zájmů obvykle odehrává v režii iniciátorů občanských hnutí, případně představitelů občanských sdružení, které je rámcují

obecnějšími souvislostmi různých politik – ekologické, zdravotní, sociální atp. V této situaci se státu zmocní podezřívavost – někdy oprávněná, cože/kdože za tím stojí, jaké korporace, ekonomické zájmy, politické síly (vnitřní či vnější), jaké ideologie.

Tito iniciátoři, kteří představují jádro jakékoli angažované občanské menšiny, jsou v mnoha směrech hlavní hnací a velmi rozporuplnou silou občanských hnutí i jednorázových či občasných akcí. Druhou skupinu tvoří aktivní účastníci. Ať jde o příznivce nebo odpůrce, bývají ke své účasti velmi rozmanitě motivováni, což z nich činí docela nespolehlivé seskupení, které se nejednou chová podle vzorců chování davu či masy. Je vnitřně diferencované podle toho, který kolektivní zájem je pro jedince pravým důvodem rozhodnutí hájit ho a prosazovat. A ne vždy vsadí na toho koně, kterého preferují jiní. Navíc u každého kolektivního zájmu hrozí, že přeroste ve skupinové sobectví, a ne každý kolektivní zájem má pozitivní hodnotovou konotaci. A konečně je tu ještě většinové a velmi heterogenní seskupení pasivních až lhostejných, proměnlivý rezervoár vyčkávajících aktérů, kteří se přidávají na určitou stranu situačně, často na základě pragmatického kalkulu. To vše je v dramatech, kterými se vyznačuje vztah státu a občanské společnosti.

Vedle systému politických stran představuje druhý rozhodující mechanismus kontroly státní moci trh. Státní moc nese nelibě přílišnou emancipaci ekonomiky, i když si je vědoma, že jí slouží tím lépe, čím je na ní nezávislejší. Sám stát ovšem disponuje značnými prostředky, což před něj klade úlohu, jak a na co je rozdělovat. A tady vstupují do hry politické strany, zastávající obvykle rozdílné představy a cíle. Jejich soupeření z jedné strany snižuje možnost monopolu státní moci, z druhé strany mobilizuje všechny složky společnosti – občany, trh i instituce občanské společnosti - k tomu, aby se podílely na tom, kterým směrem se má stát jako hospodář ubírat. A především to ovlivňuje postoje jednotlivých sociálních skupin i tím jejich politické preference.

Spolu s trhem se do mocenských her dostává fenomén peněz. Téma „politika, občanské organizace a peníze“ by vydalo na hodinové a hodinové diskuse. A nemusí přitom jít jenom o tak vděčné náměty, jakými jsou korupce, klientelismus, či nepotismus. Stejně důležitými otázkami jsou třeba daňové asignace nebo zisk a podnikání neziskových organizací. A desítky dalších. Jednu bych přece jen zmínil.

Mnoho občanských organizací je formálně podobných běžnému malému, někdy až rodinnému podniku. Jejich pracovníci jsou tudíž na nich existenčně závislí. Občanská aktivita se pro ně stala zaměstnáním. A ony atributy občanské společnosti, které jí byly a jsou přiznávány jako atributy přímo definiční – dobrovolnost, spontaneita, nezávislost, autonomie – se během procesu institucionalizace vytrácejí a vlastně přesouvají o kousek dál, do jiných sociálních prostorů, vytvářených dobrovolníky, ad hoc seskupeními a iniciativami atp. Toto „občanské podnikání“ vytváří svou hybridností unikátní sektor, který se dá jen obtížně jednoznačně vymezit vůči státu, politice či, trhu. Je hodnotově nesmírně heterogenní a soukromé, skupinové a veřejné zájmy se v něm prolínají jako nikde jinde. Je to jakýsi postmoderní slepenec, ve kterém je běžné plynule přecházet od občanských iniciativ k politickým akcím, proměňovat občanská sdružení v politické strany, z charity dělat podnikání, být občansky aktivní a zároveň politicky neutrální, generovat a vyznávat zcela protikladné ideologie atd.

Na tuto scénu však nově a s nebyvalou razancí vstupuje něco nového – velká proměna občanské komunikace způsobená vpádem internetu. Najednou jako by se všechny ony vlastnosti, připisované občanské společnosti – ona spontaneita, angažovanost, aktivita, svoboda, nezávislost, dobrovolnost, samoorganizace – objevily v novém světle, aniž bychom tušili, jaké důsledky to může mít. Dokonce se mění situace okolo parametrů tolik diskutovaných témat jako je přímá demokracie či formování politiky zdola, reálné kolektivní akce – petice, referenda či demonstrace vycházejí z virtuálních společenství. Ve vzniku

internetových sociálních sítí nelze spatřovat jen nové možnosti rozvoje demokracie, stejně tak se v nich skrývají hrozby a rizika.

Rád bych se ještě krátce zmínil o několika dalších aktérech, kteří do diskutovaného tématu nesporně patří. Všem je společné jedno – vystupují v podstatě v roli mediátorů, kteří do vztahu politiky a občanské společnosti vstupují tu s větší, tu menší iniciativou a kteří mají velkou váhu především při formování poznatků, názorů a postojů veřejnosti.

Samozřejmě jde v první řadě o média – nikoli jako pouhého zprostředkovatele informací, ale hlavně jako nositele názorů a postojů se značným dopadem na veřejnost a na formování veřejného mínění, jehož měření se stalo pro rozhodování ve veřejné sféře a politice fetišem. Zvláštní pozornost zasluhuje skupina těch, kteří vystupují jako experti. Protože se řada sporů mezi sférou politiky a občanské společnosti vede kolem věcných témat, jakými je např. využití genetické manipulace v zemědělství, mnohé ekologické či sociální problémy, je přirozené, že se k nim vyjadřují právě experti a všechny strany se na ně odvolávají. Právě oni se stávají členy různých pracovních a vyjednávacích skupin a komisí, účastníky konferencí, žádanými aktéry médií. Jejich špičku tvoří vědci. Zatímco věda sama je v zásadě politicky a občansky neutrální, o vědcích to neplatí – i když ve věcech odborných se odvolávají ne zrovna upřímně na svou hodnotovou neutralitu. Zkušenosti přece svědčí o tom, že stojí za vznikem i obhajobou mnohých ideologií nebo že se snadno dostávají do pozice služebníků tu státních orgánů, tu byznysu, tu politických stran. Přitom se jejich odborná aktivita řídí vlastní logikou vědecké práce a zodpovědnosti za její společenské dopady je zbavuje jejich profesní autonomie. Zodpovědnost nesou realizátoři jejich expertíz – v případě, o který nám jde, politikové, kteří věcným problémům nemusí skoro rozumět. Aby tuto asymetrii ne/vědění a zodpovědnosti nějak přemostili, obklopují se jinou vlivnou skupinou mediátorů – poradci, kteří mají značnou moc, malou zodpovědnost a jejichž odbornost spadá povětšinou do kategorie tzv. popscience.

Všichni tito aktéři – a řadí se k nim další osobnosti veřejného života (umělci, hvězdy pop byznysu atd.) – se jako významní opinion makers stávají významnými hráči ve vztahu politiky a občanské společnosti. Především proto, že na rozdíl od světa kvantit, který získal rozhodující váhu při měření politických či ekonomických úspěchů, mají rozhodující úlohu v kvalitativně rozrůzněném světě hodnot. A které hodnoty se ve společnosti prosadí, to závisí hodně právě na nich.

Zuzana Drhová - Vztah občanské společnosti a politiky

Hranice mezi občanskou společností a politikou je vždy trochu uměle vytvořená, protože se tyto dvě oblasti do značné míry prolínají. Jsou politické strany součástí občanské společnosti? Domnívám se, že ano, i když cíl jejich činnosti – získat podíl na moci – je jiný než například u občanského sdružení poskytujícího sociální služby, sportovního klubu či ekologické organizace prosazující konkrétní cíle ochrany životního prostředí. Politické strany pracují s jinými prostředky než občanská sdružení, ale může jim jít obsahově o velmi podobné věci.

Přesto významný rozdíl tu je. Politické strany usilují a s podílem na moci také mají vliv na chod státu a toky veřejných financí. Politické strany jsou také na veřejných financích do značné míry (otevřeně či skrytě) závislé. U institucí občanské společnosti (občanská sdružení a další formy neziskových organizací, občanské iniciativy) předpokládáme nejen organizační nezávislost na státu (nevládní organizace), ale také do značné míry nezávislost finanční.

Mají-li organizace občanské společnosti plnit všechny role, které se od nich očekávají a u kterých je shoda, že jsou pro zdravý chod společnosti nezbytné (nejen zajišťování služeb, ale také advokační činnosti, mobilizační a dozorové funkce při hájení veřejných zájmů, ochrany lidských a občanských práv), je třeba podnikatelský sektor, státní instituce, ale také politické strany vyvažovat vytvářením podmínek pro existenci nezávislého a svobodného prostoru občanských iniciativ a organizací.

Z tohoto pohledu je vcelku alarmující stále větší závislost nevládních organizací na veřejných zdrojích, a to často jednomu zdroji (Strukturální fondy), která je připravuje o pružnost rozhodování a možnost rychlých reakcí na aktuální potřeby. Uvědomění si specifických rolí, které jednotliví aktéři ve společnosti hrají, může přispět k řešení této situace, kterým je vytvoření nových nezávislých zdrojů pro podporu občanských aktivit a organizací. Ať už to bude formou podpory individuálního a firemního dárcovství s garancí daňových úlev pro dárce, vytvořením nových zdrojů (např. využitím výnosů z loterií) či podporou neziskového „sociálního“ podnikání, které generuje v rámci organizace zdroje pro neziskovou činnost.

Vezmeme-li příklad daňových úlev pro dárce, jsou zde dobře zřetelné vzájemné vztahy různých aktérů, kteří se v optimální situaci doplňují a kde každý nese svůj specifický díl odpovědnosti za řešení. Abychom do budoucna, i v různých nečekaných krizích, uchránili svobodný a pestrý občanský sektor, budou muset nevládní organizace hlasitěji artikulovat své potřeby, vláda a parlament připravit a prosadit potřebná opatření a firmy a jednotlivci intenzivněji využívat svých práv podporovat aktivity občanských organizací a iniciativ dle svého výběru a uvážení.

Pavol Frič - Role občanských elit v ČR

Úvod

Na roli občanských elit (OE) ve společnosti lze pohlížet z perspektiv dvou teorií:

1. Klasická teorie elit vidí v osobnostech, které nepocházejí z řad elit, ale vyčnívají svým talentem nad průměr, členy nové nastupující elity. Těmto osobnostem, mezi něž dnes můžeme počítat i představitele vlivných neziskových organizací, připisuje roli nositelů cirkulace elit (buď pozvolné revitalizace staré elity, anebo její revoluční výměny).
2. Teorie občanské společnosti vidí ve vedoucích osobnostech neziskových organizací reprezentanty široké veřejnosti, bez nichž je demokracie jen skrytou oligarchií. Připisuje jim roli advokáta zájmů veřejnosti a obecného blaha.

Teorie elit tedy připisuje OE roli cirkulační a teorie občanské společnosti roli advokační.

Obecně se dá říct, že klasická teorie elit je v pohledu na občanské elity spíše cynická (OE představují jen novější typ elitářů, kteří nejsou o nic lepší než ti staří) a perspektiva teorie občanské společnosti je spíše idealistická (OE = zachránci demokracie).

Základní otázka zní: „Ke které roli (cirkulační nebo advokační) se více blíží současné občanské elity v ČR?“

Přeloženo do řeči empirických indikátorů v kvantitativním sociologickém výzkumu bude tato základní otázka zodpovězena získáním odpovědí na několik následujících výzkumných otázek:

- Jaké postavení zaujímají v centrálním kruhu elit? V jakém vztahu jsou OE ke starým elitám v ČR?
 - o Do jaké míry jim důvěřují?
 - o Jak často jsou s nimi v kontaktu?

- Jakou sílu a směr mají jejich neformální vztahy s představiteli ostatních typů elit?
 - o Jaký mají na ně vliv?
 - o Jak jsou od nich závislé?

Data

Použitá data pocházejí kvantitativního výzkumu českých elit z r. 2007, který uskutečnilo Centrum pro sociální a ekonomické analýzy UK FSV pod názvem: „**Vztahy elit a veřejnosti**“ v rámci Výzkumného záměru FSV.

Terénní sběr dat proběhl na podzim 2007 na vzorku 1035 respondentů zastávajících vysoké formální pozice v institucích v oblastech:

politiky (111 respondentů),
veřejné správy (138 respondentů),
bezpečnosti (77 respondentů)
ekonomiky (260 respondentů),
médií (97 respondentů),
kultury (umění, vzdělávání a výzkumu, církví (158 respondentů) a občanského sektoru (204 respondentů).

Tab. 1 - Charakteristika struktury výběrového souboru občanských elit

	Počet
- staré servisní (vzájemně prospěšné)	60
- staré advokační (vzájemně prospěšné)	45
- nové servisní (obecně prospěšné)	62
- nové advokační (obecně prospěšné)	17
- infrastrukturní (nadace, střešní org.)	20
CELKEM	204

I. Vzájemná důvěra a kontakty elit v ČR

Na základě hustoty kontaktů a míry důvěry byly respondenti rozděleni do čtyř kategorií:

- **Insideři** mají husté kontakty²⁵ a vysokou míru důvěry k ostatním členům elit, tvoří jádro elit
- **Outsideři** mající řídké kontakty a nízkou důvěru k vládnoucím elitám, nachází se na periferii celkové sítě elit.
- Semiperiferii pak tvoří dva druhy členů:
- a) **konspiranti**, kteří hustotou kontaktů jakoby patří do jádra elit, ale nemají k jeho členům důvěru, jsou tam spíše cizorodým prvkem
- b) **aspiranti**, kteří jsou přitahováni dostředivou silou jádra sítě, vyznačují se vysokou mírou důvěry v ostatní členy elit, ale jejich řídké kontakty s nimi je zatím neopravňují k tomu, aby mohli být plnohodnotnými členy jádra sítě.

Tab. 2 – Postavení OE v sítích jednotlivých typů elit

Pozice v síti	Typ elit (sloupcová %)							Total
	PE	SE	BE	EE	ME	KE	OE	
Insider	37	26	32	12	40	28	50	31
Konspirant	7	5	6	5	4	5	5	5
Aspirant	44	47	43	61	43	51	38	48
Outsider	11	22	19	23	12	16	7	16
Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: CESES 2007

Největší podíl (téměř polovina) OE se nachází v pozici aspirantů do sítí ostatních typů elit. To znamená, že mají k nim vysokou důvěru, ale nejsou s nimi v hustějším kontaktu. Spíše než „zdravá nedůvěra“ strážců demokracie, je pro ně typická aspirace začlenit se mezi elitu. Získaná data tedy naplňují spíše očekávání teorie elit.

II. Síla neformálních vztahů mezi jednotlivými typy elit: vliv – závislost.

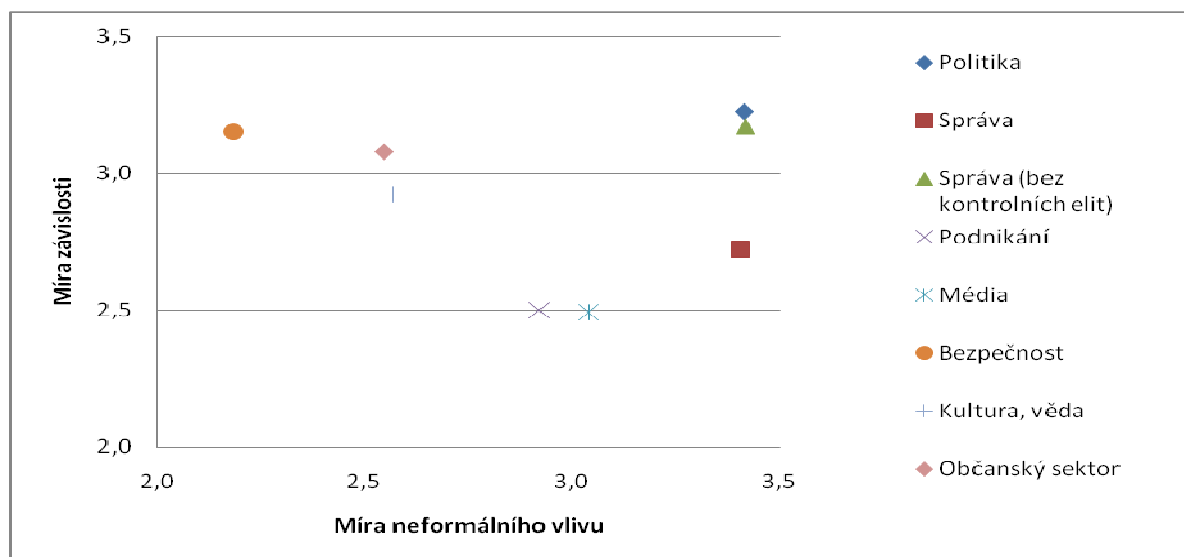
Síla vlivu určitého typu elit je měřena mírou neformálního vlivu tohoto typu elit, kterou pocítují ostatní elity.

Závislost je měřena pocítovanou mírou neformálního vlivu zvenčí.²⁶

²⁵ Do kategorie hustých kontaktů zahrnujeme kontakty, které jsou aktivovány alespoň jednou měsíčně a vícekrát (tj. každý týden či denně).

²⁶ Míra vlivu a závislosti byla zjišťována pomocí odpovědí na otázku: „Jak silný neformální vliv na směřování oblasti, v níž působíte mají (doplnit kategorii elit).“ Škála pro odpovědi: 1-velmi silný, 2-dost silný, 3-spíše silný, 4-spíše slabý, 5-téměř žádný, 6-žádný.

Graf 1 – Rozložení neformálního vlivu a závislosti elit

Jak ukazuje graf, rozložení míry vlivu a závislosti uvnitř českých elit sleduje čtyři základní vzorce určující pozici jednotlivých elit v neformálních sítích:

1. Silný vliv/velká závislost
Spoutaný Golem = Politické elity
2. Silný vliv/malá závislost
Hegemon = Správní elity
3. Střední vliv/malá závislost
Freelancer = Ekonomické a Mediální elity
4. Slabý vliv/velká závislost
Loser = Bezpečnostní, Kulturní a Občanské elity

Občanské elity jsou na samotném dně žebříčku vlivu a jejich závislost na neformálních sítích ostatních elit patří k největším. Jsou to největší *loseři* neformálního světa recipacity v sítích českých elit. Občanské elity působí na periferii vlivové struktury elit.

To znamená, že OE, na které je kladena zodpovědnost za střežení demokracie mají na ostatní elity jen malý vliv a vykazují zvýšenou závislost hlavně na správních elitách. Projevuje se tak především jejich silná závislost na prostředcích ze státního rozpočtu, které rozdělují právě úředníci prostřednictvím často ne příliš průhledných, mechanismů. Závislost občanského sektoru také zvyšuje to, že prostředky jsou většinou poskytovány pouze na jeden rok, takže jsou neziskové organizace udržovány v permanentní nejistotě.

Závěr

Závěrem lze na základě výše uvedených zjištění konstatovat, že OE naplňují spíše cirkulační než advokační roli. Pretendují spíše na pozvolnou revitalizaci staré elity než na její revoluční výměnu a tím podporují stabilitu současné podoby demokracie v ČR.

Celkově je advokační funkce českého občanského sektoru naplňována jen velmi malým podílem neziskových organizací s nejmenším podílem členů a dobrovolníků. To taktéž podporuje hypotézu, že OE naplňují svoji advokační roli jen v minimální míře – nemají vlastnosti vůdců schopných mobilizovat masy následovníků v zájmu obhajoby veřejného blaha.

Tab. 3 – Podíl členů a dobrovolníků v jednotlivých typech NO

	Je členem	Dobrovolně pracoval
	%	%
STARÉ SERVISNÍ (vzájemně prospěšné) ORG.	67,8	60,5
NOVÉ SERVISNÍ (obecně prospěšné) ORG.	10,3	21,3
TRADIČNÍ ADVOKAČNÍ (vzájemně prosp.) ORG.	14,2	9,1
NOVÉ ADVOKAČNÍ (obecně prospěšné) ORG.	5,9	7,4
Jiná organizace	1,8	1,6
CELKEM	100	100

Zdroj: Frič, Pospíšilová, VHD, 2009

OE v advokačních – obecně prospěšných – neziskových organizacích působí dojmem generálů bez vojska. I proto je jejich pozice a síla slabá

Jste členem/kou nějaké NO?		
Pracoval(a) jste v uplynulých 12 měs. dobrovolně pro nějakou NO?		
Typ NO	Je členem	Dobr. pracoval
N=3811, data=podíl členů a dobrovolníků na celé populaci	%	%
Kulturní organizace	6,5	4,1
Sportovní klub nebo sdružení	8,2	4,7
Tradiční zájmové organizace	7,6	4,6
Ženské organizace	2,5	1,6
Mládežnické organizace	1,4	1,2
Jiné rekreační či zájmové org., spolky a kluby	2,7	1,3
Sbor dobrovolných hasičů	5,4	4,4
STARÉ VZÁJEMNĚ PROSPĚŠNÉ ORG. CELKEM	34,3	21,9
Vzdělávání a výzkum	2,4	1,5
Org. poskytující zdravotní služby	2,1	2,2
Org. poskytující sociální služby	1,8	2,7
Nadace, podpora dobrovolnictví	0,9	1,3
NOVÉ SERVISNÍ ORG. CELKEM	5,2	7,7
Org. pro ochranu životního prostředí, práv zvířat	1,3	1,4
Organizace zaměřené na obhajobu práv a zájmů	0,7	0,6
Politická organizace	1,0	0,7
NOVÉ ADVOKAČNÍ ORG. CELKEM	3,0	2,7
Círky a náboženské organizace	3,4	2,1
Odborová organizace	3,0	0,8
Profesní nebo obchodní sdružení	0,8	0,4
TRADIČNÍ ADVOKAČNÍ ORG. CELKEM	7,2	3,3
Jiná organizace CELKEM	0,9	0,6

Zdroj: Frič, Pospíšilová, VHD, 2009

Shrnutí semináře „Občanská společnost a politika“

Již pátý seminář, který NROS každoročně pořádá ve Vile Čerych, byl tradičně věnovaný občanské společnosti a jejímu vztahu k dalším společenským tématům. Seminář v roce 2010 se soustředil na téma vztahu občanské společnosti a současné podoby politiky.

Vystoupení referujících i rozhovor všech účastníků, který po nich následoval, se soustředil na několik vstupních tezí. Tyto vstupní teze NROS navrhla takto:

- za nejvhodnější institucionální rámec pro dobrý život jedince i společnosti jsou pokládány zastupitelské instituce a vláda zákona. Obecně se předpokládá, že je jejich správné fungování podmíněno oddělením veřejné (institucionální) a soukromé sféry. To je základní předpoklad vymezení rolí veřejných činitelů, profesionálních politiků i správního aparátu a východisko politické etiky i zodpovědnosti. Významnou úlohu při tom hrají mechanismy kontroly moci – zákony, opozicí i veřejností, resp. médií.
- institucionalizace politiky klade otázku postavení občana, jehož zapojení nelze redukovat na jeho volební hlas nebo daňovou povinnost. Svou angažovanost na věcech veřejných projevuje i jinými formami, z nichž mnohé se odehrávají v prostoru označovaném termínem občanská společnost.
- občanská společnost je prostor bezprostřednější lidské pospolitosti a souboru aktivit, jejichž smysl není určován ani ziskem ani státem. Protože je v podstatě strukturován horizontálně, jde často o aktivity na lokální úrovni, které mají zároveň velký vliv na formování občanských postojů – tedy i vztahů k politice a politikům.
- občanská společnost bývá někdy ztotožňována s tzv. nepolitickou politikou, participativní demokracií nebo jen s charitou. Tyto zúžené představy pak souvisejí i s pokusy definovat je v termínech institucionalizované politiky či státních zájmů, nikoli postojů občanské vzájemnosti. Jde o velmi heterogenní sféru s pestrou paletou funkcí. Organizace, které tuto sféru představují, se dostávají do rozmanitých vztahů ke státním institucím – jak ve formě spolupráce (např. při řešení problémů sociálních minorit), konfliktů (např. při postupech některých ekologických aktivit), nebo mimoběžnosti, která zahrnuje i možnost udržet si autonomii.
- Podobně rozdílné jsou postoje politické reprezentace – na celostátní i lokální úrovni, které mívají spíš pragmatickou než koncepční podobu. Svou roli v tom hrají jak představy o cílech a prostředcích různých aktivit, tak osobnosti, které za nimi stojí.

Seminář byl rozdělen do dvou tematických bloků.

První se soustředil na aktéry a jejich role a vystoupili v něm Prof. Doc. Josef Alán, CSc., sociolog a člen správní rady NROS, PhDr. Pavol Frič z FSV UK Praha, Prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc., z VŠE Praha a Ing. Zuzana Drhová, Ph.D. z Úřadu vlády ČR.

Druhý blok semináře již ve svém názvu položil otázku, zda je mezi občanskou společností a světem politiky možná spolupráce či zda je nutný (již z povahy obou) konflikt. V jeho rámci vystoupili PhDr. Ivan Gabal, GaC Praha, Ing. Jana Vohralíková, poradkyně předsedy vlády a Prof. PhDr. Jiří Musil, CSc. z FSV UK.

Seminář moderovaly Monika Pajerová z České televize a Pavlína Kalousová, z Fóra dárců Praha.

NROS děkuje všem referujícím za kvalitní příspěvky, moderujícím za smysluplné řízení semináře a všem účastníkům za živou diskuzi a milou společnost. Pokusí se vydat sborník nejdůležitějších příspěvků a těší se na setkání při šestém semináře ve Vile Čerych v roce 2011.

Vila Čerych a Nadace rozvoje občanské společnosti

OHLÉDNUTÍ PO DESETI LETECH

Jak začal příběh Nadace rozvoje občanské společnosti a Vily Čerych

Hana Šilhánová, ředitelka NROS

Koncem roku 2000 jsem dostala vzkaz od velvyslance Evropské komise v Praze, pana Ramiro Cibriana, že za mnou přijde pan dr. Ladislav Čerych s jakousi nabídkou na využití domu v České Skalici. Pár dní na to se do kanceláře Nadace rozvoje občanské společnosti dostavil starší drobný pán s bystrými očima. Seděli jsme spolu u kávy a pan Čerych mi vyprávěl o historii rodinné vily, kterou v rámci restituce získali s bratrem Jiřím zpět do vlastnictví. Vzhledem k rodinným vzpomínkám neměli bratři v úmyslu vilu prodat, ale darovat ji nějaké seriózní instituci, která by naplňovala představy o jejím veřejně prospěšném využití. Pan Čerych se vrátil do Čech po roce 1989 a nyní působil jako ředitel Střediska vzdělávací politiky při pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Dlouhodobě se zabýval reformou vysokoškolského vzdělávání a velmi bedlivě a s nadšením sledoval přípravu České republiky na vstup do Evropské unie. Jeho hlavní představa tedy byla využít vilu ke vzdělávání a studiu a také k seminářům a diskusím o evropské integraci.

V té době byla NROS již největší českou nadací a zavedenou, profesionální organizací, která podporovala rozvoj občanské společnosti, neziskového sektoru a proces evropské integrace. Hlavním finančním zdrojem pro podporu projektů byly zejména prostředky Evropské unie v rámci programu Phare. V tomto směru byla NROS v České republice největším otevřeným finančním zdrojem pro širokou škálu projektů, přičemž zcela ojedinělou roli měla v oblasti ochrany lidských práv a romské integrace. Samostatnou kapitolu pak tvořily programy pro děti a mládež, financované prostřednictvím soukromých dárců a zahraničních nadací. Sem patřil i nejznámější nadační program Pomozte dětem, organizovaný společně s Českou televizí, který je stále úspěšný a má dnes za sebou již 13 let činnosti. Kromě toho se nadace věnovala výzkumu v oblasti neziskového sektoru, vzdělávání a publikační činnosti.

Dá se říci, že celkové zaměření nadace, zkušenost s procesem evropské integrace a dobré jméno NROS dávaly do značné míry záruku bratrům Čerychovým, že jejich představy o využití rodinné vily k veřejně prospěšným účelům budou naplněny. Organizační forma nadace navíc zajišťovala i právní a finanční jistotu o hospodárném a kontrolovatelném nakládání s nemovitostí a zaručovala dodržení účelu případného daru.

Umění darovat a dar přijmout

Poprvé jsme do České Skalice jeli s panem Čerychem ještě v zimě. Byl mráz a spousta sněhu. Na první pohled mne ohromila velikost a posmutnělá, zašlá krása zahrady a domu. Velmi silně na mne působilo, že jsme dům, kde pan Čerych prožíval šťastné dětství se svojí rodinou, našli zubožený a ponurý. Na panu Čerychovi jsem však žádné pohnutí nezaznamenala – věčně mne provázel domem a vyprávěl, kde byla jídelna, pánský pokoj, přípravná jídel, snídárna, ložnice rodičů i obou synů a občas připomněl nějakou humornou příhodu. V domě sídlilo řadu let zdravotní středisko, a tak byla prohlídka provázena absurdními obrazy. V salonu byly díry v parketách, z nichž trčely dráty od zubařských křesel, uprostřed, nalepen na dubové dřevěné obložení, trůnil kachličkový sokl s umyvadlem. Ve všech místnostech byla na původní parkety nalepena v mnoha vrstvách linolea a pokoje i chodby pokrýval do výše očí obvyklý nátěr šedo zeleného emailu. Atmosféru dokreslovaly změti drátů trčících ze zdí, směrovky k RTG a pár zapomenutých smaltovaných misek a špachtlí.

Bylo jasné, že dům potřebuje velké investice, velkou odvahu a odhodlání a především jasný plán na jeho oživení a smysluplné využití, které by rozšiřovalo možnosti pro občanský sektor.

V tu chvíli jsem z tohoto výčtu neměla v nadaci k dispozici vůbec nic. Jenže, jak to tak někdy přes všechny racionální argumenty bývá, prostě mne to „chytlo“. Hlavně mne však zaujal pan Čerych, jeho příběh, který byl zasažen (podobně jako příběhy milionů jiných lidí v Evropě) historií, válkou, emigrací a který se vracel tam, kde začal nebo spíše tam, kde byl přerušen. Samozřejmě, se kterou se pan Čerych pustil do aktivit potřebných pro vstup České republiky do EU nebo do reformy českého vysokého školství, byla obdivuhodná. Stejně samozřejmě, neokázale a bez sentimentu nám nabídl darem svůj rodinný dům.

Strávili jsme v nadaci s kolegy i se správnou radou hodinové debaty a dospěli jsme společně k závěru, že takový dar se prostě neodmítá. Zároveň nám bylo jasné, jakou odpovědnost a závazek na sebe bereme. Nicméně k životu nadací patří jít po nových a neověřených cestách a naučit se přijímat dary, které nemusí mít okamžitý prospěch a účinek, ale obohacují nadační poslání a stávají se trvalou hodnotou, která přesahuje horizont našich lidských životů.

Jako velká celorepubliková nadace se sídlem v Praze jsme měli poměrně široký přehled o neziskovém sektoru u nás, měli jsme k dispozici data a fakta z našich výzkumů i zahraničních srovnání a samozřejmě jsme dobře znali neziskové organizace a jejich projekty, které jsme v rámci našich grantů podpořili. I tak jsme však přece jen byli poněkud vzdáleni od reality a každodenních problémů malých místních občanských aktivit a sdružení, které však často tvoří právě to nezbytné „podhoubí“, bez něhož by občanská společnost byla jen umělým konstruktem bez skutečného živého obsahu. V této nabídce jsme z tohoto důvodu viděli příležitost vyzkoušet si „terénní práci“ na poli občanské společnosti, přinést své zkušenosti do regionální úrovně a pokusit se zde jednak povzbudit dárcovství a dobrovolnictví, ale i pomáhat místním neziskovým organizacím zvyšovat jejich finanční zázemí a profesionalitu.

Slavnostní i všední dny

Na jaře v roce 2001 jsme oficiálně podepsali s bratry Ladislavem a Jiřím Čerychovými darovací smlouvu a 24. května proběhlo slavnostní předání Vily Čerych, včetně symbolického předání klíčů Nadaci rozvoje občanské společnosti. Slavnosti se účastnil velvyslanec Evropské komise, pan Ramiro Cibrian, který ocenil záměr dárců využívat objekt k neziskovým a vzdělávacím cílům a k rozvoji evropské spolupráce a projevil přání, aby výsledky práce byly tak ku prospěchu města i Euroregionu. Mezi hosty byl i hejtmán Královéhradeckého kraje, pan Bradík, a řada dalších osobností z politiky i akademického života. Na slavnosti zaznělo několik projevů, mezi jinými nás potěšilo přivítání nadace v České Skalici panem starostou, Janem Vlčkem, který řekl: „Jsem poctěn, že českoskalický klenot dostává darem právě Nadace rozvoje občanské společnosti, která za svoji devítiletou činnost v České republice prokázala svou životaschopnost úspěšnou spoluprací s dalšími neziskovými organizacemi, vysokými školami, vládními institucemi, podnikatelskými subjekty a médii. Oceňuji její nesnadný závazek postupně uvést vilu i zahradu opět do plného lesku. Přeji jí, aby se v těchto prostorách i v České Skalici cítila dobře.“

Slavnost se vydařila. Pod schody nádherně kvetly obří magnolie. Přišli i místní lidé, byli zvyklí sem chodit k zubaři a z křesla vyhlížet do zahrady. Teď byli zvědaví, co tu bude dál a my vlastně také. Zároveň na nás padaly obavy, zda budeme schopni všem těm krásným slovům, příslibům a očekáváním dostát.

Začaly všední dny. První rok jsme řešili základní otázky: jak zajistit základní údržbu vily a zahrady, jak zabezpečit nezbytné rekonstrukce, jak nastartovat nové programy a kde na to vzít prostředky? Vyslali jsme do vily dva své zaměstnance, kteří měli odvahu začít nový život a odstěhovat se z Prahy do České Skalice. Starali se o rozjezd Pilotního programu v Královéhradeckém kraji pro vzdělávání a podporu dobrovolnictví a dárcovství, který byl podpořen americkou nadací C. S. Mott a holandským vládním programem Matra. Ukázalo se, že práce v regionu není vůbec snadná. Ve „volných chvílích“ pak naši kolegové strhávali

linoleum, sekali trávu a obstarávali nábytek z druhé ruky, aby bylo kde sedět při prvních setkáních a seminářích, které zde probíhaly. Takto se to nedalo dlouho vydržet a bylo potřeba najít schůdnější a trvalejší řešení.

Obrat k lepšímu předznamenalo několik okolností – pro správu vily a její programové využití jsme našli místní aktivní lidi – zejména manžele Ležovičovi a postupně další, kteří později vytvořili občanské sdružení Centrum rozvoje Česká Skalice. Dále jsme po počátečním váhání, jak a k jakému účelu vilu rekonstruovat, došli k rozhodnutí, vytvořit zde vzdělávací centrum pro neziskový sektor, vybudovat zázemí, školicí prostory a ubytování. Rozhodující však bylo, že jsme v roce 2003 dostali dar od člena správní rady NROS, pana Prof. Josefa Alána, ve výši jednoho milionu korun na investice do vily, který nám umožnil provést rozsáhlé rekonstrukce interiéru a vybudovat vzdělávací centrum. V příštích letech se nám podařilo z vlastních prostředků či prostřednictvím grantů a příspěvků provést i několik dalších rekonstrukcí a úprav, a to za bezplatné pomoci a entuziasmu architektek Zuzany Rákosníkové a Evy Vízkové.

Od té doby se ve vile odehrálo nespočet akcí, seminářů, společenských událostí i místních kulturních zábav, které zajišťovala NROS a zejména pak Centrum rozvoje Česká Skalice. Vila zkrátka žije.

Kouzlo výhledů

Je jasné, že vila i zahrada by potřebovaly další finance a další programy, tak aby trvale mohly plnit svůj účel. Trápí nás vlhký suterén, drolicí se cihly, nevyužitý půdní prostor, rozbité dřevěné žaluzie, děravé okrasné jezírko a mohla bych ještě pokračovat. Doufáme, že se nám postupně ve spolupráci s Centrem rozvoje Česká Skalice a spolu s dalšími nadšenci a mecenáši podaří prostředky na tyto investice získat. Jsme rádi, že vila nachází své trvalé příznivce a obdivovatele a věříme, že její popularita ještě vzroste po uvedení filmu *Odcházení*, režírovaném panem prezidentem Havlem.

A jak je to s naší vizí o propojování makro a mikrosvětů občanské společnosti právě na tomto místě? Dá se říci, že jsme stále na cestě. Oslovujeme místní firmy s tématem společenské odpovědnosti, ale ty raději udělají něco zcela konkrétního, přispějí svými silami, výrobky nebo finančními prostředky a nečekají za to zvláštní publicitu. Proto se jim snažíme alespoň poděkovat a symbolicky je ocenit každoročním udílením Ceny pana Čerycha. NROS také každoročně pořádá ve vile semináře o roli občanské společnosti a jejím vlivu na řešení různých společenských problémů. To je zcela výjimečná příležitost pro setkávání a propojování intelektuálů, politiků a místních aktérů, kteří společně debatují na dané téma a přinášejí nové myšlenky a podněty k nadační práci. Jeden ze seminářů o „třetí roli“ univerzit a možnostech spolupráce vysokých škol s neziskovým sektorem vyústil ve zcela konkrétní vzdělávací projekt, který NROS v partnerství s Hradeckou univerzitou právě zahajuje. Vila Čerych tak bude stát v centru dění, kdy se zde budou po dva roky setkávat pražští odborníci z neziskového sektoru, lektori, vysokoškolští učitelé a manažeři z regionálních neziskových organizací.

Vila je určitě zajímavé místo, které má svého ducha, své milieu, působí inspirativně a lidé se sem rádi vracejí. To, co jí dodává opravdové kouzlo je však podle mne její zahrada. Krásný je pohled z balkonu, odkud je vidět souměrnost a zajímavá koncepce vodní plochy, zeleně a zcela čerstvě zbudovaných mlatových cestiček. Já osobně mám ale nejraději sezení na spodní terase na schodech a ani nemusí kvést letité magnolie, které ji lemují. Letní podvečer, okrasný bazén s lekníny, v pozadí sochy s květináči a na konci bílý altán s lavičkou. Je to mimořádný a zvláště uklidňující pohled. Někdy mám dokonce dojem, že vidím uprostřed bazénku vodotrysk a v jeho rozích měděné žáby chrlit vodu. Kdysi to tak bylo a třeba by zase jednou mohlo být.

Vila Čerych a NROS - hledání vztahu

Hana Frištenská

Upřímně řečeno, tak jak byl dar v podobě Vily Čerych výrazem mimořádné velkorysosti dárce, pak to jej přijmout bylo výrazem odvahy obdarovaného. Odvahy? Ano, minimálně ze dvou důvodů.

Prvním z nich bylo to, že tímto darem se pražská nadace stala vlastníkem vily v České Skalici, více než 150 km od Prahy. Ocitla se tak rázem v prostředí malého východočeského města, které neznala a pro které i ona byla cizí. Co mohla udělat? Přenést do Vily Čerych své pražské souvislosti a vytvořit v ní jakési segregované umělé prostředí nebylo ani možné, ani žádoucí - to bylo jasné hned. Touto základní úvahou začal mnohaletý proces, který završil svoji první etapu příchodem Centra pro rozvoj České Skalice, které Vzdělávací středisko Vila Čerych provozuje. A také zahájením každoročních květnových slavností, které NROS organizuje. Nazvala bych tento proces „umísťováním“ NROS v České Skalici. Doufejme, že po deseti letech je tady NROS vnímána jako někdo, koho znají a kdo sice není, abych tak řekla, rodákem, ale přece jen je už srozumitelný a akceptovaný.

Druhý důvod, proč hovořím o odvaze, je prozaický – jsou to peníze. Vlastnictví této mimořádné budovy a její zahrady bylo a je pro NROS, i když nadaci významnou a zdánlivě movitou, velkým rizikem. Přijmout Vilu znamenalo přijmout nejen závazky z darovací smlouvy, ale i odpovědnost za její postupnou rekonstrukci a udržování. To chtělo a stále chce peníze. Ale vždyť peníze jsou podstatou každé nadace! Ano a ne. Nadační peníze jsou jen zdánlivě vlastnictvím nadací, jsou to „přísné“ peníze a jsou nadacemi spíš spravované, než aby s nimi nadace mohly volně nakládat. NROS nikdy nebyla a není výjimkou. Otázka tedy zněla a zní dosud: kde vzít „volné“ peníze, aby bylo možné dát vile, oč si říká a co potřebuje? Aniž jsme kdy našli na tuto otázku uspokojivou a hlavně trvalejší odpověď, přesto je vila i zahrada čím dál tím krásnější. Co je ovšem důležitější, naše zásahy nejen neruší, ale i zachovávají původní art deco styl Vily. Našli se sponzoři, dobrovolníci, příznivci, a pomohli s jediným motivem - že se jim toto místo zalíbilo, že pocítili jeho genia loci, který byl ostatně velmi přítomen, když se NROS rozhodla Vilu navzdory zdravému rozumu převzít. Podtrhnuto, sečteno – to vše se rovná malému zázraku.

Vile Čerych dal dárce do vínku poslání, které je posláním i NROS - rozvoj občanské společnosti. Jenže jaké občanské společnosti? Filozoficko sociologického konceptu v obecném a abstraktním smyslu? V národním, mezinárodním či evropském kontextu? Nebo něčeho velmi konkrétního a existujícího v regionálních souvislostech, které pražská NROS vlastně neznala? Hledání odpovědi na tuto otázku chtělo čas, mnoho času, a uspokojivou odpověď jsme ještě úplně nenašli. Přesto se náš cíl podstatně vyjasňoval s rozvojem Centra pro rozvoj České Skalice, jehož založení NROS iniciovala. Po rozdýchání tohoto občanského sdružení, které dnes tvoří obsah Vily Čerych, přišli rodáci, znalci prostředí a tedy i toho, co znamená občanská společnost právě tady a v reálném čase. Postupně přišli lidé, kteří v tomto kraji žijí, lidé, které dobře zná jejich okolí.

To pomohlo. Nepochybně. Ale i sama NROS se vlastním posláním a vizí cítila a cítí závazek i ambici být nějakým specifickým přínosem pro své okolí. Způsob jsme již našli. Má tři komponenty, a jeden rozvíjí druhý. Jednak jsme se rozhodli pokusit se do Vily Čerych přivést „svoji“ Prahu. Také jsme si byli jisti, že musíme získávat místní spojence, příznivce, dárce a zájem zdejší komunity. A konečně, máme pevný záměr pokusit se ve Vile vytvořit místo (dovolte mi tomu říkat „salon Vila Čerych“) - kde se bude to „pražské“ a regionální“ setkávat.

Proto vznikala myšlenka květnových slavností. Každý rok k výročí darování a převzetí daru přivést do „salonu Vila Čerych“ celostátně i regionálně respektované osobnosti a uspořádat s nimi debatu o různých aspektech o občanské společnosti. Seminář spojit s nějakou

kulturní události, která bude reagovat na místní situaci, a slavnost završit předáním Ceny Ladislava Čerycha tomu, kdo se v uplynulém roce nejvíce zasloužil o rekonstrukci vily nebo její krásné zahrady. A to vše za účasti co nejvíce lidí z regionu. Vytvořit na ploše jednoho či dvou dnů prostor pro setkání. Nebylo by to možné, kdyby pan Čerych opět nedaroval a jeho peněžní dar nevytvořil zvláštní Fond Vily Čerych. A bylo by to obtížné bez pomoci Centra pro rozvoj České Skalice.

Semináře o občanské společnosti – hledání odpovědí

Občanská společnost a její rozvoj – to je téma, které má NROS z vůle svých zakladatelů sledovat a podporovat, to je důvod, proč byla kdysi založena. Dělá to už osmnáct let a není to jen o získávání zdrojů a pak jejich rozdělování neziskovým organizacím. Téma vyžaduje, aby NROS nejen cosi podporovala, ale stále si ověřovala, co obnáší téma občanské společnosti zrovna teď a tady.

Semináře v „salonu Vila Čerych“ jsou jen zdánlivě monotematické. Přítomné osobnosti už několik let zkoumají občanskou společnost vždy ve vztahu k nějaké vybrané oblasti společenského života. Tato oblast se každoročně mění. Spolu s tím se obměňují i účastníci, a jsou to vždy pozoruhodní lidé – vědci, politici, novináři, vysokoškolští učitelé, výrazné osobnosti z neziskových organizací. Jsou však jména, která se každoročně opakují – vždyť ten, kdo jednou navštívil tohle místo, se vrací, a nejen na semináře NROS. Sborník obsahuje reflexi každého z pěti, které jsme zatím uspořádali.

A jsme v současnosti – i letos, tedy v roce 2011, seminář chystáme, a tentokrát na opravdu riskantní téma: Je občanská společnost realita nebo mýtus? Existuje vůbec občanská společnost nebo jsme si ji vymysleli jako sen, jako nástroj na znovuoobnovení rozpadlých hodnot našeho světa? Doufejme, že i v následujících letech nedojde k přerušení této řady diskuzí, a že budeme mít možnost v seminářích pokračovat. Postupně se totiž ukazuje, že příležitost hovořit v sevřeném formátu jedno dne v prostředí, které řadu lidí inspiruje, o těchto sice „nepraktických“, ale zajímavých tématech účastníky baví a NROS to pomáhá.

Cena L. Čerycha – hledání příznivců a dárců

Záměr udělovat cenu dárce vily dárcům, kteří ji pomáhají uchovat, ať už svými dary, prací nebo vlivem, vznikl současně s nápadem pořádat semináře. Ladislav Čerych se s typickou skromností bránil předáváním ceny svým jménem marně – sám jí oceněným každý rok předává. Na tuto slavnost přichází čím dál tím více hostů, a tak se pořadatelé snaží naplnit i druhý cíl této společenské akce, kterým je představit Vilu Čerych v regionálních souvislostech, upozornit na její architektonickou hodnotu i na možnosti jejího využití pro rozvoj regionu. Cena Ladislava Čerycha je pořádána ve spolupráci s Centrem rozvoje České Skalice.

Kdo byl dosud oceněn? Prvním oceněným byl v roce 2006 Tomáš Kopic, ředitel firmy Ammann z Nového Města nad Metují, protože tato holandská firma z jeho iniciativy opakovaně přispěla finančními částkami k rekonstrukcím ve Vile. V roce 2007 jsme měli tu čest udělit Cenu Ladislava Čerycha architektce Zuzaně Rákosníkové, která bezplatně a obětavě pomáhá už od roku 2005 svými návrhy rekonstruovat interiéry Vily Čerych tak, aby bylo dosaženo jejich původní působivosti.

V roce 2008 byla cena předána zahradní architektce Evě Vízkové, díky jejíž bezplatné práci je od roku 2005 odborně rekonstruována zahrada Vily Čerych včetně výběru vhodných stromů a květin. Při příležitosti udílení ceny v tomto roce NROS využila příležitosti osobně poděkovat neteřím pana Čerycha, paní Jeane Čerych-Saulou a paní Patricii Moilard, které přispěly finančním darem na rekonstrukci několika pokojů a paní Georgině Steinski-Schwarz, která poskytla dar na projekt spolupráce neziskových organizací s vysokými školami. Bylo až symbolické, že příležitost květnových slavností byla i příležitostí k setkání rodiny Čerych a Steinsky v domě tak spojeném s jejich rodinnou historií.

V roce 2009 byla Cena Ladislava Čerycha předána českoskalické firmě PEKO za opakované finanční dary, určené na opravu Vily a zahrady. Ostatně i jejich drobné koláčky patří už mnoho let ke každé větší události, která se ve Vile pořádá. V roce 2010 byla zatím poslední Cena Ladislava Čerycha předána Vzdělávací agentuře Jany Fišerové z Hradce Králové nejen za finanční dar, ale zejména za užívání Vily k vzdělávacím akcím její agentury.

I v roce 2011 bude cena udělena. Komu? Nechme se překvapit... Jistě to bude slavnost svým způsobem výjimečná, vždyť to bude výročí deseti let od předání Vily NROS! Doufejme, že se i v příštích letech najdou dobrovolníci a dárci, kterým budeme moci Cenu Ladislava Čerycha udělit jako poděkování za to, že nám pomáhají ve společném díle, které nás všechny nepochybně přesahuje - jak ve významu, tak v čase.

Rok 2011 plus – hledání budoucnosti

Nic není nikdy hotovo, všechno se stále proměňuje, jednou k horšímu, podruhé k lepšímu. Tohle pravidlo platí pro NROS a její Vilu v míře vrchovaté. Ale jako kdybychom měli to nehorší za sebou, vidíte? Máte také pocit, že okamžikem, kdy jsme podepsali smlouvu s produkcí Jaroslava Boučka na zapůjčení Vily a zahrady k natáčení filmu Odcházení, Václava Havla, jsme nějak překonali etapu těch rozpačitých let, kdy se tak často zdálo, že náš úkol je nemožný, neřešitelný a cesta dál se ztrácela za nějakou blízkou zatáčkou, za kterou nebylo vůbec nic vidět?

Když pomyslíme na budoucnost Vily Čerych jako místa, můžeme mluvit o záměru rekonstruovat rozlehlou půdu na velkou školící místnost, o dokončení rekonstrukce jejich pokojů, o tom, že je třeba zakonzervovat či dokonce restaurovat fresky, které se zcela náhodně objevily pod starou malbou. Musíme přemýšlet o dlažbách, střeše, stavu zahrady. Musíme myslet i na to, že je potřeba vysadit nové stromy na zahradě, i když jejich vrcholnou dospělost někteří z nás už asi nezažijí.

A především je třeba přemýšlet o tom, co by mohla Vila jako aktivita, jako duchovní prostor znamenat pro život České Skalice a kraje vůbec. To, co víme již dnes jistě, je to, že NROS v březnu letošního roku zahájí ve Vile projekt vzdělávání manažerů neziskovek Hradeckého kraje, podpořený z Evropského sociálního fondu. Partnerem se jí v projektu stala Hradecká univerzita. Zcela konkrétně se tak podařilo naplnit projekt spolupráce s vysokými školami, který jedním z květnových seminářů ve Vile vlastně začal. Po dobu dvou až tří let a pravděpodobně i potom budou Vilu navštěvovat nejen studenti tohoto kurzu – vedoucí pracovníci neziskovek z Hradeckého kraje, ale také vysokoškolští pedagogové, lektori a další osobnosti občanské společnosti z celé země. Do Vily Čerych tak začnou přicházet nové skupiny lidí, které si jí, a tom nepochybuji, zamilují a pomohou nám jí naplnit dalšími aktivitami, o nichž teď máme jen mlhavou představu. Budou jistě mnohé další příležitosti dokázat si, že ne všechno se dá měřit vynaloženými či vydělanými penězi, ale to nejzajímavější začíná až nad tímto měřítkem, a dokonce mnohdy i jemu jaksi navzdory.

Na závěr mi dovolu osobní vzpomínku. Před nějakými dvaceti lety jsem trávila dovolenou v Krkonoších. Tehdy jsem byla poprvé v České Skalici. Dobře si ten pošmourný, deštivý den pamatuji. Věřte nevěřte, ale celou dobu mě v tom městečku, tichém za všedního dne, při návštěvě Muzea Boženy Němcové, Barunčiny školy, na náměstí i v tiché Pražské ulici provázelo intenzivní tušení, že se sem ještě někdy vrátím a že tu něco podstatného prožiji. Stalo se v míře vrchovaté. Za nějakých deset let po této návštěvě jsem jako členka správní rady NROS stála pod kvetoucími magnóliemi na zahradě Vily Čerych a sledovala slavnost jejího předávání do vlastnictví NROS. Tím dnem pro mě začal již deset let trvající zážitek, který zatím neskončil. Jak jsem zvědavá, co nás na tomto krásném místě ještě zajímavého potká!

Účastníci seminářů o občanské společnosti v letech 2006 až 2010

Josef Alán, Andrea Baršová, Jiří Bárta, Alena Beránková, Pavla Boučková, Hana Brabcová, Juan Braun, Petr Brod, Tomáš Břicháček, Kateřina Červená, Ladislav Čerych, Josef Daňsa, Helena Dluhošová, Antonie Doležalová, Dušan Drbohlav, Zuzana Drhová, Vladimíra Dvořáková, Pavol Frič, Hana Frištenská, Ivan Gabal, Iva T. Grosskopfová, Věra Haberlová, Roman Haken, Pavlína Haltofová, Václav Houžvička, Ondřej Hrab, Tomáš Hubka, Petr Janyška, Jiří Ježek, Jan Jiráček, Jaroslav Kalous, Pavlína Kalousová, Roman Kaszper, Jiří Kmoníček, Przemyslaw Konopka, Jan Kovařovic, Luboš Krbec, Miroslav Kundrata, Květa Ležovičová, Jiří Musil, Monika Pajerová, Soňa Paukrťová, Leo Pavlát, Miroslav Pospíšil, Lenka Pospíšilová, Tereza Pospíšilová, Karla Provázková, Aleš Rozkovec, Pavel Rozsypal, Karel Sima, Georgina Steinsky, Tereza Stöckelová, David Stulík, Andrej Sulitka, Petr Sušanka, Józef Szymeczek, Jiří Šandera, Hana Šilhánová, Jana Švecová, Marie Uhlířová, David Václavík, Helena Vagnerová, Eva Vavrušková, Jana Vohralíková, Petr Vrzáček, Czesław Walek.

Vila Čerych na vamberecké krajce